

BIBLIOTHECA
GOTHANA.

EDITION XXXVII

XENOPHONS HELLENIKA.

FÜR DEN SCHULGEBRAUCH

ERKLÄRT

von

DR. H. ZURBORG,

GYMNASIALLEHRER IN ZEREST.

I. BÄNDCHEN.

BUCH I UND II.

GOTHA.

FRIEDR. ANDR. PERTHES.

1882.

VORWORT.

Die Ausgabe von Xenophons „Hellenika“, deren erstes Heft ich hiermit der Öffentlichkeit übergebe, soll lediglich dem Bedürfnis des Schülers dienen, dem sie bei seiner häuslichen Vorbereitung in sachlicher und formaler Beziehung zu einem vorläufig ausreichenden Verständnis verhelfen will. Verfasser hat sich bemüht, ebensowohl alles über diesen Zweck Hinausgehende auszuscheiden, wie anderseits, nichts, was für einen Schüler der betreffenden Stufe Schwierigkeiten machen könnte, ohne Erklärung oder wenigstens zurechtweisenden Fingerzeig zu lassen. Wem Verfasser hier bisweilen zuviel gethan zu haben scheint, der möge bedenken, daß es seit der durch das neueste preußische Reglement hervorgerufenen Verlegung des griechischen Unterrichts die Pflicht der Schule ist, dem Schüler ein reichlicheres Maß methodischer Unterstützung zu gewähren. Mag man mit Schülern des dritten oder, was Verfasser vorziehen würde, erst des vierten griechischen Jahreskursus die Hellenika lesen, — immer werden noch Schwierigkeiten genug für dieselben zu überwinden bleiben.

Über die besonderen Grundsätze, nach welchen der Text gestaltet und die Anmerkungen ausgearbeitet sind, hat Ver-

fasser in einem ausführlicheren Nachwort Rechenschaft geben, welches zusammen mit einer Übersicht der Abweichungen des Textes von G. Sauppes Ausgabe und einem Kanon der Lektüre als besonderer Anhang dieses Heftes ausgegeben und auf Wunsch unentgeltlich zur Verfügung gestellt wird.

Schliesslich ist es dem Verfasser Bedürfnis, seinem verehrten Kollegen, Herrn Professor E. R. Gast in Zerbst, für eine Reihe wertvoller Bemerkungen, sowie für freundliche Unterstützung bei der Korrektur — eine Hilfe, die ihm als Rekonvalescenten doppelt willkommen war — auch an dieser Stelle seinen aufrichtigsten Dank zu sagen.

Zerbst.

H. Zurborg.

Berichtigungen.

S. 46^b, Z. 21—20 u. 16—15 v. u. sind die Anführungsstriche zu entfernen.

„ 65^b, „ 6 v. u. lies *οἰς* st. *οἶς*.

„ 71^b, „ 12 „ lies *praestitisi* st. *praestisti*.

„ 75, „ 13 v. o. lies *έπια* st. *έπη*.

„ 75, „ 15 „ lies *τῶν δὲ* st. *τῶν τι*.

EINLEITUNG.

Die Entwicklung der politischen Verhältnisse Griechenlands¹ in der Mitte des 5. Jahrhunderts hatte schon längst auf den Entscheidungskampf der beiden rivalisierenden Mächte Athen und Sparta hingedrängt; einsichtige Politiker hatten denselben als unvermeidlich erkannt, und es war nur eine Frage der Zeit, wann der Ausbruch selbst erfolgen würde. Als im Jahre 431 infolge scheinbar geringer Anlässe der Peloponnesische Krieg begann, konnte Athen, welches dank den weisen Maßregeln des Perikles aus den Tributen der Bundesgenossen einen ansehnlichen Kriegsschatz gesammelt hatte und welches durch seine grossartigen Befestigungen gegen die Angriffe der spartanischen Landmacht gesichert war, in vollem Vertrauen auf einen endlichen Sieg in den Kampf gehen.

Unglückliche Ereignisse, welche außerhalb jeder Berechnung² lagen, machten diese Hoffnung zuschanden. Eine verderbliche Seuche raffte einen Teil der Blüte der Bürgerschaft dahin, lähmte die Aktion der Überlebenden und lockerte im Volke die Bande der Ordnung und Sitte. Noch unheilvoller war es, dass sie 429 die Stadt auch des Mannes beraubte, der bei strengem Festhalten an einem einheitlichen, wohldurchdachten Kriegsplan den Kampf noch zu einem rühmlichen Ende zu führen imstande gewesen wäre. Perikles' Nachfolger vermochten es nicht wie er, die Volksmenge durch eine gewaltige Persönlichkeit an sich zu fesseln und zu leiten, und die kriegerischen Erfolge einzelner tüchtiger Feldherren wurden durch die Niederlagen anderer oder durch das Schwanken der athenischen Gesamtpolitik wieder in Frage gestellt. So war es denn im wesentlichen der *Status quo ante bellum*, welcher dem sogen. Frieden des Nikias 421 zugrunde gelegt wurde: die augenblickliche Friedenssehnsucht eines grossen Teils der beiden

kriegsführenden Bürgerschaften drängte die Erkenntnis, daß dieser Friede doch nur ein vorläufiger sei, einstweilen in den Hintergrund.

3 Getäuschte Erwartungen und gegenseitige Anschuldigungen, welche bereits aus der Ausführung der Friedensbedingungen erwuchsen, führten ein schnelles Wiedererstarken der Kriegsparteien beider Staaten herbei. Während das Haupt der gemästigten Aristokratie zu Athen, Nikias, den Frieden mit Sparta zu einem Bündnis beider Staaten zu erweitern suchte, gelang es seinem Gegner Alkibiades, Athen mit in den argivischen Sonderbund hineinzuziehen, welcher alle demokratischen und lakonerfeindlichen Elemente des Peloponnes gegen Sparta zusammenfasste. Die Schlacht bei Mantinea 418 bereitete diesen Bestrebungen ein jähes Ende; ohne daß eigentlich die Friedensverträge gekündigt waren, hatten in diesem Kriege Athener und Spartaner wieder in feindlichen Heerlagern einander gegenübergestanden. Auch der wirkliche Ausbruch der Feindseligkeiten sollte nicht lange auf sich warten lassen. Abgesehen von kleineren Zusammenstößen an der Küste des Peloponnes, erfolgte der offene Beginn des Krieges auf einer anderen, abgelegenen Walstatt. Die Athener hatten, von dem jetzt trotz der Niederlage bei Mantinea übermächtigen Alkibiades, dem Führer des kriegerischen „Jung-Athen“, fortgerissen, unter kolossalen Rüstungen den verhängnisvollen Feldzug nach Sizilien unternommen. Unter den Mauern von Syrakus standen sechzehn Monate später Athener und Spartaner sich zum erstenmale wieder feindlich gegenüber. Abgesehen von der durch gegnerische Parteiintrigen herbeigeführten Abberufung des Alkibiades, abgesehen von der Umsicht und Thatkraft des Syrakusiers Hermokrates, war es besonders die taktische Geschicklichkeit des von Sparta zu Hilfe gesandten Gylippos, welche die gänzliche Vernichtung des athenischen Heeres vor Syrakus 413 herbeiführte.

4 Nicht allein die gewaltigen Verluste an Mannschaften, Schiffen, Geld und Kriegsmaterial machten diese Niederlage für Athen verhängnisvoll; schlimmer war, daß die Feinde, namentlich auf den Rat des verbannten Alkibiades, welcher seinem Vaterlande grollend in Sparta weilte, die augenblickliche Schwäche der Stadt in richtiger Weise zu benutzen verstanden. Ein spartanisches

Corps unter König Agis besetzte den attischen Demos Dekeleia und hielt von dort aus Athen selbst in Schach (vgl. zu I, 1, 33); zugleich aber diente die Kunde von der sizilischen Niederlage der Mehrzahl der Bundesgenossen als Signal zum Abfall, und Agenten der Spartaner und des Alkibiades zogen aus, um die Mitwirkung der persischen Satrapen gegen Athen zu gewinnen und die noch zögernden Inseln und Städte zur Lossagung von der attischen Symmachie aufzureißen. Von den wichtigeren Inseln blieben nur Samos und Lesbos den Athenern treu; ersteres diente ihnen von jetzt ab als Hauptflottenstation (vgl. I, 4, 23) für ihre Züge gegen die ionische Küste.

Eine Wendung zum Besseren trat für die Athener ein, als Alkibiades, welcher sich auch in Sparta unmöglich gemacht hatte, sich von dort zu dem persischen Satrapen Tissaphernes begab. Hatte er kurz zuvor zwischen diesem und den Spartanern einen Subsidienvertrag (vgl. zu I, 5, 5) zustande gebracht, so suchte er jetzt, um sich die Wiederanknüpfung einer Verbindung mit Athen zu erleichtern, denselben zu einer wohlwollenden Neutralität für letzteres zu bewegen. Zugleich hoffte er durch seine oligarchischen Freunde zu Athen den Sturz der demokratischen Verfassung herbeizuführen und so seine Zurückberufung zu erwirken. In der That gelang es den Häuptern der dortigen Oligarchie, besonders dem Redner Antiphon, dem Theramenes, Peisandros, Phrynicchos, Aristarchos (vgl. zu I, 7, 28) u. a., 411 mit Hilfe ihrer politischen Clubs (Hetäreien) die Einsetzung eines oligarchischen Regierungsausschusses, der sogen. „Vierhundert“, und eine Beschränkung der stimmberechtigten Bürger auf die Zahl von 5000 durchzusetzen. Schon sehr bald wurde freilich diese Herrschaft, besonders infolge der Nichtanerkennung seitens des Heeres, welches unter Thrasyllos und Thrasyllos auf Samos stand, aber auch infolge eigener Zersplitterung unter den oligarchischen Parteihäuptern¹⁾, wieder gestürzt; indes erreichte Alkibiades seine Absicht auf andere Weise, indem auf Veranlassung des Thrasyllos das athenische Heer auf Samos seine Zurückberufung und Wahl zum Strategen proklamierte, ein Beschlus, der nach Wieder-

¹⁾ Vgl. Theramenes' Worte II, 3, 45 ff.

herstellung einer gemässigten Demokratie in Athen auch dort bestätigt wurde.

Unterdessen hatten die Lakedämonier, von Tissaphernes wiederholt getäuscht, dessen Feind, den Satrapen des Hellespontosgebietes Pharnabazos, für sich gewonnen und mit seiner Hilfe, sowie durch einen kühnen Zug des Megarers Helixos nach Byzanz, eine Reihe wichtiger Städte des Hellesponts zum Abfall bewogen. Lampsakos (s. zu I, 2, 15) war dort schon vorher von Derkyllidas besetzt, jedoch von dem Athener Strombichides zurückeroberedt worden; Sestos (zu I, 1, 7) wurde dem ebenfalls abgefallenen Abydos gegenüber jetzt der Hauptstützpunkt der Athener. Als zugleich durch die Annäherung des Agesandridas mit einer peloponnesischen Flotte ganz Euböa zum Aufstand gebracht und eine unter Thymochares herbeieilende attische Flottille bei Eretria vernichtet wurde, war die augenblickliche Lage Athens eine sehr bedenkliche.

Nachdem inzwischen auch der spartanische Feldherr Mindaros mit der Hauptmacht sich in den Hellespont begeben hatte, folgte die athenische Flotte unter Thrasylos und Thrasyllos und ging bei Eläus (s. zu II, 1, 20) vor Anker. Bald darauf kam es bei Kynossema unweit Madytos (zu I, 1, 3) zur Schlacht; der vollständige Sieg der Athener stellte ihr Übergewicht zur See wieder her; das abgefallene Kyzikos (zu I, 1, 11) fiel nach einem zweiten siegreichen Gefechte wieder in ihre Hände.

Bis zu diesem Momente, zuletzt unter Erwähnung einer Reise des Tissaphernes nach Ionien, hat uns der berühmte athenische Geschichtschreiber Thukydides die zusammenhängende Geschichte des Peloponnesischen Krieges überliefert; mit dem September 411 bricht seine Darstellung plötzlich ab; die Überlieferung weiss von seinem jähren Tode zu erzählen, der ihn einige Zeit nach 404 dahinraffte, ehe er sein Werk vollendet hatte. Dass nach ihm andere Historiker den abgerissenen Faden der Erzählung wieder aufnahmen und weiterführten, war nur natürlich. Eine eigentliche Fortsetzung des Thukydides lieferte ein Historiker aus unbekannter Zeit, Kратippos; an das Ende des Thukydideischen Geschichtswerks knüpfte auch im 4. Jahrhundert Theopompos an. Ungerührtrifft endlich auch mit dem Schluss der Thukydideischen Darstellung der Anfang der hellenischen Geschichte des Xenophon zusammen.

Xenophons *'Ελληνικά*, wie sie uns jetzt vorliegen, umfassen den Zeitraum der griechischen Geschichte von 411 bis zur Schlacht bei Mantinea 362. Die Frage, wie sich Xenophons Werk zu dem seines grösseren Vorgängers Thukydides verhalte, hat schon das Altertum beschäftigt: nach einer wenig beglaublichen Überlieferung soll er die hinterlassenen Aufzeichnungen, ja sogar die bereits fertigen Bücher des Thukydides in seine Hände bekommen und letztere herausgegeben haben; eine andere, noch unglaublichere Tradition wollte ihm sogar die Abfassung des VIII. Buches des Thukydideischen Geschichtswerks zuschreiben. Thatsache ist, dass Xenophon eine eigentliche Ergänzung und Vollendung des Thukydides nicht beabsichtigt haben kann, da die ersten beiden Bücher seiner Hellenika, von denen dies allein angenommen werden könnte, weder von den folgenden ihrer Abfassungszeit nach erheblich getrennt werden dürfen, noch auch in ihrem Anfang wirklich sich genau an das Ende des VIII. Buches des Thukydides anschliesen. Zwischen Thukyd. VIII, 109 und Xenophons *Μετὰ ὁ ταῦτα* I, 1, 1 fehlen mehrere für das Verständnis der folgenden Erzählung durchaus notwendige Ereignisse¹⁾. Freilich kann jener beziehungslose Anfang auch nicht der von Xenophon definitiv beabsichtigte gewesen sein. Wenn nicht etwa der ursprüngliche Anfang des Werkes verloren gegangen ist, so muss man annehmen, dass Xenophon die jetzige Fassung desselben nur vorläufig niedergeschrieben und eine spätere Umarbeitung (vielleicht mit Anknüpfung an ein Proömium, wie er es auch sonst häufig bietet) sich vorbehalten habe; eine Möglichkeit, welche wegen des auch sonst mehrfach unfertigen Zustandes des Werkes manches für sich hat.

Anderseits ist es nicht zu leugnen, dass das Werk des Thukydides, als Xenophon seine Hellenika begann, schon in seiner jetzigen Gestalt bekannt gewesen sein muss; denn nur mit Rücksicht auf jenes kann der letztere gerade das Jahr 411 zum Beginn seiner Darstellung gewählt haben; auch zeigt seine annalistische Anordnung des Stoffes in den ersten Büchern, wo die einzelnen

¹⁾ Agesandridas, der Sieger von Eretria, gelangt auf irgendeine Weise nach dem Hellespont, desgleichen Thymochares mit „wenigen Schiffen“, vielleicht dem Rest der an jener Schlacht beteiligten. Kyzikos erscheint I, 1, 11, 14 wieder in der Gewalt der Lakedämonier.

Kriegsjahre, bisweilen auch Sommer und Winter, unterschieden werden¹⁾, eine gewisse Anlehnung an seinen Vorgänger. Nun ist es höchst unwahrscheinlich, daß bis zum Jahre 401, wo Xenophon Athen verließ, um sich dem Zuge des jüngeren Kyros anzuschließen, das Werk des Thukydides, welcher nach seiner Zurückberufung aus der Verbannung (404) noch daran weiter arbeitete, bis zu seinem jetzigen Abschluß vorlag oder doch bekannt geworden war, noch unwahrscheinlicher, daß Xenophon die ersten Bücher seiner Hellenika (etwa I bis II, 3, 10) bis dahin schon ausgearbeitet habe. Da er aber ebenso wenig während der Zeit von 401 bis 387, wo er zuerst unter Kyros, dann im Heere des Thibron und im Gefolge des Agesilaos (und zwar bis 394 in Asien) an den meisten Kämpfen teilnahm, die nötige Musse zu schriftstellerischer Thätigkeit gefunden haben kann, so ist der Beginn der Ausarbeitung der Hellenika (abgesehen etwa von kürzeren gelegentlichen Aufzeichnungen) in die Zeit nach dem Antalkidas-Frieden 387 zu setzen, in welcher Xenophon auf dem ihm von den Lakedämoniern für geleistete Dienste geschenkten eleischen Landgute Skillus eine mehrjährige Musse genoss²⁾.

10 Dafs das ganze Werk der Hellenika, dessen Einteilung in sieben Bücher übrigens nicht dem Verfasser, sondern einer viel späteren Zeit angehört, nicht aus einem Guss niedergeschrieben ist, hat man längst erkannt. Mit ziemlicher Gewissheit läfst sich das Vorhandensein zweier durch die Zeit ihrer Abfassung getrennter Hauptteile nachweisen, deren erster, die Bücher I bis V, 1 umfassend, als das frueste unter den Xenophontischen Werken zwischen 387 und 383 abgefasst wurde, während der zweite Teil — V, 2 bis VII — als der letzten eines erst etwa 357 oder 356, kurz vor des Verfassers Tode, entstanden ist. Ob innerhalb des ersten Hauptteiles die Bücher I bis II, 3, 10, wie man aus stilistischen Gründen hat schließen wollen³⁾, noch in engerem

Zusammenhang mit einander und durch einen gewissen Zeitraum von den folgenden getrennt entworfen wurden, mag dahingestellt bleiben. Unterstützt wird diese Vermutung durch die Art, wie der Verfasser II, 3, 11 das schon § 2 Erzählte rekapituliert; indes könnte der zwischen beiden Teilen liegende Zeitraum kein allzu großer sein, da aus den obenangeführten Gründen eine Abfassung von I bis II, 3, 10 vor 387 nicht wahrscheinlich ist.

Xenophon war dadurch, daß er bis 401 in Athen verweilte,¹¹ während der folgenden Jahre einen großen Teil Kleinasiens, Thrakiens und Griechenlands aus eigener Anschauung kennen lernte und dabei mit einer Reihe der maßgebendsten Persönlichkeiten, besonders dem spartanischen König Agesilaos, in nähere persönliche Berührung kam, in hohem Grade befähigt, aus den besten Quellen das Material zu seiner Darstellung zu sammeln. Dieser Vorteil ist auch den beiden ersten Büchern, wenn schon in geringerem Grade als den übrigen, zugute gekommen. So läfst die Ausführlichkeit oder doch Anschaulichkeit verschiedener Schilderungen, welche uns athenische Ereignisse vorführen, persönliche Anwesenheit des Darstellers voraussetzen: hierher gehören die Rückkehr des Alkibiades I, 4, 11 ff., der Feldherrnprozeß I, 7, das Eintreffen der Nachricht von der Niederlage bei Ägospotamoi II, 2, 3, das Treiben der Dreifsig zu Athen und ihr Untergang, den Xenophon wohl in der Stadt, wenn auch nicht mit handelnd, so doch als Zuschauer erlebte, II, 3 u. 4. An kleineren Gefechten innerhalb Attikas wird Xenophon, der dem Rittercorps angehörte, selbst teilgenommen haben; daß er auch an auswärtigen Expeditionen sich beteiligte, läfst sich nicht nachweisen, ist aber nicht unmöglich, da z. B. in der Schlacht bei den Arginusen auch Ritter auf der Flotte mitfochten (I, 6, 24; vgl. auch I, 1, 34; 3, 6; 4, 21). — Den genaueren Sachverhalt mancher in Asien sich abspielenden Ereignisse wird Xenophon dagegen erst bei seiner späteren persönlichen Anwesenheit daselbst erfahren haben. Auf sorgfältige Erkundigungen an Ort und Stelle läfst seine ziemlich genaue Kenntnis einiger Vorgänge im Lager des Pharnabazos und seiner Bundes-

¹⁾ Vgl. zu I, 1, 2; 2, 1.

²⁾ Auf diese Zeit bezieht sich dann auch die am Schluß des II. Buches befindliche Angabe: *ἔτι καὶ νῦν ὅμοι τε πολιτεύονται, καὶ τοῖς δόκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.*

³⁾ Die in den späteren und spätesten Schriften Xenophons sehr häufige Verknüpfung der Sätze mit *γέ μήν, ἀλλά μήν* u. ä. findet sich in dem genannten

Abschnitt gar nicht, bisweilen II, 3, 11 bis V, 1 und ziemlich oft in dem zweiten Hauptteil.

genossen (I, 1, 24 ff.; 2, 10 u. a.) schlieszen; auch die Mitteilung mancher Einzelheiten und persönlichen Züge, welche den Kyros, Kallikratidas, Lysandros, Eteonikos betreffen (I, 1, 5 ff.; 6, 12. 36. II, 1, 1 ff.; 8, 14. 15), sind auf dieselbe Quelle zurückzuführen.

Neben diesen durch Anschaulichkeit und Ausführlichkeit bemerkenswerten Stellen findet man in den Hellenika, namentlich in den beiden ersten Büchern, eine ganze Reihe anderer, welche teils durch eine gewisse Dürftigkeit und Mangel an Detail, teils geradezu durch Zusammenhanglosigkeit höchst auffällig sind. Einiges dieser Art kann man vielleicht dem Mangel geeigneter Quellen zuschreiben. So werden die Ereignisse, welche sich in den von Xenophon nicht besuchten Gegenden abspielen, offenbar kürzer als die übrigen behandelt; auch hat man mit Recht hervorgehoben, dass Xenophon, der das Seewesen nicht fachmännisch zu kennen scheint, gerade in der Darstellung von Seeschlachten die sonstige Klarheit seiner Schlachtberichte vermissen lässt. Aber auch sonst fehlt es bei ihm nicht an auffallenden Ungleichheiten, selbst da, wo er teilweise ziemlich detailliert erzählt, wie in dem Feldherrnprozess (I, 7), an Beziehungslosigkeiten (*Ἀλεξανδρονίων πρέσβεις* I, 4, 2; *Αὐστιας* I, 6, 30; *δέκα ἀρχόντων* II, 4, 19 u. a.), an Wiederholungen (II, 1, 9; 13, 15; 3, 2. 11), ja an kleinen Versehen (I, 6, 16). Nehmen wir das über den Anfang des ersten Buches Gesagte hinzu, so ist es in hohem Grade wahrscheinlich, dass Xenophon nicht die letzte Hand an seine Hellenika gelegt, dieselbe also auch nicht selbst herausgegeben hat.¹⁾

Es ist daher anzunehmen, dass Xenophon, als er um 384 den ersten Teil des Werkes im ersten Entwurf vollendet hatte, sich, ohne demselben seine letzte Gestalt zu geben, der Abfassung anderer Schriften zuwandte. So entstand bald darauf, etwa um 380, die bei Niederschrift der Hellenika, wie es scheint (vgl. Hell. III, 1, 2), noch nicht beabsichtigte Anabasis, gewissermassen eine Ergänzung jenes Geschichtswerkes; sie nimmt einen dort II, 1, 9 u. 13 abgebrochenen Faden der Erzählung wieder auf,

indem sie an die Reise des Kyros zu seinem erkrankten Vater anknüpft. Als endlich der Historiker im höchsten Lebensalter die Fortsetzung seines Erstlingswerkes niederschrieb, führte er zwar dasselbe zu dem von ihm beabsichtigten Abschluss (die letzten Worte *ἔποι μὲν δὴ μέχρι τούτον γραψάσθω τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἵως οὐληφ μελλόμει* scheinen den Wunsch zu enthalten, dass auch sein Werk einen Fortsetzer finden möge, wie er es dem Thukydides gewesen war); aber die Zeit und Neigung, dem ganzen Werke, namentlich der am wenigsten redaktionell vollendeten Darstellung der Ereignisse von 411 bis 403, ihre abschließende Form zu geben, scheint er nicht mehr gefunden zu haben. Den etwa 358 erfolgten Tod des phärischen Dynastes Alexandros hat er noch erwähnt (VI, 4, 37); anfangs 355 ließ er ein kleines Schriftchen nationalökonomischen Inhalts, betitelt „von den Einkünften“, erscheinen; dann starb er in hohem Greisenalter.

Eine bestimmte politische Tendenz des Historikers bei der Konzipierung seiner Hellenika verauszusetzen, haben wir keinen genügenden Anlafs. Er folgte eben dem Triebe, die Geschichte der mannichfachen Ereignisse, welche er als teilweise mithandelnder Zeuge hatte vor sich gehen sehen, der Wahrheit gemäss für die Mit- und Nachwelt aufzuzeichnen. Dabei kann es denn freilich nicht wundernehmen, dass der langjährige Kampfgenosse des Agesilaos, dem seine Teilnahme an dem Zuge des Kyros die Verbannung aus der Vaterstadt und sein Anteil an den Feldzügen des Spartanerkönigs eine spartanische Dotation eingetragen hatte, im allgemeinen mit seinen Sympathieen auf lakedämonischer Seite steht. Nicht bloß eine Erfüllung der Pflicht der Dankbarkeit, sondern vielmehr noch ein Ausfluss der im spartanischen Heerlager eingesogenen Anschauungen ist es, dass er die Thätigkeit des Agesilaos in Asien und die lakonische Politik gegenüber den Barbaren wie gegenüber der thebanisch-korinthischen Koalition in einem über Gebühr glänzenden Lichte erscheinen lässt. Dass Xenophon schon in der Darstellung der letzten Jahre des Peloponnesischen Krieges eine athenerfeindliche Parteinaufnahme für Sparta zeige, hat man vergeblich zu beweisen gesucht. Wenn derselbe später in seiner Vorliebe für Agesilaos so weit geht, dass er einzelne Züge, die den Ruhm desselben zu schmälern geeignet waren, ver-

¹⁾ Wenigstens erwähnt sei hier die Ansicht einiger Gelehrten, dass wir die Hellenika nur im Auszuge des ursprünglichen Werkes besitzen.

schweigt, wenn er den Verdiensten seiner Gegner, z. B. der edlen Persönlichkeit eines Epameinondas, nicht gerecht wird, so ist dies zwar eine bedauerliche und tadelnswerte Schwäche seiner Darstellung, aber bei dem einseitigen Standpunkt, von dem aus die Ereignisse aufzufassen er durch seinen eigenen Lebensgang veranlasst wurde, immerhin verzeihlich. Eine absichtliche Entstellung der Thatsachen, eine Fälschung wider besseres Wissen kann man ihm nirgends vorwerfen.

[*411 v. Chr.]

ERSTES BUCH.

* Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὑστερον ἥλθεν ἐξ 1. Ἀθηνῶν Θυμοχόρης ἔχων ναῦς δλίγας. καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὗθις Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνίκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἥγουμένον Ἀγησανδρίδον. μετ' δλίγον δὲ τούτων Λωρεὺς δ Λια- 2 γόδον ἐν Ρόδον εἰς Ἑλλήσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέτταροι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρᾳ. κατιδών δὲ δ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμηρε τοῖς στρατηγοῖς. οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς δ Λωρεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβί- βαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ Ρότειον. ἐγγὺς δὲ 3 γενομένων τῶν Ἀθηναίων ἐμάχοντο ἀπό τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς, μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέτιλενσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρα- τόπεδον οὐδὲν πράξαντες. Μίνδαρος δὲ κατιδών τὴν μάχην ἐν 4 Πλίῳ θέων τῇ Ἀθηνᾶ ἐβοήθει ἐπὶ τὴν θάλατταν καὶ παθελύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει, δπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Λωρεώς. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀπεναγγάγουντο ἐναυμάχησαν περὶ Ἀβυδον κατὰ 5 τὴν γόνα μέχρι δεῖλης ἐξ ἐωθινοῦ. καὶ τὰ μὲν νικῶντων τὰ δὲ

I. Buch. Kap. 1. 1. μετὰ δὲ ταῦτα s. Einl. § 8. — αὗθις] deutet auf einen hier nicht angegebenen früheren Zusammenstoß, vielleicht auf den Sieg der Athener über 8 peloponnesische Schiffe unweit Kýzikos (s. Einl. § 6 a. E.) — Θυμοχόρης u. Ἀγησανδρίδον] s. Einl. § 6 u. § 8 Anm.

2. μετ' δλίγον] dem Sinne nach = dem Komparativ ὑστερον, daher τούτων. — Ρόδον], wohin er von dem spartanischen Oberbefehlshaber Min-daros mit 13 Schiffen zur Unterdrückung eines dort drohenden Aufstandes geschickt war. — χειμῶνος] Xen. teilt nach dem Vorgange des

Thukydides das Kriegsjahr ein in χει- μών und θέρος, deren Grenzen etwa durch Mitte Mai und Anfang Novem- ber bezeichnet werden. — ὡς ἤνοιγε] zu erg. etwa ὁδόν oder πλούν, ubi viam sibi aperuit. — Ρότειον] auf asiatischem Ufer am Eingang zum Hel- lesspont.

3. Μάδυτον] im SW. von Sestos (§ 7).

5. Ἀβυδον] etwa in der Mitte des asiatischen Ufers des Hellespont. — κατὰ τὴν γόνα] parallel der Küste, verschieden von πρὸς (dicht an) τῇ γῇ § 7. — τὰ μὲν ... τὰ δέ] adverbiell, wie unten Kap. 7, 16; Anab.

νιωμένων, Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαις εἴκοσι ναυσίν. ἐντεῦθεν δὲ φυγὴ τῶν Πελοποννήσιων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἀβυδον· καὶ Φαρνάβαζος παρεβοήθει καὶ ἐπεισβαίνων τῷ ὄπιῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνατὸν ἦν ἐμάχετο καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἵππεῦσι καὶ πεζοῖς παρενελεύθετο. συμφράξαντες δὲ τὰς ναῦς οἱ Πελοποννήσιοι καὶ παραταξάμενοι πρὸς τῇ γῇ ἐμάχοντο. Ἀθηναῖοι δὲ ἀπέπλευσαν, τριάντα ναῦς τῶν πολεμίων λαβόντες σκενάς καὶ δις αὐτοὶ ἀπώλεσαν κομισάμενοι, εἰς Σηστόν. ἐντεῦθεν πλὴν τετταράκοντα νεῶν ἄλλαι ἄλλῃ ὥχοντο ἐπὶ ἀγρυπνογόναν ἔξω τοῦ Ἑλλήσποντον. καὶ Θράσιννος, εἰς ἄνταν στρατηγὸν, εἰς Ἀθηναῖς ἐπλευσε ταῦτα ἐξαγγελῶν καὶ στρατιὰν καὶ ναῦς αὐτήσων. μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέροντις ἥλθεν εἰς Ἑλλήσποντον ἀφικόμενον δὲ παρ' αὐτὸν μῆτρα τριήρεις Ἀλκιβιάδην ξένιά τε καὶ δῶρα ἄγοντα συλλαβὼν εἰρξεν ἐν Σάρδεσι, φάσιν πελεύειν βασιλέα πολεμεῖν Ἀθηναίοις. ἡμέραις δὲ τριάντα νεῶντος ἐν Καρίᾳ ὄπιῳ εὐπορήσαντες νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Κλαζομενάς.

11 Οἱ δὲ ἐν Σηστῷ Ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι Μίνδαρον πλεῖν ἐπ' αὐτοὺς μέλλοντα ναυσὶν ἐξήκοντα, νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Καρδίαν. ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης ἦκεν ἐκ τῶν Κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι καὶ ἐπαπτόδι. πυθόμενος δέ, ὅτι αἱ τῶν Πελοποννήσιων νῆσοι ἔξι Ἀβύδον ἀντιμέτων εἶναι εἰς Κύζικον, αὐτὸς μὲν πεζῇ ἥλθεν εἰς Σηστόν, τὰς δὲ ναῦς περιπλεῖν ἐκεῖσε ἐλέκευσεν.

IV, 1, 14 τὰ μὲν μαχόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀναπανόμενοι. — Ἀλκιβιάδης] von Samos her.

6. Φαρνάβαζος] der spartanerfreundliche Satrap von Kleinparryien und Bithynien. — μέχρι... ἦν] nicht auf ἐπεισβατῶν, sondern auf ἐμάχετο bezogen, also μέχρι = quamdiu.

7. συμφράξαντες] gleichsam zu einem Wall (φραγμός). — κενάς] Gegs. αὐτοῖς ἀνθράσι Kap. 2, 12. — Σηστόν] Stadt auf dem Chersones, gegenüber Abydos (§ 5).

9. Τισσαφέρος] Satrap von Ionien und Lydien, der bisher durch den Ein-

fluss des Alkib. halb für die Athener gewonnen war und sich nun wieder den Lakedämoniern näherte. — εἰς Ἑλλήσποντον] d. h. in das Gebiet, an die Küste des Hell. — Σάρδεσι] Hauptstadt von Lydien.

10. Ἀλκιβ. ... μετὰ Μαρτιθέου ... ἀπέδρασα] der Numerus nach dem Sinne gewählt. — Κλαζομενάς] ionische Stadt am Hermäischen Meerbusen.

11. Κύζικον] im S. der nur durch 2 Brücken mit dem Festlande verbundenen Halbinsel Arktonnesos. — πεζῇ ... περιπλεῖν] Er selbst gelangt zu Lande von dem an der W.-Seite des

ἐπεὶ δὲ ἥλθον, ἀνάγεσθαι ἦδη αὐτοῦ μέλλοντος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν, ¹² ἐπεισπλεῖ Θραμένης εἴκοσι ναυσὶν ἀπὸ Μακεδονίας, ἅμα δὲ καὶ Θρασύβουλος εἴκοσιν ἑτέρας ἐν Θάσον, ἀμφότεροι ἡργυρολογημότες. Ἀλκιβιάδης δὲ εἰπὼν καὶ τούτοις διώκειν αὐτὸν ἐξελομένοις τὰ ¹³ μεγάλα ιστία αὐτὸς ἐπλευσεν εἰς Πάριον. ἀθρόαι δὲ γενόμεναι αἱ νῆσοι ἀπασαι ἐν Παρίῳ ἔξι καὶ δύοδικοντα τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀνηγάγοντο καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀρίστον ὥραν ἦνον εἰς Προσόντησον. ἐκεῖ δὲ ἐπέθορτο, ὅτι Μίνδαρος ἐν Κύζικῳ εἶη καὶ ¹⁴ Φαρνάβαζος μετὰ τοῦ πεζοῦ. ταῦτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν, τῇ δὲ ὑστεραὶ Ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας παρενελεύθετο αὐτοῖς, ὅτι ἀνάγη εἴη καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τειχομαχεῖν· οὐ γὰρ ἔστιν, ἔφη, χρήματα ἡμῖν, τοῖς δὲ πολεμίοις ἀφθονα παρὰ βασιλέως. τῇ δὲ προτεραίᾳ, ἐπειδὴ ὁρμίσαντο, τὰ ¹⁵ πλοῖα πάντα, καὶ τὰ μικρά, συνήθουσε παρ' ἑαυτόν, δπως μηδεὶς ἐξαγγείλαι τοῖς πολεμίοις τὸ πλῆθος τῶν νεῶν, ἐπεκίνοντε τε, δις δὲ τὴν ἐκκλησίαν παρασκευασάμενος ἱς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνηγάγετο ἐπὶ τὴν Κύζικον ὕποτος πολλῷ. ἐπειδὴ δὲ ἐγγένες τῆς Κύζικου ἦν, αἰθρίας γενομένης καὶ τοῦ ἥλιον ἐκλάμψαντος παθορῷ τὰς τοῦ Μίνδαρον ναῦς γυμαζομένας πόρρω ἀπὸ τοῦ λιμένος καὶ ἀπειλημένας ὑπὸ αὐτοῦ, ἐξήκοντα οὖσας. οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ¹⁷ ὕδοτες τὰς τῶν Ἀθηναίων τριήρεις οὖσας πλείους τε πολλῷ ἦ-

Chersones gelegenen Kardia nach dem an der O.-Küste gelegenen Sestos, während die Flotte die Halbinsel umfahren musste.

12. Θραμένης] er hatte den Archelaos von Makedonien unterstützt. — Θρασύβουλος] Mitstrategos des Thrasyllos, einer von den ἐπὶ ἀγρυπνογόναν οἰκουμενοῖ § 8.

13. διώκειν αὐτοῖς] ut se sequerentur. — μεγάλα ιστία] Die großen Segel des Hauptmastes hätten während der Seeschlacht die Beweglichkeit auf engem Raum gehindert; sie wurden daher eingezogen und oft am Lande zurückgelassen (so von Iphikrates IV,

2, 17), wo sie allerdings unter Umständen, wie II, 1, 29 zeigt, in die Hände der Feinde fallen konnten. Es blieben zum Gebrauch die kleineren sogen. ἀκάτια. — Παρίῳ] auf asiatischem Ufer am Eingang zur Propontis. — ἀρίστον] es fand um die Mittagszeit statt. — Προσόντησον] Insel in der Propontis.

14. αὐτοῖς] Welcher Begriff schwiebt hier aus ἀκάτησται vor?

15. τὸ πέραν] nach dem asiatischen Festlande, bez. Kyzikos.

16. ὕποτος] absolut, wozu πολλῷ (sc. νέτῳ) als modaler Dativ tritt. — ἀπειλημένας] nämlich vom Hafen.

πρότερον καὶ πρὸς τῷ λιμένι, ἔφυγον πρὸς τὴν γῆν καὶ συνοδούσαντες
18 τὰς ναῦς ἐμάχοντο ἐπιπλέοντι τοῖς ἑναντίοις. Ἀλυβιάδης δὲ ταῖς
εἶκοσι τῶν νεῶν περιπλεύσας ἀπέβη εἰς τὴν γῆν. Ἰδὼν δὲ δ Μίν-
δαρος καὶ αὐτὸς ἀποβὰς ἐν τῇ γῇ μαχόμενος ἀπέθανεν οἱ δὲ μετ’
αὐτοῦ ὅντες ἔφυγον. τὰς δὲ ναῦς οἱ Ἀθηναῖοι ψήσαντες ἀγορεῖς
ἀπάσας εἰς Προκόπην πλήν τῶν Συρακουσίων ἐκείνας δὲ αὐτοὶ
19 κατέκαναν οἱ Συρακουσῖοι. ἐκεῖθεν δὲ τῇ δυτεραὶ ἔπλεον οἱ
Ἀθηναῖοι ἐπὶ Κύζικον. οἱ δὲ Κυζικοί, τῶν Πελοποννησίων
καὶ Φαρναβάζου ἐλιπόντων αὐτήν, ἐδέχοντο τοὺς Ἀθηναίους.
20 Ἀλυβιάδης δὲ μείνας αὐτοῦ εἴκοσιν ἡμέρας καὶ χρήματα πολλὰ
λαβὼν παρὰ τῶν Κυζικηνῶν οὐδὲν ἄλλο πανὸν ἐργασάμενος ἐν τῇ
21 πόλει ἀπέπλευσεν εἰς Προκόπην. ἐκεῖθεν δὲ ἔπλευσεν εἰς Πέ-
ρινθον καὶ Σηλινύβριαν. καὶ Περίνθιοι μὲν εἰσεδέξαντο εἰς τὸ
ἄστυ τὸ στρατόπεδον. Σηλινύβριαν δὲ ἐδέξαντο μὲν οὐ, χρήματα
22 δὲ ἔδοσαν. ἐντεῦθεν δὲ ἀφικόμενοι τῆς Καλχηδονίας εἰς Χρυσόπολιν
ἐτείχισαν αὐτήν καὶ δεσματενήθιον κατεσκεύασαν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν
δεκάτην ἐξέλεγον τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλοίων, φυλακὴν ἐγκατα-
λιπόντες ταῦς τριάκοντα καὶ στρατηγὸν δύο, Θρησκένην καὶ Εὔβού-
λον, τοῦ τε χωρίου ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν ἐκπλεόντων πλοίων καὶ
εἴ τι ἄλλο δύναιτο βλάπτειν τοὺς πολεμίους. οἱ δὲ ἄλλοι στρα-
23 τηγοὶ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ψήσαντο. παρὰ δὲ Ἰπποκράτους τοῦ
Μινδάρου ἐπιστολέως εἰς Λακεδαιμονιαναὶ γράμματα πεμφθέντα
ἔλασαν εἰς Ἀθήνας λέγοντα τάδε. Ἐρρει τὰ καλα. Μίνδαρος

17. πρότερον] als sie ihnen zum letztenmale gegenüberstanden, oben §§ 3 und 5—7.

18. ταῖς εἶκοσι] Der Artikel steht bei Kardinalzahlen, welche ein partitives Verhältnis ausdrücken; vgl. VII, 5, 10: τῶν λόχων δώδεκα ὄγρων (sc. ἀπῆσαν) οἱ τρεῖς. — Συρακουσῶν] Hermokrates, der Führer der syrak. Adelspartei, hatte nach dem Scheitern der sizilischen Expedition (413) den Lakedämoniern 20 Schiffe zugeführt.

21. Πέρινθον] an der N.-Küste der Propontis. — Σηλινύβριαν] östlich von Perinthos.

22. τῆς Καλχηδονίας] der abhängige Genetiv, wie oft, vorgestellt, wenn πόλις nicht dabeisteht. — Χρυσόπολιν] gegenüber von Byzanz. Kalchedon selbst, am gleichnamigen Flusse, liegt etwa 8 Km südlich davon. — ἐπιμελεῖσθαι] giebt ergänzend den Zweck von ἐγκαταλιπόντας an, wie Anab. V, 2, 1 φυλάπτειν κατέλιπε; ebenso steht der Inf. nach πέμπειν, διδόναι, παραδίδονται, καθιστάναι u. a.

23. ἐπιστολέως] bei den Spartanern Unterbefehlshaber des Admirals oder Nauarchen. — ἔλασαν εἰς] welcher mit in ἔλλ. hineingelegte Begriff er-

ἀπεσύνα. πεινᾶντι τῶνδρες. ἀπορίουες τί χοὴ δρῆν. Φαρνάβα- 24
ζος δὲ πατὶ τῷ τῶν Πελοποννησίων στρατεύματι καὶ τοῖς συμ-
μέχοις παρακελευσάμενος μὴ ἀθυμεῖν ἔνεπα ξύλων, ὃς ὅντων
πολλῶν ἐν τῇ βασιλέως, ἔως ἂν τὰ σώματα σῶα ἦ, ἱμάτιον τ'
ἔδωκεν ἐπάστῳ καὶ ἐφόδιον δυοῖν μηροῖν καὶ δηλίσας τοὺς ταῦτας
φύλακας κατέστησε τῆς ἑαυτοῦ παραθαλαττίας γῆς. καὶ συγκα- 25
λέσας τούς τε ἀπὸ τῶν πόλεων στρατηγοὺς καὶ τριηράρχους
ἐπέλενε ναυπηγεῖσθαι τριήρεις ἐν Ἀντάνδρῳ, δισας ἐκαστοι ἀπώ-
λεσαν, χρήματά τε διδοὺς καὶ ὄλην ἐν τῇς Ἰδης ουμέτεσθαι φράξων.
ναυπηγούμενών δὲ οἱ Συρακουσῖοι ἔμα τοῖς Ἀντανδρίοις τοῦ τείχους 26
τι ἐπετέλεσαν, καὶ ἐν τῇ φρουρᾷ ἤρεσαν πάντων μάλιστα. διὰ
ταῦτα δὲ εὐεργεσία τε καὶ πολιτεία Συρακουσίοις ἐν Ἀντάνδρῳ
ἐστί. Φαρνάβαζος μὲν οὖν ταῦτα διατάξας εὐθὺς εἰς Καλχηδόνα
ἔβοήθει.

Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἥγειλθη τοῖς τῶν Συρακουσίων στρα- 27
τηροῖς οἵκοθεν δτι φεύγοιεν ὑπὸ τοῦ δήμου. συγκαλέσαντες οὖν
τοὺς ἑαυτῶν στρατιώτας Ἐρμοκράτους προηγοροῦντος ἀπωλοφίροντο
τὴν ἑαυτῶν συμφοράν, ὃς ἀδίκως φεύγοιεν ἀπαντες παρὰ τὸν
νόμον· παρήγεσάν τε προθίμους εἶναι καὶ τὰ λοιπά, ὥσπερ τὰ
πρότερα, καὶ ἄλλας ἀγαθοὺς πρὸς τὰ δεὶ παραγγέλλουσα, με-

klärt das εἰς? — Ἐρρει etc.] Das Schreiben ist in dorischem Dialekt abgefasst. — τὰ καλα] die Hölzer, d. h. die Schiffe. — ἀπεσύνα] = ἀπεσύνη, st. Aor. (II) Pass. v. ἀποσένουσι, hier euphemistisch wie *decessit*. — πεινᾶντι] (*πεινά-οντι*) = πεινᾶσι. — τῶνδρες] aus τοι (att. οἱ) ἔλασες. — ἀπορίουες] = ἀποροῦμεν. — δρῆν] = δρᾶν.

25. τῶν πόλεων] stehender Ausdruck für die einzelnen Staaten des peloponnesischen Bundes. Ebenso heißen die Mitglieder der attischen Symmachie den Athenern gegenüber schlechtweg *τοι πόλεις*. — Ἀντάνδρῳ] Stadt an der S-Küste der Troas, am Adramyttenischen M.-B. — Ἰδης] bewaldeter Bergstock in der Troas. — φράξων] wie § 13 *επιπόνων*, *κελεύων*.

26. ναυπηγούμενών] erg. aus dem vorigen αὐτῶν, sc. die Beauftragten; vgl. zu § 29. — εὐεργεσία] Der Titel und das Recht eines εὐεργέτης, und πολιτεία, das Bürgerrecht, konnte durch Gemeindebeschluss den Angehörigen eines fremden Staates verliehen werden. So bezeichnet sich Polydamas von Pharsalos VI, 1, 4 als εὐεργέτης der Lakedämonier. Die εὐεργεσία, oft zugleich mit dem Titel eines Staatsgastfreundes (*πρόξενος*) verbunden, verlieh eine Reihe besonderer Ehrenrechte.

27. φεύγοιεν] stehender Ausdruck für *exulare*; wegen des einem passivischen ἔχειλεσθαι gleichbedeutenden Sinnes, ebenso wie *φυγάδα εἶναι* (Kap. 5, 19) und *ἐκπίπτειν*, mit ὑπὸ verbunden. — Ἐρμοκράτους] s. zu § 18. —

μημένους, δοσις τε ναυμαχίας αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς νενικήσατε καὶ
ταῦς εἰλήφατε δοσις τε μετὰ τῶν ἄλλων ἀγέτητοι γεγόνατε ήμων
ἥγοντες, τάξιν ἔχοντες τὴν σρατίστην διά τε τὴν ἡμετέραν ἀρετὴν
καὶ διὰ τὴν ὑμετέραν προσθυμίαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν
ἐπάρχοντας· ἐλέσθαι δὲ ἐκέλενον ἀρχοντας, μέχρι δὲ ἀφίκωνται οἱ
28 ἥρημένοι ἀντ' ἐκείνων. ⁴⁰ οἱ δὲ ἀναβοήσαντες ἐκέλενον ἐκείνους ἀρχεῖν,
καὶ μάλιστα οἱ τριήραρχοι καὶ οἱ ἐπιβάται καὶ οἱ κυβερνῆται.
οἱ δὲ οὐκ ἔφασαν δεῖν στασιάζειν πρὸς τὴν ἁνταν πόλιν εἰ δέ
29 τις ἐπικαλοί τι αὐτοῖς, λόγον ἔφασαν χρῆσαι διδόναι. οὐδενὸς
δὲ οὐδὲν ἐπαιτιωμένου, δεομένου, ἔμειναν, ἐώς ἀφίκοντο οἱ ἀντ'
ἐκείνων στρατηγοί, Ἀμαρχός τε Ἐπιδόκου καὶ Μύσκων Μενειρά-
τους καὶ Πόταμις Γρέσιος. τῶν δὲ τριηράρχων δμόσαντες οἱ
πλεῖστοι κατάξειν αὐτούς, ἐπάν τε εἰς Συρακούσας ἀφίκωνται,
30 ἀπεπέμψαντο δποι ἥρούλοντο πάντας ἐπαινοῦντες· ίδια δὲ οἱ πρὸς
Ἐρμοκράτην προσομιλοῦντες μάλιστα ἐπέθησαν τὴν τε ἐπιμέλειαν
καὶ προσθυμίαν καὶ κοινότητα. ὃν γὰρ ἐγίγνωσκε τοὺς ἐπιει-
νεστάτους τῶν τριηράρχων καὶ κυβερνητῶν καὶ ἐπιβατῶν ἐπάστης
ἥμέρας προὶ καὶ πρὸς ἐστέρεαν συναλίξων πρὸς τὴν σκηνὴν τὴν
ἡαντοῦ ἀνεξινοῦστο δ τι ἔμελλεν η̄ λέγειν η̄ πράττειν κατείνους
31 ἐδίδασκε κελεύων λέγειν τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα, τὰ δὲ βού-
λευσαμένους. ⁴¹ ἐκ τούτων Ἐρμοκράτης τὰ πολλὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ

δοσις . . . νενικήτατε] Übergang in die direkte Rede; ναυμαχίας νικᾶν nach Analogie von νίκην νικᾶν, vgl. zu Kap. 6, 37. — αὐτοὶ καθ' αὐτούς [kürzer st. ὑμᾶς αὐτούς]] Gegs. zu μετὰ τῶν ἄλλων. — δοσις . . . γεγόνατε] s. v. a. ex quo proeliis . . . victores discessistis. — ἔκεινον] geht hier auf das in ἐκέλενον liegende Subjekt.

28. ἔρχειν] Feldherren „bleiben“. — λόγον . . . διδόναι] rationem reddere. Die Feldherren wollen einstweilen den Soldaten, die sie als Vertreter der πόλις betrachten, etwaigen Anschuldigungen gegenüber Rede stehen.

29. δεομένουν] sc. τῶν στρατιωτῶν; der Subjektsgenitiv fehlt wie oben

§ 26. — *Τιθόσιος*] ion. Genetiv zu *Τιθοῖς*.

30. ιδτε] „persönlich“. — ἐπόθησαν] inchoativ. — ὃν γὰρ ἐγίγνωσκε etc.] Attraktion für τοὺς ἐπιεικ. τούτων οὖς ἐγίγνωσκε. — ἀνεξινοῦστο] Dorismus st. ἀνεκονοῦστο, dem Lobe der Syrakusier wörtlich entlehnt. — ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα] ex tempore.

31. ἐν τούτων] masculin. Das im § 30 erzählte geht auf das ganze Verhalten des Hermokrates, § 31 κατηγορήσας etc. dagegen nimmt etwas erst später geschehenes vorweg. Mit den Worten ἐν τούτῳ δέ wird wieder an § 29 angeknüpft. — τὰ πολλὰ superlativisch, wie οἱ πολλοὶ = plerique. —

ηδόξει, λέγειν τε δοκῶν καὶ βούλειν τὰ ηδάτιστα, κατηγορίσας δὲ Τισσαρέρους ἐν Λαπεδάμοντι Εομιρόπατης, μαρτυροῦντος καὶ Ἀστυνόχου, καὶ δόξας τὰ ὄντα λέγειν, ἀφικόμενος παρὰ Φαρνάβαζον, πρὶν αὐτῆςαι χρήματα λαβών, παρεσπενάζετο πρὸς τὴν εἰς Συρακούσας οὐάδον ξένους τε καὶ τριήρεις. ἐν τούτῳ δὲ ἡκον οἱ διάδοχοι τῶν Συρακούσιων εἰς Μίλητον καὶ παρέλαβον τὰς ναῦς καὶ τὸ στράτευμα.

³² Ἐν Θάσῳ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον στάσεως γενομένης δὲ τεπτίπτοντιν οἱ λακωνισταὶ καὶ δὲ Λάκων ἀρμοστῆς Ἐτεόνιος. καταπιαθεὶς δὲ ταῦτα πρᾶξαι οὐν Τισσαρέρει Πασιππίδας δὲ Λάκων ἔφυγεν ἐν Σπάρτης· ἐπὶ δὲ τὸ ναυτικόν, δὲ ἐκείνος ἥθροίκει ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἔξεπεμφθῇ Κρατησιππίδας καὶ παρέλαβεν ἐν Χίῳ. περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Θρασύλλον ἐν Αθήναις ὄντος ³³ Ἄγιος ἐν τῆς Δεκελείας προνομίῳ ποιούμενος πρὸς αὐτὰ τὰ τείχη ἥθε τῶν Αθηναίων. Θρασύλλος δὲ ἔξαγαγάν Αθηναίον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῷ πόλει ὄντας ἀπανταξε παρὰ τὸ Λίσσειον γυμνάσιον ὡς μαχούμενος, ἢν προσίσων. ίδον δὲ ταῦτα Ἄγιος ἀπῆ-³⁴ γαγε ταχέως, καὶ τινες αὐτῶν δλίγοι τῶν ἐπὶ πάσιν ὑπὸ τῶν ψιλῶν ἀπέθανον. οἱ οὖν Αθηναίοι τῷ Θρασύλλῳ διὰ ταῦτα ἔπι προσθυμότεροι ησαν ἐφ' δημο καὶ ἐψηφίσαντο ὅπλιτας τε αὐτὸν καταλέξασθαι χιλίους, ἵππεας δὲ ἐκατόν, τριήρεις δὲ πεντήκοντα. ³⁵ Ἄγιος δὲ ἐκ τῆς Δεκελείας ίδον πλοῖα πολλὰ σίτου εἰς Πειραιᾶ καταθέοντα οὐδὲν ὅφελος ἔφη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολὺν ἥδη χρόνον Αθηναίον εἴργειν τῆς γῆς, εἰ μή τις σρήσοι καὶ δθεν δ κατὰ

δόξας] sc. τοῖς ἐφόροις. — χρήματα λαβών] Pharnab. billigte als persönlicher Gegner des Tiss. die Anklage, welche Hermokr. wegen früherer Begünstigung des Alk. gegen jenen erhoben hatte. — ἥποι] „waren eingetroffen“.

32. Θάσῳ] Die Insel war seit 411 lakonisch. — ἔφυγεν] wie § 27.

33. Ἄγιος] Derselbe hatte seit 413 den attischen Demos Dekeleia, wie Alkib. in Sparta geraten hatte, mit einem spartanischen Heere besetzt, um Athen in Schach zu halten und von seinen Hilfsquellen in den ländlichen Gauen

und den laurischen Bergwerken abzuschneiden. — προνομίῳ] bei Xen. oft = excursio. — Λίσσειον] am Ilissos im O. der Stadt.

34. αὐτῶν] ohne direkte Beziehung, ähnlich wie § 14 αὐτοῖς. — ἐπὶ πάσιν] „nach, hinter allen“, hier vom Nachtrab. — ἐφ' δημο] Attraktion aus ἐπὶ ταῦτα ἐφ' δημο, nämlich στράτιαν καὶ ναῦς αὐτίσων. Ἐπι c. Acc. bei πειρατεῖν, φρεύειν, πλεῖν u. ä. bezeichnet den Zweck der Sendung, des Kommens.

35. δθεν . . . φρεύειν] Bei dem Mangel an eigener Getreideproduktion war

θάλατταν σίτος φοιτᾶ· πράτιστόν τε εἶναι καὶ Κλέαρχον τὸν Ῥαμφίον, πρόξενον ὅντα Βυζάντιον, πέμψαι εἰς Καλχηδόνα τε καὶ 36 Βυζάντιον. δόξαντος δὲ τούτου, πληρωθεισῶν νεῶν ἐν τε Μεγάρων καὶ παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων πεντεκαίδεκα στρατιωτίδων μᾶλλον ἢ ταχεῖσιν ὄχετο. καὶ αὐτοῦ τῶν νεῶν τρεῖς ἀπόλληνται ἐν τῷ Ἐλλησπόντῳ ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἐννέα νεῶν, αἱ δὲ ἐνταῦθα τὰ πλοῖα διεφύλαττον, αἱ δὲ ἄλλαι ἔφενγον εἰς Σηστόν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βυζάντιον ἐσώθησαν.

2 Τῷ δὲ ἄλλῳ ἔτει* Ἀθηναῖοι μὲν Θορικὸν ἐτείχισαν, Θράσιλος δὲ τὰ τε ψηφισθέντα πλοῖα λαβὼν καὶ πενταποσκίλιους τῶν ναυτῶν πελταστὰς ποιησάμενος ἐξέπλευσεν ἀρχομένου τοῦ 2 θέρους εἰς Σάμον. ἐκεῖ δὲ μείνας τρεῖς ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Πύγελα· καὶ ἐνταῦθα τὴν τε χώραν ἐδήνον καὶ προσέβαλλε τῷ τείχει. ἐν δὲ τῇς Μιλήτου βοηθήσαντες τινες τοῖς Πυγελεῦσι 3 διεσπαρμένους ὅντας τῶν Ἀθηναίων τὸν ψιλὸν ἐδίωκον. οἱ δὲ πελτασταὶ καὶ τῶν διπλιτῶν δύο λόχου βοηθήσαντες πρὸς τὸν αὐτῶν ψιλὸν ἀπέκτειναν ἄπαντας τὸν ἐν Μιλήτου ἐκτὸς δλίγον καὶ ἀσπίδας ἔλαβον μᾶς διακοσίας καὶ τρόπαιον ἐστησαν.

4 τῇ δὲ διερραιά ἐπλευσαν εἰς Νότιον καὶ ἐντεῦθεν παρασκενασά-

1, 37 ἐσώθησαν A. Ausg.: καὶ ὁ ἐνιαυτὸς Ἑλληγεν., ἐν φ Καρχηδόνιοι Ἀντιβά ἡγουμένον στρατεύσαντες ἐπὶ Σικελίαν δέκα μυριάσι στρατιῶν αἰροῦσιν ἐν τρούλῳ μησὶ δύο πόλεις Ἐληνύδας Σελινοῦντα καὶ Τιρενα.

2, 1 ἔτει A. Ausg.: φ ἦν Ὁλυμπίας τοῖτη καὶ ἐνενηκοστή, ἥ προστεθεῖσα ξυνωρίης ἐνίκα Εδαγόρου Ἡλεον, τὸ δὲ στάδιον Εὐρώπας Κυρηναῖος ἐπὶ ἐφόρου μὲν ὄντος ἐν Σπάρτῃ Εδαρχίππου, ἀρχοντος δὲ ἐν Ἀθήναις Εὐπτήμουνος.

ποιησάμενος A. Ausg.: ὡς ἄμα καὶ πελτασταῖς ἐσομένοις.

Athen auch ohne die Absperrung von seinem Landgebiet auf die Zufuhr aus den Pontosländern angewiesen; Byzanz und Kalchedon waren durch ihre Lage die wichtigsten festen Punkte an der dortherin führenden Wasserstraße. Zu ~~διθεν~~ erg. ein demonstratives *ταῦτα τὰ χωραῖς*. — *πρόξενον* s. zu § 26.

36. *Σηστόν*] Da dies von den Athenern besetzt war, werden die Schiffe nicht in den Hafen selbst eingelaufen sein. Gegs. von *ἔφενγον* und *ἐσώθησαν*.

Kap. 2. 1. *Θορικόν*] Demos in der Nähe der laurischen Bergwerke, zu deren Schutz die Befestigung angelegt zu sein scheint. — *Ἄρεος*] s. zu Kap. 1, 2.

2. *Πύγελα*] am Kaystrischen Meerbusen, südlich von Ephesos. — *διεσπ. ὅντας*] Diese Umschreibung ist im Partie. selten, häufig in den übrigen Modi (§ 5).

3. *Ἐκτός*] seltener st. *πλήν*.

4. *Νότιον*] ursprünglich abhängig von Kolophon, dann selbständiges Glied der

μενοι ἐπορεύοντο εἰς Κολοφῶνα. Κολοφῶνιοι δὲ προσεκώρησαν. καὶ τῆς ἐπιόντης νυκτὸς ἐνέβαλον εἰς τὴν Λυδίαν ἀκμάζοντος τοῦ σίτου καὶ πώμας τε πολλὰς ἐνέπορησαν καὶ χοήματα ἔλαβον καὶ ἀνδράποδα καὶ ἄλλην λείαν πολλήν. Στάγης δὲ δέ Πέρσης περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὅν, ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τοῦ στρατοπέδου διεσκεδασμένοι ἦσαν κατὰ τὰς ἴδιας λείας, βοηθήσας μετὰ τῶν ἵππων ἦνα μὲν ζωδὸν ἔλαβεν, ἐπτὰ δὲ ἀπέκτεινε. Θράσιλλος δὲ μετὰ ταῦτα ἀπήγαγεν ἐπὶ θάλατταν τὴν στρατιὰν ὡς εἰς Ἐφεσον πλευσόμενος. Τισσαφέρης δὲ αἰσθόμενος τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα στρατιάν τε συνέλεγε πολλὴν καὶ ἵππεις ἀπέστειλλε παραγγέλλων πᾶσιν εἰς Ἐφεσον βοηθεῖν τῇ Ἀρτέμιδι. Θράσιλλος δὲ ἐβδόμηρ καὶ δευτέρη ἡμέρᾳ μετὰ τὴν εἰσβολὴν εἰς Ἐφεσον ἐπλευσε καὶ τὸν μὲν διπλίτας πρὸς τὸν Κορησσὸν ἀποβιβάσας, τὸν δὲ ἵππεις καὶ πελταστὰς καὶ ἐπιβάτας καὶ τὸν ἄλλους πάντας πρὸς τὸ ἔλος, ἐπὶ τὰ ἔπειρα τῆς πόλεως, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ προσῆγε δύο στρατόπεδα. οἱ δέ τ' ἐν τῇς πόλεως ἐβοήθησαν Ἐφέσοι οἱ τε σύμμαχοι, οὓς Τισσαφέρης ἤγαγε, καὶ Σνοραύσιοι οἱ τ' ἀπὸ τῶν προτέρων εἴκοσι νεῶν καὶ ἀπὸ ἑτέρων πέντε, αἱ ἐτυχον τότε παραγενθεναι, νεωστὶ ἥπουσαι μετὰ Εὐπλέους τε τοῦ Ἰππωνος καὶ Ἡραλείδου τοῦ Ἀριστογένους στρατηγῶν, καὶ Σελινούσιαι δύο. ¶ οὗτοι δὴ πάντες πρῶτον μὲν πρὸς τὸν διπλίτας τὸν δὲ ἐν Κορησσῷ ἐβοήθησαν· τούτους δὲ τρεψάμενοι καὶ ἀποτείναντες ἐξ αὐτῶν ὀσεὶ ἐκπόνην καὶ εἰς τὴν θάλατταν καταδιώξαντες πρὸς τὸν παρὰ τὸ ἔλος ἐτράποντο. ἔγνογον δὲ πάκει οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀπόλοντο αὐτῶν ὡς τρισκόποι. οἱ δὲ Ἐφέσοι τρόπαιον ἐνταῦθα

attischen Symmachie, war nach vorübergehender Besetzung durch die Kolophonier seit 427 wieder athenisch. — *ἀκμάζοντος τοῦ σίτου*] gewöhnliche Zeitbestimmung; im Juni.

5. *ἴδιας ad suam quisque praedam.*

6. *τῇ Ἀρτέμιδῃ*] Tiss. verbreitet geflissentlich die Meinung, als sei der berühmte Tempel der allgemein verehrten Artemis bedroht, um den Athenern die Sympathien der dortigen Griechen zu entziehen.

7. *Κορησσόν*] Berg an der SW.-Seite

der Stadt. — *ἔλος*] im NO. der Stadt, am Kaystros.

8. *εἴκοσι νεῶν*] s. zu Kap. 1, 18. — καὶ *Σελινούσιαι δύο*] schließt sich grammatisch an den Relativsatz an, obwohl es sachlich dem *Σνοραύσιοι ἀπὸ τῶν προτέρων εἴκοσι* gleichsteht. Man würde erwarten καὶ *Σελινούσιαι ἀπὸ δυοῖν*; denn zu den neuangekommenen Schiffen können die selinusischen nicht gehören, da um diese Zeit Selinus bereits von Karthago bedroht wurde.

9. *ὀσεῖ*] se'ten im Sinne von fere.

ἐστησαν καὶ ἔτερον πόδες τῷ Κορησῷ. τοῖς δὲ Συρακοσίοις καὶ Σελινούσιοις κρατίστοις γενομένοις ἀριστεῖα ἔδωσαν καὶ ποιῆ καὶ ἴδια πολλοῖς καὶ οἰκεῖ ἀτελεῖ ἔδοσαν τῷ βονιομένῳ ἀεὶ. Σελινούσιοις δέ, ἐπεὶ ἡ πόλις ἀπωλώλει, καὶ πολιτείαν ἔδοσαν. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν τερροῦς ὑποσπόνδον ἀπολαβόντες ἀπέτιενσαν εἰς Νότιον κάλει θάψατες αὐτὸν ἐπὶ Λέσβον καὶ Ἐλλησπόντον τον. δροῦντες δὲ ἐν Μήθυμῃ τῆς Λέσβου εἶδον παραπλεούσας ἐξ Ἐφέσου τὰς Συρακοσίας ναῦς πέντε καὶ ἕποις· καὶ ἐπ’ αὐτὰς ἀναχθέντες τέτταρας μὲν ἔλαβον αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς δὲ ἄλλας 13 κατεδίωξαν εἰς Ἐφεσον. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἀλχαλάτους Θράσιλος εἰς Ἀθήνας ἀπέτειψε πάντας, Ἀλκιβιάδην δὲ Ἀθηναῖον, Ἀλκιβιάδου ὄντα ἀνεψιόν καὶ συμφυγάδα, κατέλευσεν. ἐντεῖθεν δὲ ἐπλευσεν εἰς τὴν Σηστὸν πόδες τὸ ἄλλο στράτευμα· ἐκεῖθεν δὲ 14 ἀπασα ἡ στρατιὰ διέβη εἰς Αἴανθον. καὶ χειμῶν ἐπέγει, ἐν φοιτασίοις, εἰσιγένεοι τοῦ Πειραιῶς ἐν Λιθοτούλαις, διορθώσατες τὴν πέτραν, ἀποδράτες νυτὸς ὥχοντο εἰς Δεκέλειαν, 15 οἱ δὲ εἰς Μέγαρα. ἐν δὲ τῇ Αἰανθῷ συντάττοντος Ἀλκιβιάδου τὸ στράτευμα πᾶν οἱ πρότεροι στρατισταὶ οὐν ἥβούλοντο τοῖς μετὰ Θράσιλον συντάττεσθαι, ὡς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀγτητοί, ἐκεῖνοι δὲ ἡττημένοι ἦσαν. ἐνταῦθα δὴ ἐχείμαζον ἀπαντες Αἴανθον τειχίζοντες. καὶ ἐστράτευσαν πόδες Ἀριδον. Φαρνάβαζος δὲ ἐβοήθησεν ἵπποις πολλοῖς καὶ μάχῃ ἡττηθεὶς ἐφυγεν. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐδίωκεν ἔχων τοὺς τε ἵππους καὶ τὸν διττὸν ἕποις 16 καὶ ἐπατόν, ὃν ἤρχε Μέγαρος, μέχρι σκότου ἀφείλετο. ἐκ δὲ

10. *κοινῆ* (*publice*) geht auf Ehrenrechte, wie die erwähnte *ἀτέλεια*, *ἰδίᾳ* (s. zu Kap. 1, 30) auf die Geschenke einzelner Bürger. — *ἀτελεῖ* Der Dativ attrahiert von *τῷ βονιο-* *μένῳ* (d. h. jedem, der davon Gebrauch machen wollte), ähnlich wie bei *ἔξεστι*, *δοξεῖ*, *ἀρχεῖ* u. a. Diese Atelie befreite von der sonst den Fremden auferlegten Kopfsteuer (*μετότιον*).

12. *Μήθυμη*] Stadt im N. von Lesbos. — *αὐτοῖς ἀνδρασίν*] Dativ ohne *σύν* und meist ohne Artikel in der Verbindung mit *αὐτός*; Gegs. *κενάς* (Kap. 1, 7).

13. *κατέλευσεν*] als Landesverräte; der Zusatz *Ἀλκιβιάδου ... συμφυγάδα* konzessiv. — *Αἴανθον*] Stadt am nördl. Ausgang des Hellesponts, in der Nähe des Vorgebirges Abarnis.

14. *λιθοτούλαις*] wahrscheinlich die in der Nähe des nördl. Hauptthors. — *ώχοντο*] der größte Teil, daher ohne *οἱ μέν*, von denen nur wenige mit *οἱ δὲ* ausgenommen werden.

15. *ῆραντεν*] Wechsel der Konstr. (st. *ἔκτενων ... ἰκόντων*), als ginge *ἄγτητοι εἰν* voraus.

16. *ἀφείλετο*] sc. *τὸν Φαρνάβαζον*.

τῆς μάχης ταύτης συνέβησαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ αὐτοῖς καὶ ἡσπάζοντο τοὺς μετὰ Θράσιλον. ἐξῆλθον δέ τινας καὶ ἄλλας ἔξόδους τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν ἥπερον καὶ ἐπόρθουν τὴν βασιλέως χώραν. τῷ δὲ αὐτῷ χρόνῳ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς τὸ Κορυφά- 18 σιον τῶν Εἰλάτων ἀφεστάτας ἐν Μαλέας ὑποσπόνδοντος ἀφῆναν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ Τραχινίᾳ Ἀχαιοὶ τοὺς ἐποίουντος, ἀντιτεταγμένων πάντων πόδες Οίταιον πολεμίους ὄντας, προέδοσαν, ὅπετε ἀπολέσθαι αὐτῶν εἰς ἐπτακοσίους σὺν τῷ ἐν Λακεδαιμονίος ὑποστῆτη Λαβώτῃ.

Τοῦ δὲ ἐπιόντος ἔτους * δὲ ἐν Φωκαίᾳ νεώς τῆς Ἀθηνᾶς ἐνε- 3. ποίσθη πρηστῆρος ἐμπεσόντος. ἐπεὶ δὲ ὁ χειμῶν ἐληγε, ἔφος ἀρχομένον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλευσαν εἰς Προκόπην παντὶ τῷ στρατοπέδῳ. ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ Καλχηδόνα καὶ Βυζάντιον δρομήσαντες 2 ἐστρατοπεδεύσαντο πόδες Καλχηδόνι. οἱ δὲ Καλχηδόνιοι προσιόντας αἰσθόμενοι τοὺς Ἀθηναῖον τὴν λέιαν ἀποσαν κατέθεντο εἰς τὸν Βιθυνὸν Θράσιας ἀστυγείτονας ὄντας. Ἀλκιβιάδης δὲ λαβὼν τῶν 3 τε διττῶν δλίγους καὶ τοὺς ἵππους καὶ τὰς ναῦς παραπλεῖν κελεύσας, ἐλθὼν εἰς τὸν Βιθυνὸν ἀπήγει τὰ τῶν Καλχηδονίων χοίματα· εἰ δὲ μή, πολεμήσειν ἐφη αὐτοῖς. οἱ δὲ ἀπέδοσαν. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐπεὶ ἤρχεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν τε λείαν ἔχων 4 2, 19 Λαβώτη Δ. Ausg.: καὶ ὁ ἐναντίος ἐληγεν οὐτος, ἐν φοιτασίον τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀποστάντες πάλιν προσεχώρησαν αὐτῷ. 3, 1 ἐληγε Δ. Ausg.: Παντακλέους μὲν ἐφορεύοντος, ἀρχοντος δὲ Ἀντιγόνους.

ἀρχομένον Δ. Ausg.: δνοῖν καὶ εκούσιον ἐτῶν τῷ πολέμῳ παρεληλυθότων.

17. *αὐτοὶ αὐτοῖς*] nachdrückliche Häufung; ohne daß die Feldherren einzuschreiten brauchten. — *ἡσπάζοντο*] aus dem allgemeinen Begriff *οἱ στρατιῶται* ist als Subj. zu entnehmen οἱ πρότεροι στρ. (§ 15). — *ἐξῆλθον ἔξόδους*] der Accus. wie Kap. 1, 27 u. 6, 37.

18. *εἰς τὸ Κορυφάσιον*] Kürze des Ausdrucks wie Kap. 1, 23. *Κ.* ist Vorgebirge und Stadt in Messenien, gegenüber Sphakteria, sonst auch Pylos genannt. — *Μαλέας*] Vorgebirge im SO. von Lakonien. — *Οίταιον*] Völkerschaft am Oetagebirge. — *ἐποίους*

3. παραπλεῖν] sc. παρὰ τὴν ἥπερον.

τοῦ πολέμου παρεληλυθότων.

ἐποίους sind, unterschiedlich von *ἐποίου-*

κοι, Kolonisten, die neben der ur-

sprünglichen Bevölkerung ein Land-

gebiet besiedeln; so wurden die Mes-

senier nach dem Aufstande 456 *ἐποίους* in Naupaktos. Jene Epoikie war 426

ausgesandt, aber von Anfang an von den Thessalern schwer bedrängt wor-

den. — *Ἀχαιοί*] in der Phthiotis.

Kap. 3. 1. *Φωκαία*] ionische Stadt am Smyrnäischen Meerbusen.

2. *τὴν λείαν*] proleptisch, was eine

Beute der Feinde werden konnte.

καὶ πίστεις πεποιημένος, ἀπετείχε τὴν Καλχηδόνα πατὶ τῷ στρατοπέδῳ ἀπὸ Θάλαττας εἰς Θάλατταν καὶ τοῦ ποταμοῦ δυον
οἰόν τ' ἣν ἔνθιν φεύγει. ἐνταῦθ' Ἰππονοράτης μὲν δὲ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστῆς ἐν τῇς πόλεως ἐξήγαγε τοὺς στρατιώτας ὡς μαχούμενος· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀντιπαρετάξαντο αὐτῷ, Φαρνάβαζος δὲ
ἔξω τῶν περιτειχισμάτων προσεβοήθει στρατιὰ τε καὶ ἵπποις
πολλοῖς. Ἰππονοράτης μὲν οὖν καὶ Θρασύλλος ἐμάχοντο ἐπάτερος
τοῖς δοπλίταις χρόνον πολὺν, μέχρι Αλκιβιάδης ἔχων δοπλίταις τέ
τινας καὶ τὸν ἵππεας ἐβοήθησε. καὶ Ἰππονοράτης μὲν ἀπέθανεν,
τοῖς δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν. ἔμα δὲ καὶ Φαρ-
νάβαζος οὐδὲν ἀνάμενος συμμίξαι πρὸς τὸν Ἰππονοράτην διὰ τὴν
στενοπορίαν, τοῦ ποταμοῦ τῶν ἀποτειχισμάτων ἐγγὺς ὅτεν,
ἀπεκώλησεν εἰς τὸ Ηράκλειον τὸ τὸν Καλχηδονίων, οὗ ἣν αὐτῷ
τὸ στρατόπεδον. ἐκ τούτου δὲ Αλκιβιάδης μὲν ὥχετο εἰς τὸν
Ἐλλήσποντον καὶ εἰς Χερρόνησον χρήματα πράξιν· οἱ δὲ λοιποὶ
στρατηγοὶ συνεχώρησαν πρὸς Φαρνάβαζον ὑπὲρ Καλχηδόνος εἴκοσι
τάλαντα δοῦναι Ἀθηναῖοις Φαρνάβαζον καὶ ὡς βασιλέα πρέσβεις
Ἀθηναίον ἀναγαγεῖν, καὶ δρυκούς ἔδοσαν καὶ ἔλαβον παρὰ Φαρ-
νάβαζον ὑποτελεῖν τὸν φόρον Καλχηδονίους Ἀθηναῖοις δούντερ
εἰώθεσαν καὶ τὰ δρειλόμενα χρήματα ἀποδοῦναι, Ἀθηναίοις δὲ
μὴ πολεμεῖν Καλχηδονίοις, ἡσαν δὲ οἱ παρὰ βασιλέως πρέσβεις
ἐλθωσιν. Αλκιβιάδης δὲ τοῖς δρυκοῖς οὐκ ἐτίγχανε παρόν, ἀλλὰ

4. πίστεις πεποιημένος] mit wem? —
ποταμοῦ] s. zu Kap. 1, 22; derselbe
mündet unmittelbar südlich von der
Stadt. — οἰόν τε] wegen der Uneben-
heit seiner Ufer konnte die Verschan-
zung nicht überall bis an den Fluss
heran, bez. an demselben entlang ge-
führt werden.

5. ἐνταῦθ'] zeitlich, d. h. während
man noch an der Verschanzung baute.

6. Αλκιβιάδης] Er hatte so lange den
Pharnabazos in Schach gehalten.

7. τοῦ ποταμοῦ] abh. von ἐγγύς;
mit στενοπορίᾳ ist der zwischen dem
Flusse und den Verschanzungen blei-
bende enge Durchgang (s. zu § 4) ge-
meint.

8. λοιποὶ] welche? — ὑπὲρ Καλχ.]
verb. mit δοῦναι („im Interesse von
Κ.“), erklärt durch das Versprechen
der Athener § 9.

9. εἰώθεσαν] als Mitglied des atti-
schen Seebundes, nach den Urkunden
zuletzt nicht ganz 6 Tal.; es sollten
ferner die durch den Abfall der Kalch.
(411) ausgesunkenen Tribute (τὰ δρειλ.
χρήματα) nachgezahlt werden. — μὴ
πολεμεῖν] ist der Inhalt des δρυκούς
ἔδοσαν, das Vorhergehende der des
ἔλαβον. — παρὰ βασιλέως] dem Sinne
nach zu θέλωσιν gehörig, doch nach
gewöhnlichem Sprachgebrauch zum
Subst. konstruiert; ähnlich Kap. 1, 35
ὅ κατὰ θάλατταν σῖτος.

περὶ Σηλινυβρίαν ἢν· ἐκείνη δὲ ἐλὼν πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦνεν ἔχον
Χερρονησίας τε πανδημὲ καὶ ἀπὸ Θράκης στρατιώτας καὶ ἵπποις
πλείους τριακοσίων. Φαρνάβαζος δὲ ἀξιῶν δεῖν πάκενον διηνύει¹¹
περιέμενεν ἐν Καλχηδόνι, μέχρι ἔλθοι ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου· ἐπεὶ δὲ
ῆλθεν, οὐκ ἔφη δμεῖσθαι, εἰ μὴ πάκενος αὐτῷ δμεῖται. μετὰ¹²
ταῦτα ὕμοσεν δὲ μὲν ἐν Χρυσοπόλει οὗτος Φαρνάβαζος ἐπειψε
Μιτροβάτει καὶ Ἀργάπει, δὲ δὲν Καλχηδόνι τοῖς παρὸς Αλι-
βιάδου Εὐρυπτολέμῳ καὶ Διοτίμῳ τὸν τε ποιὸν δρυκον καὶ
ἰδίᾳ ἀλλήλοις πίστεις ἐποιήσατο. | Φαρνάβαζος μὲν οὖν εὐθὺς¹³
ἀπήγει καὶ τὸν παρὰ βασιλέα προενομένους πρέσβεις ἀπαντᾶν
ἐκέλευσεν εἰς Κύζικον. ἐπέμφθησαν δὲ Ἀθηναῖον μὲν Λωρόθεος,
Φιλοπίδης, Θεογένης, Εὐρυπτόλεμος, Μαρτίθεος, σὺν δὲ τούτοις
Ἀργείοι Κλεοπτρατος, Πυρρόλοχος· ἐπορευοντο δὲ καὶ Λακεδαι-
μονίων Πασιπτίδας καὶ ἔτεροι, μετὰ δὲ τούτων καὶ Ἐρμονοράτης,
ἥδη φεύγων ἐν Συρακουσῶν, καὶ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πρόξενος. καὶ¹⁴
Φαρνάβαζος μὲν τούτους ἤγει· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ Βυζάντιον
ἐποιλιόρουν περιειχίσαντες καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἀρροβολισμοὺς καὶ
προσβολὰς ἐποιοῦντο. ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ ἣν Κλέαρχος Λακε-¹⁵
δαιμονίος ἀρμοστῆς καὶ σὺν αὐτῷ τῶν περιοίων τινὲς καὶ τῶν
νεοδαμιωδῶν οὐ πολλοὶ καὶ Μεγαρεῖς καὶ ἄρχοντες αὐτῶν Ἐλίξος
Μεγαρεὺς καὶ Βοιωτοὶ καὶ τούτων δρυκον Κοιρατάδας. οἱ δὲ Ἀθη-¹⁶
ναῖοι ὡς οὐδέντες ἤδηντα διαπράξασθαι κατ' ἴσχυν, ἐπεισάν τινας
τῶν Βυζαντίων προδοῦναι τὴν πόλιν. Κλέαρχος δὲ δὲ ἀρμοστῆς¹⁷
οἰλύμενος οὐδένα δὲν τοῦτο ποιῆσαι, καταστήσας δὲ ἀπαντὰ ὡς
ἤδηντα πάλλιστα καὶ ἐπιτρέψας τὰ ἐν τῇ πόλει Κοιρατάδῃ καὶ
Ἐλίξω, διέβη παρὰ τὸν Φαρνάβαζον εἰς τὸ πέραν, μισθόν τε τοῖς
στρατιώταις παρὸς αὐτοῦ ληψόμενος καὶ ναῦς συλλέξων, αὐτὸν

11. ἔφη] sc. Alkibiades.

12. ἰδεῖ] wie Kap. 1, 30.

13. Λακεδαιμονίαν]

Gleich dem ge-
ächteten Pasippidas (vgl. Kap. 1, 32)
reiste auch Hermokrates, wie das aus-
drücklich nochmals hinzugefügte ἥδη
φεύγων (vgl. Kap. 1, 27) lehrt, nicht
als Gesandter des Staates. Spartanische
Gesandte waren bereits früher nach Susa
abgeschickt (s. zu Kap. 4, 2).

14. περιοίων] die von den Hera-

kliden unterworfenen (meist achäischen)
Ureinwohner Lakoniens, welche als

kriegsdienst- u. abgabepflichtige Land-
bebauer und Handwerker ein beschränk-
tes Bürgerrecht hatten. — νεοδαμω-
δῶν] freigelassene Heloten; dieselben
wurden im Pelop. Kriege gern für aus-
wärtige Expeditionen verwendet, z. B. bei
den Zügen des Brasidas u. Gylippos. —

Ἐλίξος] s. Einl. § 6.

15. περιοίων] s. zu Kap. 1,

ἐν τῷ Ἐλλησπόντῳ ἄλλαι παταλελειμέναι φροντίδες ὑπὸ Πασιππίδον καὶ ἐν Ἀγτάρῳ καὶ ἀς Ἀγησανδρίδας εἶχεν ἐπὶ Θράκης, ἐπιβάτης δὲ Μινδάρου, καὶ δυτικῶς ἄλλαι παντηγῆθείσαν, ἀφεῖδε δὲ γενόμεναι πᾶσαι παῖς τὸς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων ποιούσαι ἀποσπάσειαν τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. ἐπειδὴ δὲ ἔξεπλευσεν δὲ Κλέαρχος, οἱ προδιδόντες τὴν πόλιν τῶν Βυζαντίων Κέδων καὶ Ἀριστών καὶ Ἀναξινόρατης καὶ Ανοδόρος καὶ Ἀναξίλαος, 19 δὲ ὑπαγόμενος θανάτου θύτερον ἐν Λακεδαιμονίῳ διὰ τὴν προδοσίαν ἀπέφυγε, φάσκων δὲ οὐ προδοίη τὴν πόλιν, ἀλλὰ σώσαι, παῖδας δοῦναι καὶ γυναικας λιμῷ ἀπολλυμένους, Βυζάντιος δὲν καὶ οὐ Λακεδαιμόνιος· τὸν γὰρ ἐνότα σῖτον Κλέαρχον τοῖς Λακεδαιμονίον στρατιώτας διδόναι· διὰ ταῦτα οὖν τὸν πολεμίους ἔῃ εἰσέσθαι, 20 οὐκ ἀργούσιον ἔνεκα οὐδὲ διὰ τὸ μισεῖν Λακεδαιμονίους· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς παφεσκείσαστο, νυκτὸς ἀνοίξαντες τὰς πύλας τὰς ἐπὶ τὸ Θρέπιον παλούμενον εἰσῆγαγον τὸ στράτευμα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. 21 δὲ Ἐλιξος καὶ δὲ Κοιρατάδας οὐδὲν τούτων εἰδότες ἐβοήθουν μετὰ πάντων εἰς τὴν ἀγοράν· ἐπειδὴ δὲ πάντη οἱ πολέμιοι πατεῖχον, 22 οὐδὲν ἔχοντες δὲ τι ποιήσαιεν παρέδοσαν σφᾶς αὐτοῖς. καὶ οὗτοι μὲν ἀπετέμφθησαν εἰς Ἀθήνας, καὶ δὲ Κοιρατάδας ἐν τῷ ὅγλῳ ἀποβαυόντων ἐν Πειραιεῖ ἐλασθεν ἀποδράς καὶ ἀπεσώθη εἰς Αεγαλείαν.

4. Φαρνάβαζος δὲ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Φρονγίας ἐν Γορδοείῳ ὄντες τὸν χειμῶνα τὰ περὶ τὸ Βυζάντιον πεπραγμένα ἤκουσαν. 2 δοχομένου δὲ τοῦ ἕαρος* πορευομένοις αὐτοῖς παρὰ βασιλέα ἀπήντησαν παταβαίνοντες οἵ τε Λακεδαιμονίον πρέσβεις, Βοιώτιος

15. — ἄλλαι] „sonst noch“; ἄλλαι ist in den Nebensatz gezogen, anstatt τὰς ἄλλας ναῦς, αἱ ἡσαν ... παταλ. — Πασιππίδον] vor seiner Verbannung, vgl. Kap. 1, 32. — ἐπιβάτης] ist jeder miles classiarus, doch scheint A. hier mit einem Unterkommando betraut.

18. προδιδόντες] Part. Imperf. conatus. Das dazu gehörige Verb. finitum folgt wegen der eingeschobenen Erzählung von dem Schicksal des Anaxilaos erst § 20 (εἰσῆγαγον).

19. θανάτου] Genet. des Strafmastes;

vgl. *capitis accusare*. — ἀπέφυγεν] im gerichtlichen Sinne, erg. *ἀπῆγαν*.

20. Θράκιον] „thrakischer Platz“, auch Anab. VIII, 1, 24 als geeignet zur Aufstellung eines Heeres erwähnt.

21. πατεῖχον] intransitiv, „andrängen“.

22. ἀποβαυόντων] erg. αὐτῶν.

Kap. 4. 1. τῆς Φρονγίας] vorangestellt; s. die Bem. zu τῆς Καλχηδονίας Kap 1, 22. — Γορδείῳ] am Sangarios, an der phrygisch-bithynischen Grenze.

2. Βοιώτιος] Diese Gesandtschaft war

καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι ἄγγελοι, καὶ ἔλεγον, δτι Λακεδαιμόνιοι πάντων ὃν δέονται πεπραγότες εἰεν παρὰ βασιλέως, καὶ Κέδρος, ἄρξων πάντων τῶν ἐπὶ θαλάττῃ καὶ συμπολεμήσων Λακεδαιμονίοις, ἐπιστολήν τε ἔφερε τοῖς πάτω πάσι τὸ βασιλεῖον σφράγισμα ἔχουσαν, ἐν ᾧ ἐνηρ καὶ τάδε· Καταπέμπτῳ Κέδρον κάρανον τῶν εἰς Καστωλὸν ἀθροιζομένων. ταῦτ' οὖν ἀλούοντες οἱ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις καὶ ἐπειδὴ Κέδρον εἶδον, ἐβούλοντο μάλιστα μὲν παρὰ βασιλέα ἀναβῆναι, εἰ δὲ μή, ὥπαδε ἀπελθεῖν. Κέδρος δὲ Φαρνάβαζῳ εἶπεν η παραδοῦναι τὸν πρέσβεις ἔστι τὸ μὴ ὥπαδε πω ἀποτέμψαι, βούλομενος τὸν Ἀθηναίους μὴ εἰδέναι τὰ πραγτόμενα. Φαρνάβαζος δὲ τέως μὲν πατεῖχε τὸν πρέσβεις, φάσκων τοτὲ μὲν ἀνάξειν αὐτοὺς παρὰ βασιλέα, τοτὲ δὲ ὥπαδε ἀποτέμψειν, ὡς μηδὲν μέμψηται. ἐπειδὴ δὲ ἐπιαντοὶ τρεῖς ἡσαν, ἐδεήθη τοῦ Κέδρου ἀρέειν αὐτούς, φάσκων διωμολέναι ἀπάξειν ἐπὶ θάλατταν, ἐπειδὴ οὐ παρὰ βασιλέα. πέμψαντες δὲ Ἀριοβαζάναι παρακομίσαι αὐτοὺς ἐκέλευνον· δὲ ἀπήγαγεν εἰς Κίον τῆς Μυσίας, διετελεσθεν τὸ ἄλλο στρατόπεδον ἀπέπλευσαν. — Ἀλκιβιάδης δὲ βούλομενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἀποπλεῖν ὥπαδε ἀνίχθη εθνὸς ἐπὶ Σάμον· ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τῶν νεῶν εἴκοσιν ἔπλευσε τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεραμεικὸν κόλπον. ἐκεῖθεν δὲ συλλέξας ἐπαντὸν τάλαντα ἤκει εἰς τὴν Σάμον. Θρασύβοντος δὲ

4, 3 ἀθροιζομένων A. Ausg.: τὸ δὲ κάρανον ἔστι κύριον.

natürliche schon vor längerer Zeit zum Großkönig gekommen; vgl. zu Kap. 3,

13. — οἱ ἄλλοι ἄγγελοι] vielleicht die Gesandten peloponnesischer Bundesgenossen. — πάντων] demn. folg. ὃν assimiliert.

3. Κέδρος] erg. ἀπήντησε. — ἐπὶ θαλάττῃ] die Provinzen Lydien, Großphrygien, Kappadokien. — κάρανον] ein späterer Zusatz erklärt diesen Ausdruck τὸ δὲ κάρανον ἔστι κύριον. — Καστωλόν] Die unweit Sardes gelegene Ebene von Kastolos (*Καστωλὸς πεδίον* Anab. I, 1, 2; 9, 7) ist der Sammelpunkt der Aufgebote der vorderasiatischen Satrapieen bis zum Halys, welche

dort jährlich zur Musterung (*σύλλογος*) zusammenkamen.

5. πῶν μηδὲν getrennt; vgl. IV, 5, 8 οὐ γάρ πω.

6. μέμψηται] wer?

7. ἐπιαντοὶ ... ἡσαν] sc. τοῖς πατεῖχομένοις; der Dativ dann wie II, 1, 27. — ἐπειδὴ οὐ] erg. das Verb. aus ἀπάξειν, sc. ἀνίγγαε. — πέμψαντας ... ἐκέλευνον] warum Plural? — Κίον] an der Mündung des gleichnamigen Flusses in die Propontis, das spätere Prusias.

8. τῆς Καρίας] s. d. Bem. zu τῆς Καλχηδονίας Kap. 1, 22. — Κεραμείνων] zwischen Halikarnassos und dem knidischen Chersones.

σὸν τριάντα ναυσὶν ἐπὶ Θράκης ὥχετο, ἐπεὶ δὲ τὰ τε ἄλλα χωρία τὰ πρὸς Αἰγαίου μεθεστηπότα πατεστρέψατο καὶ Θάσον ἔχονσαν πακῶς ὑπό τε τῶν πολέμων καὶ στάσεων καὶ 10 λιμοῦ. Θράσυλλος δὲ σὸν τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ εἰς Αἴθιρας πατέπλευσε ποὺν δὲ ἦκειν αὐτὸν, οἱ Αἴθιραιοι στρατηγοὶ εἶλορτο Αἰγαίου μὲν φεύγοντα καὶ Θρασύβουλον ἀπόντα, Κόρωνα δὲ τρίτον ἐν τῶν 11 οἴκοθεν. Αἰγαίου δὲ ἐκ τῆς Σάμου ἔχων τὰ χρήματα πατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν εἴποσιν, ἐκεῖθεν δὲ ἀνήκειν Γυθείον ἐπὶ πατασκοπήν τῶν τριῶν, δις ἐπινθάνετο Αἰγαίου μὲν αὐτῷ παρασκευαῖς εἰς Τριάντα, καὶ τοῦ οἴκαδε πατάπλου δπως 12 ἡ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔχει. ἐπεὶ δὲ ἕώρα ἔαντῷ εἴνοννον οὗσαν καὶ στρατηγὸν αὐτὸν ἥρημένους καὶ ἴδιᾳ μεταπειπομένους τοὺς ἐπιτηδείους, πατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρα, ἡ Πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἔδους πατακεναλυμένου τῆς Αἴθιρας, διτες οὐνιζόντο ἀνετιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει. Αἴθιραιοι γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδενὸς σπουδαίον ἔχον τολμήσαι ἢν δψασθαι. 13 παταπλέοντος δὲ αὐτοῦ δὲ τε ἐκ τοῦ Πειραιᾶς καὶ δὲ ἐκ τοῦ Ἀστεος ὄχλος ἡθροίσθη πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες καὶ ἴδειν βουλόμενοι τὸν Αἰγαίου, λέγοντες οἱ μέν, ὡς πράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν καὶ μόνος οὐ δικαίως φύγοι, ἐπιβούλευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλατῶν ἐκείνον δυναμένων μοχθηρότερα τε λεγόντων καὶ

9. πολέμων] die Fortsetzung der Kämpfe und Unruhen, von denen schon Kap. 1, 32 die Rede war.

10. φεύγοντα] da er, wenn auch 411 vom Volke zurückberufen (s. Einl. § 5), thatsächlich seit seiner Verbannung nicht nach Athen zurückgekehrt war. — οἴκοθεν] st. οἴκοι, indem die Anschauung, dass der Stratego von Hause wegberufen wird, den Ausdruck beeinflusst.

11. Γυθείον] Hafen am Lakonischen Meerbusen. — ἐπὶ πατασκοπήν] hier von ist zuerst der Genet. τῶν τριῶν, nachher der Nebensatz δπως ... ἔχει abhängig. Den Genet. τοῦ ... πατέπλου verb. mit δπως; ähnlich II, 1, 14 ὡς εἰχε φύλας πρός —, = „wie er sich verhielte inbezug auf Freundschaft,

wie freundschaftlich er gesinnt sei gegenüber ...“.

12. ἥρημένους] welcher Pluralbegriff (aus πόλιν) schwelt vor? — Πλυντήρια] so genannt, weil an diesem Feste die Gewandung des im Erechtheion befindlichen uralten Holzbildes der Athena Polias gewaschen (πλύνειν) wurde; währenddessen wurde der Tempel (ἔδος) abgeschlossen. Dieses Reinigungsfest, verbunden mit dem Schmuckfest (*Καλλιντήρια*), fiel in die Sommermonate Thargelion und Skirrophorion.

13. θαυμάζοντας] ähnliche Konstr. nach dem Sinne wie § 12 ἥρημένους. — οἱ μέν] οἱ δὲ folgt erst § 17. — μοχθηρότερα λεγόντων] nicht im Sinne von

πρὸς τὸ αἰτῶν ὕδιον περδός πολιτεύονταν, ἐκείνον δεὶ τὸ ποιὸν αἰξοτος καὶ ἀπὸ τῶν αἰτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ, ἐθέλον-¹⁴ τος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα τῆς αἰτίας ἀρτι γεγενημένης ὡς ἡσεβημένος εἰς τὰ μυστήρια, ὑπερβαλλόμενοι οἱ ἔχθροι τὰ δονοῦντα δίκαια εἶναι ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος. ἐν 15 ὁ χρόνῳ ὑπὸ ἀμηχανίας δουλεύων ἥραγκάσθη μὲν θεραπείειν τοὺς ἔχθροτος, κινδυνεύων δεὶ καθ' ἐπάστην ἡμέραν ἀπολέσθαι τοὺς δὲ οἰκειοτάτους πολίτας τε καὶ συγγενεῖς καὶ τὴν πόλιν δπασαν δρῶν ἔξαμαρτάνονταν οὐκ εἶχεν δπως ὀφελοίη φυγῆ ἀπειργόμενος. *οὐκ ἔφασαν δὲ τῶν οἰωντεροῦ αὐτὸς ὅγειν εἶναι ^{λεγοτερον} 16 καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων οὐδὲ μεταστάσεως. ὑπάρχειν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου αὐτῷ μὲν τῶν τε ἡμικιωτῶν πλέον ἔχειν τῶν τε πρεσβυτέρων μὴ ἔλαττονδεῖαι, τοῖς δὲ αὐτοῦ ἔχθροῖς τοιούτοις δοκεῖν εἶναι οἷοις περιμένειν μὲν πρότερον, ὑστερον δὲ δυνασθεῖσιν ἀπολλέναι

^{λεγοτερον}
καινῶς λέγειν (maledicere), sondern = qui minus diserti erant. — πρός] drückt das Ziel der Politik aus, spectantes ad. — ἀπό] bezeichnet den Ausgangspunkt, die Basis seiner Tätigkeit. — δυνατοῦ] = δυναμέως, wie Kap. 6, 14: εἰς τὸ ἔκεινον δυνατόν.

14. ἐθέλοντος δὲ] übers. „und daß, als ...“, denn ὃν λέγοντες . . . ὡς (§ 13) ist auch das folg. ἐστέρησαν abhängig. Nach dem mehr subjektiven ὡς πράτιστος εἴη geht die Darstellung jetzt durch den Indikativ zum rein Thatsächlichen über und wird von § 15 an direkt. — ἡσεβημένος] abh. von αἰτίας γεγενημ. — τὰ δοκ. δικαια εἶναι die Billigkeit verlangte, ohne Aufschub den Prozess einzuleiten.

15. ὑπό] verb. mit ἥραγκάσθη. — δουλεύων] Dafs er als φυγάς nicht seiner freien Neigung folgen konnte, wird mit einiger Übertreibung als δουλεύα bezeichnet; übers. „nicht sein eigner Herr“. — ἔχθροτος] Wer ist gemeint? — οἰκειοτάτους] wird durch πολίτας τε καὶ συγγενεῖς specialisiert;

das Partic. ἔξαμαρτάνονταν, obwohl dem Sinne nach zu allen vorhergehenden Accus. gehörig, ist nur auf das letzte Glied πόλιν bezogen.

16. ἔφασαν] die mit οἱ μέν oben eingeführten Anhänger des Alkibiades. — τῶν οἰωντεροῦ αὐτὸς ὅγειν] non esse talium, qualis ipse esset, hominum. — καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων rerum cupidos esse. — ὑπάρχειν] sowohl zu αὐτῷ μέν wie zu τοῖς δὲ . . . ἔχθροῖς gehörig, bezeichnet die seitens des Demos beiden Teilen im Staate eingeräumte Stellung: dem Alk. hat er durch sein Vertrauen die angegebene Machtstellung zugesstanden, von seinen Gegnern hat er die Meinung (δοξεῖν), dafs sie etc. — οἴοις] assimiliert an τοιούτοις st. οἴοις. Οἴοι mit dem Inf. bezeichnet das Geeignetein, die innenwohnende Eigentümlichkeit, hier die aus der innersten Natur der Leute hervorgehende Gewohnheit. — περιμένειν] wie gewöhnlich ohne bestimmtes Objekt, „abwarten“. — δυνασθεῖσιν] Aor. inchoat,

τοὺς βελτίστους, αὐτὸς δὲ μόνος λειψθέντας δὶ’ αὐτὸ τοῦτο ἀγαπᾶθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, διὶ ἐτέροις βελτίστουν οὐκ εἶχον
 17 χρῆσθαι· οἱ δέ, διὶ τῶν παροιχομένων αὐτοῖς κακῶν μόνος ἄγτιος
 εἴη τὸν τε φοβερῶν ὄντων τῇ πόλει γενέσθαι μόνος κυρδεύεινται.^{οὕτις αὐτοῖς}
^{τοὺς} = 18 ἡγεμῶν καταστῆναι. Ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν δομισθεὶς
 ἀπέβαυτε μὲν οὐκ εἰθέως, φοβούμενος τὸν ἔχθρον· ἐπαναστὰς
 δὲ ἐπὶ τὸν καταστρώματος ἐσκόπει τὸν αὐτὸν ἐπιτηδείους, εἰ
 19 παρείσαν. κατιδὼν δὲ Εὐρυπόλεμον τὸν Πεισιάνακτος, αὐτὸν
 δὲ ἀνεψιόν, καὶ τὸν ἄλλον οἰκείους καὶ τὸν φίλους μετ’ αὐτῶν,
 τότε ἀποβὰς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν παρεσκενασμένων,
 20 εἴ τις ἀποιτο, μὴ ἐπιτρέπειν. ἐν δὲ τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ
 ἀπολογησάμενος, ὃς οὐκ ἥσεβήκει, εἰπὼν δέ, ὡς ἡδίκηται, λεχθέν-
 των δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων καὶ οὐδενὸς ἀντεπόντος διὰ τὸ μὴ
 ἀνασχέσθαι ἵνα τὴν ἐκκλησίαν, ἀναρρηθεὶς ἀπάντων ἡγεμῶν αὐτο-
 κράτωρ, ὃς οἶδε τὸν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν,
 προτέρον μὲν τὰ μιστήρια τῶν Ἀθηναίων κατὰ Θάλατταν ἀγόντων
 διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ γῆν ἐποίησεν ἐξαγαγὴν τοὺς στρατιώτας
 21 ἀπαρτας· μετὰ δὲ ταῦτα κατελέξατο στρατιάν, διπλίτας μὲν πεν-
 τακοσίους καὶ χιλίους, ἵππεis δὲ πεντήκοντα καὶ ἑπτάτον, ναῦς δὲ
 ἑπτάτον. καὶ μετὰ τὸν κατάπλουν τετάρτῳ μηνὶ ἀνήθη ἐπ’ Ἀρδον
 λαφεστηνίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετ’ αὐτὸν Ἀριστονομάτης καὶ
 Ἀδείμαντος δὲ Λευκολοφίδου συνεπέμφθησαν ἥρημένοι κατὰ γῆν

potentiam adeptis. — αὐτὸς δέ] Übergang in den Accus. c. Inf. — δι’ αὐτὸ τοῦτο] d. h. weil das Volk, als die Gegner des Alk. allein als seine Führer übrig blieben, keine andere Wahl hatte.

17. οἱ δέ] die Gegner des Alk., deren Anwesenheit dieser auch selbst § 18 voraussetzt. — φοβερῶν ὄντων γενέσθαι] φοβ. εἶναι entspricht in dieser seltenen Verbindung etwa unserm „drohen“. — ἡγεμῶν] auctor; st. des Genetivs sonst gewöhnlich ἡγ. ἐπι oder πρός τι.

18. ἐπαναστᾶς] Das Kompos. hat die Bedeutung wie in ἐπανένται, ἐπανα-
 πλεῖν, ἐπανύγειν u. a.: „zurück-
 treten“.

20. ἀνασχέσθαι ἀτ] hypothetisch; welcher Nebensatz ist zu ergänzen? — προτέραν . . . δύναμιν] die attische Symmachie in ihrem früheren, noch nicht wiedererlangten Bestande. — μιστήρια . . . ἀγόντων] das eleusinische Mysterienfest, an welchem die Mysteriennach Dipylon hinaus auf der *Ιερὰ οδός* nach Eleusis zogen, bis sie, διὰ τὸν πόλεμον, d. h. wegen der von Dekeleia aus drohenden Gefahr, auf den Seeweg angewiesen wurden. — ἐποήσεν] sc. ἀγειν αὐτούς, effecit ut . . . agerent.

21. Ἀρδον] eine der größeren Kykladen, Euböa zunächst. — κατὰ γῆν] Bisweilen wurden bereits bei der Wahl

στρατηγοί. Ἀλκιβιάδης δὲ ἀπεβίβασε τὸ στράτευμα τῆς Ἀρδονας²² καρδας εἰς Γαύρειον· ἐκβοηθήσαντας δὲ τὸν Ἀρδονας ἐτρέψαντο καὶ κατέλεισαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τινας ἀπέτειναν οὐ πολλοὺς καὶ τὸν Λάκωνας, οὐδὲ αὐτόθι ἤσαν. Ἀλκιβιάδης δὲ τρόπαιόν τε²³ ἔστησε καὶ μείνας αὐτοῦ δίλιγας ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Σάμον, κακεῖ-
 θεν δομώμενος ἐπολέμει.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρότερον οὐ πολλῷ χρόνῳ, Κρατησιππίδῃ⁵ τῆς ναυαρχίας παρεληλυθίας, Λίσανδρον ἐξέπεμψαν ναύαρχον. δὸ δὲ ἀφικόμενος εἰς Ρόδον καὶ ταῦς ἐκεῖθεν Ιαβῶν εἰς Καὶ καὶ Μίλητον ἐπλευσεν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ἐφεσον καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ναῦς ἔχων ἐβδομήκοντα, μέχρι οὐδὲ Κέρδος εἰς Σάρδεις ἀφίκετο. ἐπει δὲ² ἦνεν, ἀνέβη πρὸς αὐτὸν σὸν τοῖς ἐν Λακεδαιμονος πρόσβεσιν. ἐν-
 ταῦθα δὴ κατὰ τε τὸν Τισαφέροντος ἔλεγον ἢ πεποιημένας εἴη,
 αὐτὸν τε Κίρου ἐδέοντο οὓς προθυμοτάτους πρὸς τὸν πόλεμον
 γενέσθαι. Κίρος δὲ τὸν τε πατέρα ἔφη ταῦτα ἐπεσταλλέναι καὶ³
 αὐτὸς οὐκ ἄλλο ἐγνωκέναι, ἀλλὰ πάντα ποιήσειν. ἔχων δὲ ἡγειν
 τάλαντα πενταπόδια· ἐὰν δὲ ταῦτα ἐκλίπῃ, τοῖς ἴδιοις χρήσεσθαι
 ἔφη, ἢ δὲ πατήσῃ αὐτῷ ἔδωκεν· ἐὰν δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τὸν θρόνον
 κατακόψειν, ἐφ’ οὐδὲ ἐκάθητο, ὅντα δρυγοῦν καὶ χρυσοῦν. οἱ δὲ⁴
 ταῦτ’ ἐπήνουν· καὶ ἐκέλευν αὐτὸν τάξαι τῷ ναύτῃ δραχμὴν Ἀττι-
 κήν, διδάσκοντες, διτι, ὃν οὗτος δι μισθὸς γένηται, οἱ τῶν Ἀθηναίων
 ναῦται ἀποκείψονται τὰς ναῦς καὶ μείω χρήματα διαλόσει. δὲ⁵
 καλῶς μὲν ἔφη αὐτοὺς λέγειν, οὐ δυνατὸν δὲ εἶναι παρ’ ἀ βασιλεὺς

einzelne Strategen für bestimmte Aufgaben designiert, wie hier Ar. und Ad. ursprünglich „für den Landkrieg“ (gegen Agis) bestimmt waren.

22. Γαύρειον] Hafen im NW. der Insel. — ἐτρέψαντο] Plural wie oben § 12.

23. ὁμοίμενος] indem er S. zur Basis seiner Operationen (ἐποομῆ) machte.

Kap. 5. 1. Κρατησιππίδῃ] vgl. Kap. 1, 32. — ναυαρχίας] s. zu Kap. 1, 23. — Καὶ dorische Insel, der karischen Küste gegenüber.

2. τοῖς . . . πρόσβεσιν] die von Susa zurückgekehrten (Kap. 4, 2), die dem

Lys. als jetzigen Oberbefehlshaber in Ephesos Meldung gemacht hatten. — προθυμοτάτον] Das Prädikatsadjektiv ist hier ähnlich im Genetiv an δεῖσθαι assimiliert, wie so oft im Dativ an δοξεῖ, ἔξεστι u. a.

3. τάλαντα] Das attische Talent zu ca. 4500 Mark; auf dasselbe kommen 60 Minen (§ 5) à 75 Mk. oder 6000 Drachmen (§ 4) à 75 Pf.; 6 Obolen (§§ 6, 7) sind eine Drachme.

4. τῷ ναύτῃ] der Artikel verallgemeinert; = ἔκάστο ταύτῃ § 6. — μεῖω] inviellein weniger?

5. παρ’ ἀ . . . ἀπέστειλεν ἄλλα (παρά

ἐπέστειλεν αὐτῷ ἄλλα ποιεῖν. **¶** εἶναι δὲ καὶ τὰς συνθήκας οὕτως ἔχουσας, τριάντα μῆνας ἐκάστη τὴν τοῦ μηρὸς διδόναι, διόπεις
6 ἐν βούλωνται τρέφειν Λακεδαιμόνιοι. δ δὲ Λύσανδρος τότε μὲν ἐσιώπησε· μετὰ δὲ τὸ δεῖπτον, ἐπεὶ αὐτῷ προπιῶν δ Κέρος ἦρετο,
τί διὰ μάλιστα χαρίζοιτο ποιῶν, εἶπεν διτὶ Εἰ πρὸς τὸν μισθὸν
7 ἐκάστῳ ναύτῃ δροῦλὸν προσθείης. ἐκ δὲ τούτον τέτταρες δροῦλοὶ
διὰ μισθός, πρότερον δὲ τριώβολον. καὶ τόν τε προοφειλόμενον
ἀπέδωκε καὶ ἔτι μηρὸς προέδωκεν, ὥστε τὸ στράτευμα πολὺ προ-
8 θυμότερον εἶναι. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούοντες ταῦτα ἀθύμως μὲν
εἶχον, ἐπειπον δὲ πρὸς τὸν Κέρον πρόσθετος διὰ Τισσαφέρους.
9 δ δὲ οὐ προσεδέχετο, δεομένου Τισσαφέρους καὶ λέγοντος, ἀλεο
αὐτὸς ἐποίει πεισθεῖς ἐπὶ Ἀλιβιάδον, σκοπεῖν, διπλῶς τῶν Ἑλλή-
10 νων μηδὲ οὔτινες ἴσχυροὶ ὢσιν, ἄλλα πάντες ἀσθενεῖς, αὐτοὶ ἐν
αὐτοῖς στασιάζοντες. καὶ δ μὲν Λύσανδρος, ἐπεὶ αὐτῷ τὸ ναυ-
τιλον συνετέτακτο, ἀνεκίνσας τὰς ἐν τῇ Ἐφέσῳ οὖσας ναῦς ἐνερ-
γοντα ἱσχύαν ἤγειρ, ἐπισκενάζων καὶ ἀναψύχων αὐτάς.

11 *Ἀλιβιάδης δὲ ἀκούσας Θρασύβουλον ἐξ Ἐλλησπόντου ἥμοντ⁹
ἀποτελεῖσθεν Φώκαιαν διέπλευσε πρὸς αὐτὸν, παταλιπὼν ἐπὶ ταῖς
ναυσὶν Ἀντίοχον τὸν αὐτὸν πυβερνήτην, ἐπιστείλας μὴ ἐπιπλεῖν ἐπὶ¹⁰
12 τὰς Λυσανδρούς ναῦς. δ δὲ Ἀντίοχος τῇ τε αὐτοῦ τῇ καὶ ἄλλῃ ἐν
Νοτίον εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων εἰσπλεύσας παρ' αὐτὰς τὰς
13 πρώρας τῶν Λυσανδρούς νεῦν παρέπλει. δ δὲ Λύσανδρος τὸ μὲν
πρῶτον δλίγας τῶν νεῶν παθελύνσας ἐδίωκεν αὐτὸν, ἐπεὶ δὲ οἱ
Ἀθηναῖοι τῷ Ἀντίοχῳ ἐβοήθουν πλείστοι ναυσί, τότε δὴ καὶ πάσας
συντάξας ἐπέπλει. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τοῦ Νοτίου

wie lat. *praeter*, z. B. *praeter opinionem*] s. v. a. ἄλλα ἡ δὲ ἐπέστειλε. — τὰς συνθήκας] die Abmachungen, welche Tissaphernes im Namen des Königs 412 getroffen hatte. — τρέφειν] sonst von der Bemannung.

6. *τι*] verb. mit *ποιῶν*; im Dtsch. kurz „womit“. — διτὶ] beginnt hier, wie oft, die direkte Rede. Wie kann hier der eigentlich mit διτὶ begonnene Haupt-
satz vollendet werden?

7. ἀπέδωκε] wie bisweilen *reddere*, = *debitum dare*; so regelmässig bei

μισθόν. — προέδωκε] προ- zeitlich, wie V, 1, 44 μηρὸς μισθὸν προέδωκε.

9. δεομένου] konzessiv. — σκοπεῖν] der Infin. abhängig von dem in λέγει enthaltenen Begriffe der Aufforderung. — οὔτινες] hier in den Sinn des Indefinitums übergehend, wie bisweilen *qui- cunque*. — αὐτοὶ δὲ αὐτοῖς] die Häufung wie Kap. 2, 17; s. auch zu II, 2, 3.

11. ἐπὶ ταῖς ναυσὶν] *praefectum navibus*.

12. παρέπλει] als Zeichen der Gering-
schätzung des Gegners.

καθελκύσαντες τὰς λοιπὰς τριήρεις ἀνήγησαν, ὡς ἔλαστος ἥροιξεν.
ἐν τούτον δὲ ἐναντιμάχησαν οἱ μὲν ἐν τάξει, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διε-¹⁴
σπασμέναις ταῖς ναυσὶ, μέχρι οὗ ἔφυγον ἀπολέσαντες πεντεκαΐδενα
τριήρεις. τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν πλεῖστοι ἐξέφυγον, οἱ δὲ ἐξωγή-
θησαν. Λύσανδρος δὲ τὰς τε ναῦς ἀναλαβών καὶ τρόπαιον στήσας
ἐπὶ τοῦ Νοτίου διέπλευσεν εἰς Ἐφεσόν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εἰς Σάμον.
μετὰ δὲ ταῦτα Ἀλιβιάδης ἐλθὼν εἰς Σάμον ἀνήγη ταῖς ναυσὶν ¹⁵
ἀπάσαις ἐπὶ τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων καὶ πρὸ τοῦ στόματος
παρέταξε, εἴ τις βούλοιτο ναυμαχεῖν. ἐπειδὴ δὲ Λύσανδρος οὐκ
ἀντανήγαγε διὰ τὸ πολλαῖς ναυσὶν ἐλαττοσθαί, ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον. Λακεδαιμόνιοι δὲ δλίγῳ ξτερον αἰροῦσι Δελφίνον καὶ
Τέαν. οἱ δὲ ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἡγγέλθη ἡ ναυμαχία, χαλεπῶς ¹⁶
εἶχον τῷ Ἀλιβιάδῃ, οἱ δέ μενοι δι' ἀμέλειάν τε καὶ ἀλογάτειαν ἀπο-
λωλενέναι τὰς ναῦς, καὶ στρατηγὸς εἴλοντο ἄλλους δέκα, Κόνωνα,
Διομέδοντα, Λέοντα, Περικλέα, Ερασινίδην, Αριστονοράτην, Αρχέ-
στρατον, Πρωτόμαχον, Θράσυλλον, Αριστογένην. Ἀλιβιάδης μὲν ¹⁷
οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν
ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον εἰς τὰ ἑαυτοῦ τείχη. **¶** μετὰ δὲ ταῦτα ¹⁸
Κόνων ἐν τῇς Ἀνδρον σὺν αἷς εἶχε ναυσὶν εἴλοποι ψηφισαμένων
Ἀθηναῖον εἰς Σάμον ἐπλευσεν ἐπὶ τὸ ναυτιλόν. ἀντὶ δὲ Κόνωνος
εἰς Ἀνδρον ἐπειψαν Φανοσθένην τέτταρας ναῦς ἔχοντα. οὗτος ¹⁹
περιτυχὼν δυοῖν τριήροιν θυρίαιν ἔλαβεν αὐτοῖς ἀνδράσιν καὶ

13. ἥροιξεν] in die offene See; s. zu Kap. 1, 2.

14. ἐπὶ τοῦ Νοτίου] auf dem Vor-
gebirge dieses Namens; jedoch scheint
auch der Hafen von den Athenern jetzt
geräumt worden zu sein. Vgl. zu Kap. 2, 4.

15. Δελφίνον] Städtchen im NO.
der Insel Chios. — Τέαν] ionische
Stadt an der lydischen Küste.

16. πονήρως φερόσθαι] und εὖ φ.
(II, 1, 6) vom schlechten und guten
Rufe. — τείχη] drei früher von ihm
erbauten Schlösser, wahrscheinlich bei
Paktye auf dem Chersones.

Die Zehnzahl der Strategen ist die regel-
mässige und erklärt sich daraus, dass
dieselben als Vertreter der einzelnen
Phylen (jedoch nicht ein jeder aus
der betr. Phyle, sondern εἰς Ἀθηναῖον
ἀπάντων) gewählt wurden. — Περικλέα]

Sohn des bekannten Staatsmanns und
der Aspasia.

17. πονήρως φερόσθαι] und εὖ φ.
(II, 1, 6) vom schlechten und guten
Rufe. — τείχη] drei früher von ihm
erbauten Schlösser, wahrscheinlich bei
Paktye auf dem Chersones.

18. Ἀνδρον] Dort war er nach dem
Siege des Alk. (Kap. 4, 23) an dessen
Stelle zurückgeblieben.

19. αὐτοῖς ἀνδράσιν] s. zu Kap. 2,

τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπαντας ἔθησαν Ἀθηναῖοι, τὸν δὲ ἄρχοντα
αὐτῶν Αἰωνία, ὃντα μὲν Ῥόδιον, πάλαι δὲ φυγάδα ἐξ Ἀθηνῶν
καὶ Ῥόδου ὑπὸ Ἀθηναίων κατεψηφισμένων αὐτοῦ θάνατον καὶ
τὸν ἐκείνον συγγενῆν, πολιτεύοντα παρ’ αὐτοῖς, ἐλεῖσαντες ἀφεῖσαν
20 οὐδὲ χρήματα πραξάμενοι. Κόρων δὲ ἐπεὶ εἰς τὴν Σάμον ἀφίκετο
καὶ τὸ ναυτικὸν πατέλαβεν ἀθέμως ἔχον, συμπληρώσας τριήρεις
ἔβδομήκοντα ἀπὸ τῶν προτέρων, οὐδὲν πλέον ή ἐκατόν, καὶ ταύ-
ταις ἀναγμένος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἄλλοτε ἄλλῃ ἀποβαί-
νων τῆς τῶν πολεμίων χώρας ἐληῆστο.

6. **Τῷ δὲ ἐπιόντι ἔτει***, φῶντας τε σελήνην ἐξέλιπτεν ἐσπέρας καὶ
διπλαῖς τῆς Ἀθηνᾶς νεῶς ἐν Ἀθήναις ἐνεπόθη, οἱ Ασκεδα-
μόνιοι τῷ Λυσάνδρῳ παρεληλυθότος ἥδη τοῦ χρόνου ἐπειψαν ἐπὶ²
τὰς ναῦς Καλλιφατίδαν. Θετε δὲ παρεδίδον δὲ Λυσάνδρος τὰς
ναῦς, ἐλεγε τῷ Καλλιφατίδᾳ, ὅτι θαλαστοράτῳ τε παραδιδοίη
καὶ ναυμαχίᾳ νεκυηνός. δὲ αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐξ Ἐρέσου ἐν
ἀριστερῷ Σάμου παρατλεύσαντα, οὐδὲν οὐ τῶν Ἀθηναίων νῆες, ἐν
Μιλήτῳ παραδοῦνται τὰς ναῦς, καὶ διολογήσειν θαλαστοράτειν.
3 οὐ φαμένον δὲ τοῦ Λυσάνδρου πολυπραγμονεῖν ἄλλου ἄρχοντος,
5, 21 ἐληῆσετο Α. Ausg.: καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐληγεν, ἐν φωνῇ Καιοχηδόνοι εἰς Σικελίαν
στρατεύσαντες εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τριήρεσι καὶ πενήντα στρατιῶν δύοδεκα
μισιάσιν εἶλον Ἀζράγαντα λιμῷ, μάχῃ μὲν ἡτηθέντες, προσκαθεύ-
μενοι δὲ ἐπτὰ μῆνας.

6, 1 ἐνεπόθη Α. Ausg.: Πετύνα μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δὲ Καλλίου
Ἀθήνησιν.

Χρόνον Α. Ausg.: καὶ τῷ πολέμῳ τεττέρων καὶ εἴκοσιν ἐτῶν.

12. — ὑπὸ s. zu Kap. 1, 27. — πο-
λιτεύοντα] erklärt, wie der Rhodier
zu diesem Kommando kam; gemeint
ist die ehrenhalber verliehene πολιτεία,
wie Kap. 1, 26. — αὐτοῖς] den Thu-
riern (zu erg. aus τριήρου Θουρίαιν). —
ἀρχεῖσαν] später zu Athen.

20. συμπληρώσας] er verringerte
die Zahl der kampffähigen Schiffe. —
τῆς ... χώρας] solche Genetive sind
oft von Zeit- und Ortsadverbien
(hier ἄλλῃ) abhängig; vgl. II, 3, 44;
4, 27. Homer: τίς πόθεν εἰς ἀν-
δρῶν;

Kap. 6. 1. **ξελιπτεν]** am 15. April. —
παλαιὸς νεῶς] der einst von den Per-
sern zerstörte Polias- oder Erechtheus-
Tempel (νεῶς ὁ ἀρχαιός urkundlich ge-
nannt; s. zu Kap. 4, 12), der damals,
wohl noch vor der Vollendung seines
Wiederaufbaus, in Brand geriet (ἐν ε-
ποίησθη). — τοῦ χρόνου] Die Nauarchie
wechselte in bestimmten, meist jäh-
rigen Amtsperioden; eine Wiederwahl
war ausgeschlossen.
2. παραπλεύσας] hier absolut; Σάμου
abh. von ἐν ἀριστ. — καὶ διολ.] „und
dann würde er“ etc.

αὐτὸς δὲ Καλλιφατίδας πρὸς αἷς παρὰ Λυσάνδρου ἐλαβε τανσὶ¹
προσεπλήρωσεν ἐν Χίον καὶ Ῥόδον καὶ ἄλλοθεν ἀπὸ τῶν συμμάχων
πεντήκοντα ναῦς. ταύτας δὲ πάσας ἀθροίσας, οὖσας τετταράκοντα
καὶ ἑκατόν, παρεσπενάζετο ὡς ἀπαντησόμενος τοῖς πολεμίοις.
καταμαθὼν δὲ ὑπὸ τῶν Λυσάνδρου φίλων παταστασιαζόμενος,⁴
οὐ μόνον ἀπροθύμως ἀπηρεούντων, ἀλλὰ καὶ διαθροούντων ἐν
ταῖς πόλεσιν, διτι Ασκεδαμόνιοι μέγιστα παραπίπτοιεν ἐν τῷ
διαλλάττειν τὸν ναυάρχον, πολλάκις ἀντ’ ἐπιτηδείων γενομένων
καὶ ἀρτι συνιέτων τὰ ναυτικὰ καὶ ἀνθρώπους ὡς χρηστέον
γιγνωσκόντων ἀπείρους τε θαλαττῆς πέμποντες καὶ ἀγνῶτας τοῖς
ἐκεῖ, κινδυνεύοντες τέ τι παθεῖν διὰ τοῦτο, ἐν τούτου δὴ δὲ Καλλι-
φατίδας συγκαλέσας τὸν Ασκεδαμονίον ἐκεῖ παρόντας ἐλεγεν
αὐτοῖς τοιάδε.

Ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ οἵκοι μένειν, καὶ εἴτε Λυσάνδρος εἴτε ἄλλος⁵
τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικὰ βούλεται εἶναι, οὐ πωλίω τὸ
κατ’ ἐμέ· ἐγὼ δὲ ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰς ναῦς πεμφθεὶς οὐκ
ἔχω, τι ἄλλο ποιῶ η τὰ κελευθόμενα ὡς δὲ δύνωμαι πράτιστα.
ὑμεῖς δὲ πρὸς ἂν ἐγώ τε φιλοτιμοῦμαι καὶ η πόλις ἡμῶν αἰτιάζε-
ται, ἵστε γάρ αὐτὰ ὕστερον καὶ ἐγώ, συμβούλευτε τὰ ἀριστα ὑμῖν
δοκοῦντα εἶναι περὶ τοῦ ἐμὲ ἐνθάδε μένειν η σῆμαδε ἀποπλεῖν
ἔροντα τὰ παθεστῶτα ἐνθάδε.

3. οὖσας] das Ergebnis des συναθρο-
ζειν, „so daß es ... waren“.

4. καταμαθὼν ... παταστασιαζόμενος] Wie bei Verschiedenheit der Subj.
im regierenden und abhängigen Satze
der Accus. e. Part. nach den Verben
der Wahrnehmung, so bei Übereinstim-
mung derselben der Nom. e. Part.; Anab.
V, 8, 14 κατέμαθον ἀναστὰς μόλις
= „ich merkte kaum, daß ich auf-
stand“. — πόλεσι] hier von den klein-
asiatischen; vgl. zu Kap. 1, 25. — εν
τῷ δὲ] nicht „in der Art, wie sie wechselt“,
sondern = „in der Art, wie sie wechselt“; denn daß überhaupt gewechselt
wird, kann ihnen natürlich nicht zum
Vorwurf gemacht werden. — γενομέ-
νον] qui se ... praestitissent. — ἀρτι]

die sich eben erst in ihre Aufgabe hin-
eingearbeitet hätten, was natürlich dem
Spartaner schwerer wurde als z. B. dem
von Hause aus seekundigen Ionier. —
τι παθεῖν] euphemistisch st. ἡττά-
σθαι. — ἐξ τούτου] nimmt das Partic.
καταμαθὼν wieder auf.

5. βούλεται] nicht λέγει, von einem
durchaus subjektiven Urteil; auch wir:
„er will klüger sein“. — τὸ κατ’ ἐμέ]
adverbiell. — πρὸς ἂν ... αἰτιάζεται]
sie sollen gegenüber seiner Absicht
und den gegen die Stadt erhobenen
Anschuldigungen (d. h. in Erwägung
derselben) beschließen über etc. — περὶ⁶
τοῦ „hinsichtlich dessen, ob ich ...
soll.“

Οὐδενὸς δὲ τολμήσαντος ἄλλο τι εἰπεῖν ή τοῖς οἴκοι πείθεσθαι ποιεῖν τε ἐφ' ἀ ἥκει, ἐλθὼν παρὰ Κῦρον ἦτε μισθὸν τοῖς τριναὶς· δὲ αὐτῷ εἶπε δύο ἡμέρας ἐπισχεῖν· Καλλιφατίδας δὲ ἀρχεσθεὶς τῇ ἀναβολῇ καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας φοιτήσειν δρυισθεὶς καὶ εἰπὼν ἀθλιωτάτους εἶναι τοὺς Ἕλληρας, διτι βαρύρραγος πολακεύοντιν ἔνεια ἀργυρίον, φάσκων τε, ἢ σωθῆ ὀίκαδε, κατά γε τὸ αὐτὸν δυνατὸν διαλλάξειν Ἀθηναῖς καὶ Αἰακεδαιμόνιον, ἀπέπλευσεν εἰς Μίλητον υπεύθεν πέμψας τριήρεις εἰς Αἰακεδαιμονα ἐπὶ χρήματα, ἐκκλησίαν ἀθροίσας τῶν Μίλητιον τάδε εἶπεν.

'Εμοὶ μέν, ὁ Μίλητοι, ἀνάγκη τοῖς οἴκοι ἄρχοντοι πείθεσθαι· δμᾶς δὲ ἐγὼ ἀξιὰ προθυμοτάτους εἶναι εἰς πόλεμον διὰ τὸ οἰκοῦντας ἐν βαρβάροις πλεῖστα καὶ ἡδη δπ' αὐτῶν πεπονθέαται. δεῖ δὲ δμᾶς ἔξηγεῖσθαι τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, δπως δὲ τάχιστά τε καὶ μάλιστα βλάπτωμεν τοὺς πολεμίους, ἔως δὲ οἱ ἐν Αἰακεδαιμονος ἥρωσιν, οὗτος ἐγὼ ἐπεμψα χρήματα ἀξοντας, ἐπεὶ τὰ ἐνθάδε δυτάρχοντα Λύσανδρος Κύρῳ ἀποδοὺς ὡς περιττὰ ὄντα διέχεται· Κῦρος δὲ ἐλθόντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν δεῖ ἀνεβάλλετο μοι διαλεχθῆναι, ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰς ἐκείνους θύρας φοιτᾶν οὐκ ἡδυνάμην ἐμαυτὸν πεῖσαι. ἐπισχροῦμαι δὲ δμῶν ἀντὶ τῶν συμβάντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐν τῷ χρόνῳ, ϕ δὲ ἐκεῖνα προσδεχώμεθα, χάριν ἀξιῶν ἀποδέψειν. ἄλλὰ σὸν τοῖς θεοῖς δεῖξωμεν τοῖς βαρβάροις, διτι καὶ ἔνει τοῦ ἐκείνους θαυμάζειν δυνάμεθα τοὺς ἀχθόδος τιμωρεῖσθαι.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἀνιστάμενοι πολλοὶ καὶ μάλιστα οἱ αἰτιαζόμενοι ἐναπιοῦσθαι δεδιότες εἰσηγοῦντο πόρον χρημάτων, καὶ αὐτοὶ ἐπαγγελλόμενοι ἴδιᾳ. λαβὼν δὲ ταῦτα ἐκείνος καὶ ἐν Χίον πεντεδραχμίαν ἔκάστω τῶν ναυτῶν ἐφοδιασάμενος ἀπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μήθυμναν πολεμίαν οὖσαν. οὐ βούλομένων δὲ

6. ἐφ' ἀ ἥκει] wie Kap. 1, 34.

7. σωθῆ] *incolumis* rediisset. — θυντάρ] s. zu Kap. 4, 13.

8. ἐπι] e. Acc. bei πέμψειν wie § 6 bei ἥκειν.

9. ἔξηγεῖσθαι] in eigentlicher Bedeutung. — ἐν Αἰακεδ.] dieselbe Attraktion wie in οἰκοθεν Kap. 4, 10. — ἀποδοὺς ... οἰχεται] im Dtsch. zwei Verba finita.

11. συμβάντων ... ἀγαθῶν] die empfangenen Unterstützungen. — ἐκείνα] die § 9 erwähnten χρήματα. — θαυμάζειν] „den Hof machen“, erklärt durch ἐπὶ τὰς θύρας φοιτᾶν § 10.

12. εἰσηγοῦντο] vom Antragsteller gesagt. — πεντεδραχμίαν] s. zu Kap. 5, 3. — τῆς Λέσβου] über die Stellung des Genitivs s. zu Kap. 1, 22.

τῶν Μήθυμναίων προσκωρεῖν, ἄλλ' ἐμφρονούντων Ἀθηναίων καὶ τῶν τὰ πράγματα ἔχοντων ἀπειπόντων, προσβαλὼν αἰρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπαζον¹⁴ οἱ στρατιῶται, τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα συνήθροισεν δικαίων¹⁵ οἱ στρατιῶται, τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα συμμάχων ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μήθυμναίους οὐκ ἔη ἔαυτος γε ἄρχοντος οὐδέν. ἐν Ἑλλήρων εἰς τὸ ἐκείνον δυνατὸν ἀνδραποδισθῆναι. τῇ δὲ ὑστεραί τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀργῆνε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο. Κόρων δὲ εἶπεν, διτι παύσει αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλατταν. κατιδῶν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον ἄμα τῇ ἡμέρᾳ ἐδίωκεν ἐποτεμύμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, δπως μὴ ἐκεῖσε φύγοι. Κόρων δὲ ἔφευγε ταῖς ναυσὶν εἰ πλεούσαις¹⁶ διὰ τὸ ἐν πολλῶν πληρωμάτων εἰς δλίγας ἐπιλεγχθαι τοὺς ἀρίστους ἐρέτας, καὶ παταφεύγει εἰς Μυτιλήνην τῆς Λέσβου καὶ σὸν αὐτῷ τῶν δέλτα στρατηγῶν Λέων καὶ Ἐρασινίδης. Καλλιφατίδας δὲ συνεισέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα διώκοντα ναυσὶν ἔκαπον καὶ ἐβδομήκοντα. Κόρων δὲ ὡς ἔφερη ὑπὸ τῶν πολεμίων παταπολεμεῖσις,¹⁷ ἡγαγάπεθη ναυμαχῆσαι πρὸς τῷ λιμένι καὶ ἀπόλεσε ναῦς τριάνταν οἱ δὲ ἔνδρες εἰς τὴν γῆν ἀπέφυγον· τὰς δὲ λοιπὰς τῶν νεῶν,

13. τὰ πράγματα] *summa rerum*.

14. ἀνδράποδα] eigentlich proleptisch. Die Kriegsgefangenen waren nach damaligem Kriegsgebrauch dem Verkauf in die Sklaverei verfallen. Der Unterschied zwischen ἀνδράποδον und δοῦλος zeigt sich § 15. — ἐκείνου] st. έαυτοῦ. — δυνατόν] s. zu Kap. 4, 13; εἰς bezeichnet die Grenze der Möglichkeit: „soweit er Macht hätte“.

15. φρουρούς] Wenn Kall.'s Versprechen ernst zu nehmen ist, müßten dies etwa Metöken, die ja vielfach Barbaren waren (*Ἄνθοι καὶ Φρύγες καὶ Σύροι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι* v. d. Eink. 2, 3), oder Sklaven gewesen sein. — εἶπεν] „ließt sagen“. Konon war zum Entsatz von Methymna aufgebrochen, aber nur bis zu den sogen. Hekatonnesoi im NO. von

Lesbos gekommen, von wo er jetzt wieder nach Samos fahren (*ἀναγόμενον*) wollte. — μοιχῶντα] „auf dem Meere sein Unwesen zu treiben“ (Kz.). Das Bild bezeichnet das in den Augen des Lakoners, der für sich die Seeherrschaft in Anspruch nimmt, Unerlaubte und geht wohl besonders auf Konons Kap. 5, 20 erwähnte Plündergungslige.

16. διὰ ... ἐρέτας] s. oben Kap. 5, 20. — ἐβδομήκοντα] ein Versehen des Schriftstellers, da die 140 spartanischen Schiffe (§ 3) erst durch die Erbeutung der 30 attischen auf 170 gebracht werden (§ 26).

17. πρὸς τῷ λιμένι] „unmittelbar am H.“ (gemeint ist der sogen. *λιμὴν βόρειος*); ohne Kampf hineinzufahren war K. von den Verfolgern gehindert

18 τετταράκοντα οὖσας, ὑπὸ τῷ τείχει ἀνείκνυσε. Καλλιφρατίδας δὲ ἐν τῷ λιμένι δρμισάμενος ἐπολιόρκει ἐνταῦθα, τὸν ἔκπλον ἔχων. καὶ πατὰ γῆν μεταπεμψάμενος τὸν Μηθυμναῖον πανδημεὶ καὶ ἐν τῇ Χίῳ τὸ στρατεύμα διεβίβασε· χρήματά τε παρὰ Κέρον 19 αὐτῷ ἥλθεν. δὲ Κόνων ἐπεὶ ἐπολιορκεῖτο καὶ πατὰ γῆν καὶ πατὰ Θάλατταν καὶ σίτον οὐδαμόθεν ἦν εὐπορῆσαι, οἱ δὲ ἄνθρωποι πολλοὶ ἐν τῇ πόλει ἦσαν καὶ οἱ Ἀθραῖοι οὐκ ἐβοήθουν διὰ τὸ μὴ πινθάνεσθαι ταῦτα, καθελκυσας τῶν νεῶν τὰς ἄριστα πλεονόσις δύο ἐπλήσιωσε πρὸς ἡμέρας, ἐξ ἀπασῶν τῶν νεῶν τὸν ἀριστόντος ἐρέτας ἐλέξας καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς κοίλην ταῦν μετα-
20 βιβάσας καὶ τὰ παραρρύματα παραβαλών τὴν μὲν οὖν ἡμέραν οἵτος ἀνεῖχον, εἰς δὲ τὴν ἑσπέραν, ἐπεὶ σκότος εἴη, ἐξεβίβαζεν, ὡς μὴ παταδήλους εἶναι τοῖς πολεμοῖς ταῦτα ποιοῦντας. πέμπτη δὲ ἡμέρᾳ εἰσθέμενοι σῆτα μέρια, ἐπειδὴ ἥδη μέσον ἡμέρας ἦν καὶ οἱ ἐφορμοῦντες διλιγόρως ἤλιον καὶ ἔνοι ἀνεπιάνοτο, ἐξέπλενεν
21 τὸ πέλαγος. τῶν δὲ ἐφορμούντων ὡς ἔναστοι ἐτίγχανον, τάς τε ἀγρύνας ἀποκόπτοντες καὶ ἐπειγόμενοι ἐβοήθουν τεταραγμένοι, τυχόντες ἐν τῇ γῇ ἀριστοποιούμενοι. εἰσβάντες δὲ ἐδίωνον τὴν εἰς τὸ πέλαγος ἐφορμήσασαν καὶ ἅμα τῷ ἥλιῳ δύνοντι πατέλαβον καὶ πρατήσαστες μάχῃ ἀναδησάμενοι ἀπῆγον εἰς τὸ στρατόπεδον 22 αὐτοῖς ἀνδράσιν. ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου φυγοῦσα ναῦς διέργη,

(σταυρωθεῖς). — ὑπὸ τῷ τείχει] unter dem Schutze der Hafenbefestigung.

19. ἥν] = ἔξην. — μεταβιβάσας] er quartierte sie um, von ihrem gewöhnlichen Standort, dem Verdeck, in das Innere des Schiffsräums. — παραρρύματα] Schutzbekleidungen, welche das Verdeck umgaben, um dem Feinde den Blick auf dasselbe zu wehren.

20. ἀνεῖχον ... ἐξεβίβαζεν] wie der Modus der Wiederholung (ἐπεὶ ... εἴη) und nachher πέμπτη ἡμέρα zeigt, geschah dies mehrere Tage lang, um die Feinde zu ermüden. Das Aussteigen am Abend sollten dieselben nicht sehen,

weil sie natürlich einen Durchbruchsvorversuch bei Nacht erwarteten und alsdann wachsamer als am Tage waren, während Konon bei Nacht die Mannschaften ruhen und am Tage abfahren lassen wollte. — ὡς ... εἶναι] Konstr. wie ὄστε; vgl. Anab. IV, 3, 29: διαβαύνειν ὅτι τάχιστα ... ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους. — πέλαγος] nach SW. ins offene Meer, während das andere durch die Meerenge zwischen der Insel und dem kleinasiatischen Festlande nach N. fuhr.

21. ὡς ... ἐτίγχανον] „wie es jedem möglich war“. — αὐτοῖς ἀνδράσιν] s. zu Kap. 2, 12.

καὶ ἀφικομένη εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξαγγέλλει τὴν πολιορκίαν. Διομέδεων δὲ βοηθῶν Κόνων πολιορκούμενῷ δώδεκα τανσὶν ὁρμίσατο εἰς τὸν εὔριπον τὸν τῶν Μυτιληναίων. δὲ δὲ Καλλιφρατίδας 23 ἐπιπλεύσας αὐτῷ ἐξαίφνης δέλα μὲν τῶν νεῶν ἔλαβε, Διομέδεων δὲ ἐφυγεῖ τῇ τε αὐτοῦ καὶ ἄλλῃ. οἱ δὲ Ἀθραῖοι τὰ γεγενμένα 24 καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπεὶ ἤκουσαν, ἐψηφίσαντο βοηθεῖν τανσὶν ἔνατὸν καὶ δέλα, εἰσβιβάζοντες τὸν ἐν τῇ ἥλικι ἀπαντας καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους· καὶ πληρώσαντες τὰς δέλα καὶ ἔνατὸν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ἀπῆλθον. εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἵππεων πολλοῖ. μετὰ ταῦτα ἀνήκθησαν εἰς Σάμον πάλειθεν Σαμίας ταῦς 25 ἔλαβον δέλα· ἥθροισαν δὲ καὶ ἄλλας πλείους ἢ τριάκοντα παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων, εἰσβαίνειν ἀναγκάσαντες ἀπαντας, δμοίως δὲ καὶ εἴ τινες αὐτοῖς ἔτυχον ἔξω οὖσαι. θέγένοντο δὲ αἱ πᾶσαι πλείους ἢ πεντήκοντα καὶ ἔνατόν. δὲ δὲ Καλλιφρατίδας ἀποίων 26 τὴν βοήθειαν ἥδη ἐν Σάμῳ οὖσαν αὐτοῦ μὲν πατέλιπε πεντήκοντα ταῦς καὶ ἄρχοντα Ἐτεόνικον, ταῖς δὲ ἔπουσι καὶ ἔνατὸν ἀναζθεῖς ἐδειπνοποιεῖτο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέα ἄνδρα. τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔτυχον 27 καὶ οἱ Ἀθραῖοι δειπνοποιούμενοι ἐν ταῖς Ἀργινούσαις· αὗται δὲ εἰσὶν ἀντίον τῆς Μυτιλήνης. τῆς δὲ νυκτὸς ἴδων τὰ πυρὰ καὶ τινῶν 28 αὐτῷ ἐξαγγειλάντων, διτι οἱ Ἀθραῖοι εἶεν, ἀνήγετο περὶ μέσας τύντας, ὡς ἐξαπιναίως προσπέσσοι· ὑδωρ δὲ ἐπιγενόμενον πολὺ καὶ βρονταὶ διεκάλυσαν τὴν ἀναγωγήν. ἐπεὶ δὲ ἀνέσκεν, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐπλει ἐπὶ τὰς Ἀργινούσας. οἱ δὲ Ἀθραῖοι ἀντανήγοντο εἰς τὸ 29 πέλαγος τῷ εἰωνύμῳ, παρατεταγμένοι ὕδε. Ἀριστοκράτης μὲν τὸ

τὸν δεσπότας. — ἵππεων] Die Art ihres Dienstes verpflichtete sie sonst nur zur Teilnahme am Landkriege.

26. ταῖς δὲ] der Artikel wie Kap. 1, 18. — τῆς Λέσβου] über die Stellung s. zu Kap. 1, 22. — Μαλέα] südöstliches Vorgebirge von Lesbos.

27. Ἀργινούσαις] drei kleine Inseln zwischen Lesbos und der myischen Küste.

28. ἀνέσκεν] intransitiv (vgl. § 20), sc. τὸ ὑδωρ.

29. τῷ εἰωνύμῳ] mit dem linken Flügel voran, so daß der rechte nach-

εὐώνυμοι ἔχων ἴγειτο πεντεπαίδενα ναυσί, μετὰ δὲ ταῦτα Διομέδων ἐτέραις πεντεπαίδενα· ἐπετέτακτο δὲ Ἀριστοφάτει μὲν Περικλῆς, Διομέδοντι δὲ Ἐρασινίδης· παρὰ δὲ Διομέδοντα οἱ Σάμιοι δένα ναυσὶν ἐπὶ μᾶς τεταγμένοι· ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Σάμιος δινόματι Ἰπτεῖς· ἔχόμεναι δὲ αἱ τῶν ταξιάρχων δένα καὶ αὐταὶ ἐπὶ μᾶς· ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν νανάρχων τρεῖς καὶ εἴ τινες ἄλλαι ἡσαν 30 συμμαχίδες. τὸ δὲ δεξιὸν πέρας Πρωτόμαχος εἶχε πεντεπαίδενα ναυσί· παρὰ δὲ αὐτὸν Θρασύννης ἐτέραις πεντεπαίδενα· ἐπετέτακτο δὲ Πρωτομάχῳ μὲν Λυσίας, ἔχων τὰς ἵσας ναυς, Θρασύλλῳ δὲ 31 Ἀριστογένης. οὗτοι δὲ ἐτάχθησαν, ἵνα μὴ διέκπλουν διδοῖεν· χεῖσον γὰρ ἔπλεον. — αἱ δὲ τῶν Ακεδαιμονίων ἀντιτεταγμέναι ἦσαν ἀπασαὶ ἐπὶ μᾶς ὡς πρὸς διέκπλουν καὶ περίπλουν παρεσκενασμέναι διὰ τὸ βέλτιον πλεῖν. εἶχε δὲ τὸ δεξιὸν πέρας Καλλι- 32 ρατίδας. Ἔρμων δὲ Μεγαρεὺς δὲ τῷ Καλλιρρατίδᾳ πυρεργῶν εἶπε πρὸς αὐτόν, διτὶ εἴη παλῶς ἔχον ἀποπλεῖσαι· αἱ γὰρ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων πολλῷ πλέοντες ἦσαν. Καλλιρρατίδας δὲ εἶπεν, διτὶ ἡ Σπάρτη οὐδὲν μὴ πάνιον οἰκεῖται αὐτοῦ ἀποθανόντος· 33 φεύγειν δὲ αἰσχρὸν ἔφη εἶναι. μετὰ δὲ ταῦτα ἐναντιάρχονταν χρόνον πολύν, πρῶτον μὲν ἀθρόαι, ἕπειτα δὲ διεσπεδασμέναι. ἐπεὶ δὲ Καλλιρρατίδας τε ἐμβαλούσῃς τῆς νεώς ἀποπεσὼν εἰς τὴν Θάλατταν ἥφαντος Ηπειρόμαχός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τῷ δεξιῷ τὸ εὐώνυμον ἐνίκησαν, ἐντεῖθεν φυγῇ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο εἰς Χίον

her dem Festlande zugekehrt war. — ἐπὶ μᾶς] sc. νεώς; ἐπὶ c. Gen. bei Angabe der Glieder einer τάξις, wie Anab. I, 2, 25 ἐτάχθησαν ἐπὶ τεττάρων u. ö.; ἐπὶ c. Dat. (ἐπὶ ετέτακτο und nachher ἐπὶ ταύταις) lokal wie Kap. 1, 34. — ταξιάρχον] 10 Taxiarchen, jeder aus einer Phyle, führte das spezielle Kommando der Hopliten, während die Funktionen der Strategen als höchster Staatsbeamten im Krieg und Frieden allgemeinerer Art waren. — ναυάρχων] wahrscheinlich die Befehlshaber der drei Staatschiffe Athens (Πάραλος oder Παραλία, Σαλαμίνα, Αηδίας).

30. Λυσίας] durch Ersatzwahl (ἐπι-

χειροτονία) an Stelle des Archestratos (Kap. 5, 16) gewählt, welcher nach dem Bericht des Redners Lysias (XXI, 8) vor Mytilene ums Leben kam.

31. οὐδὲν] nämlich größtenteils ἐπὶ δυοῖν. — διδοῖεν] admitterent.

32. οὐδὲν μῆ] beteuernd (wie οὐ μή, οὐκέτι μή u. ä.), gewöhnlich als Ellipse (οὐδὲν δέος μῆ) erklärt; es folgt in der Regel der Ind. Fut. oder Coni. Aor.

33. ἐμβαλ. τῆς νεώς] der Genet. hängt ab von ἀποπεσών; ἐμβάλλειν hier ohne Objektsdativ (IV, 1, 27 μὴ ἐμβάλειν ταῖς νόσταις, sc. ναυσὶ); erg. τινὶ τῶν πολεμίων.

πλείστων, τινῶν δὲ καὶ εἰς Φώκαιαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πάλιν εἰς τὰς Ἀργινούσας πατέπλευσαν. ἀπώλοντο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων 34 νῆσος πέντε καὶ εἴκοσιν αὐτοῖς ἀνδράσιν ἐκτὸς διλίγων τῶν πρὸς τὴν γῆν προσενεγχθέντων, τῶν δὲ Πελοποννησίων Ασκωνιαὶ μὲν ἐνέα, τῶν πασῶν οὐσῶν δέλα, τῶν δὲ ἄλλων συμμάχων πλείοντος ἡ 35 ἐξήνοντα. ἔδοξε δὲ τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἐπτὰ μὲν καὶ τετταράκοντα ναυσὶ Θρασύβουλον τριηράρχονς ὅντας καὶ τῶν ταξιάρχων τινὰς πλεῖν ἐπὶ τὰς παταδεδυνίας ναυς καὶ τοὺς ἐπὶ αὐτῶν ἀνθρώπους, ταῖς δὲ ἄλλαις ἐπὶ τὰς μετ' Ἐτεονίου τῇ Μυτιλήνῃ ἐφορμούσας. ταῦτα δὲ βούλομένους ποιεῖν ἄνευος καὶ χειμῶν διεπώλωσεν αὐτοὺς μέγας γενόμενος· τρόπαιον δὲ στήσαντες αὐτοῦ ηὔλιζοντο. τῷ δὲ Ἐτεονίῳ δὲ ἀπηρετικὸς κέλης 36 πάντα εξήγγειλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. δὲ αὐτὸν πάλιν ἐξέπεμψεν εἰπὼν τοῖς ἐνοσοῖς σιωπῇ ἐκπλεῖν καὶ μηδεὶν διαλέγεσθαι, παραχρῆμα δὲ αὐτῆς πλεῖν εἰς τὸ ἔαυτῶν στρατόπεδον ἐστεφανωμένους καὶ βοῶντας, διτὶ Καλλιρρατίδας νείησε ναυμαχῶν καὶ διτὶ αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆσος ἀπολώλασιν ἀπασαι. καὶ οἱ μὲν 37 τοῦτον ἐποίουν· αὐτὸς δὲ, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι πατέπλεον, ἐθνε τὰ εναγγέλια καὶ τοῖς στρατιώταις παρίγγειλε δειπνοποιεῖσθαι καὶ τοῖς ἐμπόροις τὰ χρήματα σιωπῇ ἐνθεμένους εἰς τὰ πλοῖα ἀποπλεῖν εἰς Χίον (ἴη δὲ τὸ πνεῦμα οὐρον) καὶ τὸς τριήρεις τὴν ταχίστην. αὐτὸς δὲ τὸ πεζὸν ἀπῆγεν εἰς τὴν Μήθυμναν τὸ στρατόπεδον ἐμπορήσας. Κόνων δὲ παθεκύσας τὰς ναυς, ἐπεὶ οἱ τε πολέμοι ἀπεδεδράσαν καὶ δὲ ἄνευος εὐδιαιτεος ἦν, ἀπαντήσας τοῖς Ἀθηναῖοις ἤδη

34. αὐτοῖς ἀνδράσιν] s. zu Kap. 2, 12. — ἐπτός] st. πλὴν wie Kap. 2, 3.

35. ἔδοξε] von dem vom Strategenkollegium gefassten Beschluss, wie ἔδοξεν τῷ δῆμῳ, τῇ βούλῃ, τῷ δικαστηρίῳ u. ä. — ἐπί] bezeichnet das Ziel des Suchens (s. zu § 8), im Dtsch. zu umschreiben. — παταδεδυνίας] das Verbum bezeichnet nicht immer nur das Sinken eines Schiffes; so auch Kap. 7, 32. — ταῖς δὲ ἄλλαις] sc. πλεῖν, wobei sie selbst als Subj. zu denken sind. — μετ' Ἐτεονίου] s. oben § 26.

36. ἔαυτῶν] geht auf das in εἰπὼν enthaltene Subjekt; der Plural, weil E. in direkter Rede nicht ἐμοῦ, sondern ἡμῶν gebrauchen würde.

37. εναγγέλια] der Accus. nach Analogie von θυσίας θύειν gebraucht, wie Οἰνόπια νικᾶν, ναυμαχίαν νικᾶν (Kap. 1, 27; II, 1, 6) nach νικην νικᾶν. — ἐμπόροις] die der Flotte gefolgten Armeelieferanten, welche der Sicherheit wegen mit ihren langsam fahrenden πλοῖοι voraussegeln sollen. — τριήρεις] sc. ἀποπλεῖν.

ἀνηγμένοις ἐκ τῶν Ἀργυρουσῶν ἔφρασε τὰ περὶ τοῦ Ἐπεονίκου. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατέπλευσαν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ἐπειδὲν δὲ ἐπανῆκαν εἰς τὴν Χίον καὶ οὐδὲν διαπραξάμενοι ἀπέπλευσαν ἐπὶ Σάμου.

7 Οἱ δὲ ἐν οἴκῳ τούτοις μὲν τοὺς στρατηγὸνς ἐπανασαν πλὴν Κόρωνος· πρὸς δὲ τούτῳ ἕλοντο Ἀδείμαντον καὶ τρίτον Φιλοκλέα. τῶν δὲ ναυμαχησάντων στρατηγὸν Πρωτόμαχος μὲν καὶ Ἀριστογένης 2 οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας, τῶν δὲ ἔξι καταπλευσάντων, Περιπλέους καὶ Διομέδοντος καὶ Λυσίου καὶ Ἀριστονάρατος καὶ Θρασύλλου καὶ Ἐρασινίδου, Ἀρχέδημος τοῦ δῆμου τότε προεστηκὼς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς διωβελίας ἐπιμελόμενος Ἐρασινίδης ἐπιβολὴν ἐπιβαλὼν κατηγόρει ἐν δικαστηρίῳ, φάσιν εἶς Ἐλλησπόντον αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὄντα τοῦ δῆμου· κατηγόρει δὲ καὶ περὶ τῆς στρατηγίας. 3 καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆμοι τὸν Ἐρασινίδην. μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγόντο οἱ στρατηγοὶ περὶ τε τῆς ναυμαχίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος. Τιμονάρατος δὲ εἰπόντος, διτὶ καὶ τοὺς ἄλλους χρὴ δεθέντας εἰς τὸν δῆμον παραδοθῆναι, ή βουλὴ 4 ἔδησε. μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκλησία ἐγένετο, ἐν ᾧ τῶν στρατηγῶν

38. τοῦ Ἐπεονίκου] der Genetiv st. des gewöhnlicheren Accus., beeinflusst durch ἔφρασε, weil man sagt: φράσειν περὶ τίνος.

Kap. 7. 1. ἐν οἴκῳ] s. zu Kap. 5, 16.

2. προεστηκώς] Damit werden im Gegensatz zu den Beamten des Staates Männer bezeichnet, die, wie Kleon, Hyperbolos, Kleophon (§ 35) u. a., durch ihren persönlichen Einfluss allgemein als Führer des Demos (*δημαγγεῖος*) anerkannt sind. — διωβελλας] das nach einer Einrichtung des Perikles jedem Bürger im Betrage von 2 Obolen (s. zu Kap. 5, 3) zu zahlende Festgeld zum Besuch der Theatervorstellungen. Dasselbe wurde aus den von den Schatzmeistern der Athena im Parthenon und von den „Hellenotamieen“ verwalteten Tributen der Bundesgenos-

sen entnommen. — ἐπιβολὴ] ist die Geldstrafe, welche jeder attische Beamte einem Bürger bis zu einer gewissen Höhe ohne vorhergegangenes Urteil „auferlegen“ (*ἐπιβάλλειν*) konnte. Da A. dieses Recht ausübt, wird ἐπιμελόμενος im amtlichen Sinne als *curam habens* zu verstehen und dieser als Mitglied des Hellenotamieen-Kollegiums anzusehen sein. — δικαστηρός] Gerichtshof erloster „Heliansten“. Als die angeblich veruntreuten Gelder sind vielleicht durch E. eingetriebene rückständige Tribute anzusehen.

3. βουλὴ] Als höchste Regierungsbehörde konnte der Rat der Fünfhundert auch die Beamten zusammenberufen und zur Rechenschaft ziehen. — Τιμονάτοις] ein Buleut. — ἔδησε] Da dies ohne weiteres nur in einigen hier nicht zutreffenden Ausnahmefällen (Hochverrat

κατηγόρουν ἄλλοι τε καὶ Θηραμένης μάλιστα, δικαίους εἶναι λόγον ἀποσχεῖν, διότι οὐκ ἀνείλοντο τὸν ναυαγόν. διτὶ μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθῆπτον, ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυε μαρτύριον, ἢν ἐπεμψαν οἱ στρατηγοὶ πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι ή τὸν χειμῶνα. μετὰ ταῦτα δὲ οἱ στρατηγοὶ βραχέως ἐλαστος 5 ἀπελογήσατο (οὐ γὰρ προντέθη σφίσι λόγος κατὰ τὸν νόμον) καὶ τὰ πεπραγμένα διηγοῦντο, διτὶ αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τὸν πολεμίους πλέοντες, τὴν δὲ ἀναιρέσιν τῶν ναυαγῶν προστάξαντες τῶν τριηράρχων ἀνδράσιν ἴκανοις καὶ ἐστρατηγῆσσιν ἡδη Θραμένει καὶ Θρασυβούλῳ καὶ ἄλλοις τοιούτοις· καὶ ἔπειρ γέ τινας δέου, περὶ τῆς ἀναιρέσεως ε 6 οὐδένα ἄλλον ἔχειν αὐτοὺς αἰτιάσασθαι ή τούτους, οἷς προσετάχθη· καὶ οὐχ διτὶ γε κατηγοροῦσιν ἡμῖν, ἔφασαν, ψευδόμεθα φάσκοντες αὐτοὺς αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος εἶναι τὸ κατελασσαν τὴν ἀναιρέσιν. τούτων δὲ μάρτυρας παρείχοντο τὸν πυθερηταῖς καὶ ἄλλους τῶν συμπλεύντων πολλούς. τοιαῦτα λέγοντες, ἐπειδὸν τὸν δῆμον· ἐβούλοντο δὲ πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι. ἔδοξε δὲ ἀναβαλέσθαι εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν (τότε γάρ

u. dgl.), sonst aber nur dann gestattet war, wenn der Angeklagte keine Bürger stellen konnte, so ist anzunehmen, dass die Freunde der Feldherren durch den Terrorimus der Ankläger eingeschüchtert waren. Erst in der Volksversammlung (§ 7) erbieten sich einige als *εγγυηταί*.

4. κατηγόρου] hier nicht von den Urhebern der Klage, sondern von denen, welche in der Ekklesie als Redner gegen die Feldherren auftreten; Th. sucht zugleich durch Beschuldigung der Feldherren den ihn möglicherweise treffenden Anklagen (nach Kap. 6, 35) vorzubeugen. — δικαίους εἶναι] c. Inf. = *dignos esse*, *qui*. — ὅτι] abh. von *μαρτύριον*. — καθῆπτον] in ihrem schriftlichen Bericht über die Seeschlacht, in welchem sie ohne Erwähnung der von ihnen beauftragten Trierarchen (Kap.

6, 35) nur dem Unwetter die Schuld gaben.

5. προντέθη λόγος] vom Vorsitzenden der „Prytanen“, d. h. des die laufenden Geschäfte führenden Ausschusses des Rats. Derselbe umfasste die 50 Buleuten je einer Phyle, so dass 10 solche „Prytanen“ das Jahr über amtierten. — κατὰ τὸν νόμον] d. h. nicht in der vom Gesetz vorgeschriebenen Zeitdauer. — πλέοντες] Opt. Imperf. conatus.

6. ἔπειρ γέ] „wenn überhaupt“. — δέου] sc. αἰτιάσασθαι. — αὐτούς] der Accus. (se) bei gleichem Subj. ungewöhnlich. — ἀλλά... εἰραι] Von welchem zu ergänzenden Verbalbegriff abhängig?

7. ἐπειδὸν] Beachte das Imperfekt. — ἐγγυᾶσθαι] um ihre vorläufige Freilassung (§ 3 ἔδησε) zu erwirken. — ἔδοξε] sc. τῷ δῆμῳ. — ἀναβαλέσθαι] nämlich die Schlussabstimmung, die

δψε ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐν ἡν καθεώρων), τὴν δὲ βούλην προβούλευσασαν εἰσεγεγκεῖν, ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνοντο. μετὰ δὲ ταῦτα ἐγίνετο Ἀπατούρια, ἐν οἷς οἱ τε πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς σύνεισι σφίσιν αὐτοῖς. οἱ οὖν περὶ τὸν Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἴματα ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ πελαριμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ συγγενεῖς ὅντες τῶν ἀπολωλότων, καὶ Καλλίξενον ἐπεισαν ἐν τῇ βούλῃ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν. ἐντεῦθεν ἐκκλησίαν ἐποίουν, εἰς ἣν ἡ βούλη εἰσήγετε τὴν ἑαυτῆς γνώμην, Καλλίξενον εἰπόντος, τίθεται. Ἐπειδὴ τῶν τε κατηγορούτων κατὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐκείνων ἀπολογουμένων ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἀκηκοασι, διαψηφίσασθαι Ἀθηναίοντος πάντας κατὰ φυλᾶς. θεῖται δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην δύο ὄντος· ἐφ' ἐκάστη δὲ τῇ φυλῇ πήροντα πηρόντειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐν ἀνελθεντοι τοὺς πικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι, ὅτῳ δὲ μή, εἰς τὴν ὑστέραν ἢν δὲ δόξωσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ξημισσαι καὶ τοῖς ἐνδεκα παραδοῦναι

χρήσις. — **χεῖρας**] Der gewöhnliche Modus der Abstimmung war die **χειροτονία**. Der jetzt gestellte Antrag der Vertagung muß also in anderer Weise zum Beschlusß erhoben, vielleicht ohne förmliche Abstimmung infolge nicht erhobenen Widerspruchs als angenommen betrachtet worden sein. Welcher hypothetische Nebensatz ist zu ergänzen? — **βούλην**] Der Rat hatte ohne einen vorläufigen Beschlusß (**προβούλευμα**) über die Art des anzustellenden Verfahrens die Sache einfach der Ekklesie übergeben; zur Herbeiführung eines solchen (**προβούλευσι**) wird dieselbe an ihn zurückverwiesen. — **εἰσενεγκεῖν**] *ad populum ferre.*

8. **Ἀπατούρια**] das Fest, an welchem die Bürgerkinder im Beisein der gesamten Verwandtschaft feierlich in den Katalog der Geschlechtsverbände (**γρατοτοι**) aufgenommen wurden. — **κατεσκεύασαν**] verb. mit **ἴρα**: „stifte-

ten sie an, daß sie“. — **πελαριμένους**] als Zeichen der Trauer.

9. **γνώμην**] das **προβούλευμα**. — **εἰπόντος**] techn. Ausdruck von einem mündlich gestellten Antrag, wie **γράψειν**, **συγγράψειν** (§ 12) vom schriftlichen. — **κατέτι**] wiederholt, um **στρατηγῶν** unzweideutig als abh. von **κατηγορο** hinzustellen; die Genitive der Partic. hangen von **ἀκηκοασι** ab. — **δύο ὄντος**] Da infolge dessen von den Umstehenden das Votum eines jeden kontrolliert werden konnte, so war die Abstimmung nur scheinbar eine geheime. — **πικήσαντας**] eine mit boshafter Absichtlichkeit gewählte Bezeichnung, um die Erbitterung gegen die Strategen zu vermehren.

10. **δόξωσιν**] d. h. wenn die Majorität urteilt, daß sie. — **τοῖς ἐνδεκα**] die „Elfänner“ (10 aus den Phylen erloste und ein Schreiber) hatten die Aufsicht über die Gefängnisse und be-

καὶ τὰ χρήματα δημεύσαι, τὸ δὲ ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. παρῆλθε δέ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν φάσκων ἐπὶ τεύχους ἀλφίτων¹¹ σωθῆναι· ἐπιστέλλειν δὲ αὐτῷ τὸν ἀπολλυμένους, ἐὰν σωθῆ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δίμῳ, δητὶ οἱ στρατηγοὶ οὖν ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. τὸν δὲ Καλλίξενον προσεκαλέσαντο¹² παράνομα φάσκοντες συγγεγραφέντας Εὐρυπτόλεμός τε ὁ Πεισιάναυτος καὶ ἄλλοι τινές. τοῦ δὲ δίμου ἔνοι ταῦτα ἐπήνοντι, τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι, εἰ μή τις ἔάσει τὸν δῆμον πράττειν δὲ δὲ βούληται. καὶ ἐπὶ τούτοις εἰτόντος Λυτίσουν καὶ τούτους τῇ¹³ αὐτῇ ψήφῳ ποίεισθαι ὥπερ καὶ τοὺς στρατηγούς, ἐὰν μὴ ἀφσοι τὴν πλήσιν, ἐπειδορύθησε πάλιν δὲ τὸν δῆμον, καὶ ἡραγνάσθησαν ἀριέναι τὰς πλήσεις. τῶν δὲ προτάνεων τινῶν οὐ φασκόντων προθήσειν¹⁴ τὴν διαψήφισιν παρὰ τὸν νόμον, αὐτὶς Καλλίξενος ἀναβὰς κατηγόρει αὐτῶν τὰ αὐτά. οἱ δὲ ἐβόων παλεῖν τοὺς οὐ φάσκοντας. οἱ¹⁵ δὲ προτάνεις φροθήσαντες ὀμολόγουν πάντες προθήσειν πλὴν Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσου· οὗτος δὲ οὐκ ἔφη ἀλλ᾽ ή κατὰ νόμον πάντα ποιήσειν. μετὰ δὲ ταῦτα ἀναβὰς Εὐρυπτόλεμος ἐλεξεν¹⁶ ὑπὲρ τῶν στρατηγῶν τάδε·

sorgten die Exekutionen der Todesurteile. — **τῆς θεοῦ**] offizieller Ausdruck für die Stadtgöttin Athena.

11. **γενομένους**] s. zu Kap. 6, 4.

12. **προσεκαλέσαντο . . . φάσκοντες**] sie luden ihn vor Gericht, da sein Antrag (**συγγεγραφέναι**, s. zu § 9) Ungegesetzliches enthalte. Die Folge einer solchen Ankündigung der „**γραψὴ παρανόμων**“ war, daß über den betr. Antrag nicht abgestimmt werden durfte, bevor die Klage erledigt war. — **δεινόν**] „zu arg“; die Menge fühlt sich durch jene Erklärung des Eur. und die daraus erwachsenden Folgen in der Souveränität ihrer freien Entscheidung beschränkt.

13. **ἐπὶ τούτοις**] zeitlich; vgl. zu Kap. 1, 34. — **εἰπόντος**] wie § 9. — **ἀριστοί**] das Verb, bezeichnet das Zurückziehen

jener Vorladung (**κλῆσις** = **πρόσκλησις**).

14. **προτάνεων**] s. zu § 5. Das **προτιθέναι διαψήφισιν** („abstimmen lassen“) ist wie **προτιθέναι λόγον** („das Wort erteilen“, § 5) Sache des Prytanenkollegiums, bez. ihres Vorsitzenden. — **τὰ αὐτά**] sc. wie gegen Euryptolemos und Genossen.

15. **Σωκράτους**] nach Denkw. I, 1, 18 war dieser sogar **ἐπιστάτης** der Prytanen. Als die von S. in dem **προβούλευμα** des Rats gefundene Ungegesetzlichkeit wird dort angegeben, daß dasselbe die Abstimmung über alle Feldherren zugleich (**μιᾶς ψήφῳ**) forderte. Da S. bei seiner Weigerung verharrte, so wurde jetzt durch Eur. die Diskussion wieder aufgenommen und am Schluss der Versammlung über seinen Antrag abgestimmt (s. zu § 34).

Τὰ μὲν πατηγορίσων, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβηρ ἐνθάδε **Περιπλέους** ἀναγκαίου μοι ὅντος καὶ ἐπιτηδείου καὶ **Διομέδοντος** φίλον, τὰ δὲ ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ συμβουλεύσων ἢ μοι 17 δοκεῖ ἀριστα εἶναι ἀπάσῃ τῇ πόλει. πατηγορῶ μὲν οὖν αὐτῶν, διτὶ ἔπεισαν τὸν συνάρχοντας βούλομένους πέμπειν γράμματα τῇ τε βούλῃ καὶ ὑπὸν, διτὶ ἐπέταξαν τῷ Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ τετταφάνοντα καὶ ἐπτὰ τριήρεσιν ἀνελέσθαι τὸν ναυαγούς, οἱ δὲ 18 οὖν ἀνείλοντο. εἴτα νῦν τὴν αἰτίαν κοινὴν ἔχοντιν ἐκείνων ιδίᾳ ἀμαρτόντων, καὶ ἀντὶ τῆς τότε φιλανθρωπίας νῦν ἐπ’ ἐκείνων τε 19 καὶ τινων ἄλλων ἐπιβούλευόμενοι πινδυνεύοντιν ἀπολέσθαι· οὐκ, ἀν διμεῖς γέ μοι πείθησθε τὰ δίκαια καὶ δσια ποιοῦντες καὶ διθεν μάλιστα τάληθῆ πείσεσθε καὶ οὐ μετανοήσαντες ὑστερον εδοφίσετε σφᾶς αὐτὸνς ἡμαρτημάτας τὰ μέγιστα εἰς θεούς τε καὶ διμάς αὐτούς. συμβουλεών δὲ ὑπὸν, ἐν οἷς οὐδὲν ἐπ’ ἐμοῦ οὐδὲν διπ’ ἄλλου οὐδενὸς ἔστιν ἐξαπατηθῆναι διμάς καὶ τοὺς ἀδικοῦντας εἰδότες κολάσσεσθε ἢ ἀν βούλησθε δίκη, καὶ δμα πάντας καὶ καθ’ ἔνα ἔκαστον, εἰ μὴ πλέον ἄλλα πλάνα μίαν ἡμέραν δόντες αὐτοῖς διτὲρ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι μηδὲ ἄλλους μᾶλλον πιστεύοντες ἢ 20 διμῶν αὐτοῖς. Ἄστε δέ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πάντες, διτὶ τὸ **Καννων** ψήφισμά ἔστιν ἰσχυρότατον, δὲ πελεύει, ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐάν παταγνωσθῇ ἀδικεῖν, ἀποθανεῖν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθέντα, τὰ δὲ χρήματα

16. τὰ μέν . . . τὰ δέ] adverbiall
wie Kap. 1, 5. — ἐνθάδε] sc. εἰς τὸ βῆμα.

17. ἔπεισαν] wozu, folgt aus dem Zusammenhang; etwa: „von ihrem Entschluss abgebracht haben“.

18. κοινὴν (prädikativ) ἔχοντιν] alle sechs, — ιδίᾳ] (wie Kap. 2, 5) jene zwei.

19. οὐκ] Wie ist der Hauptsatz zu ergänzen? — ἀν . . . γέ] si quidem. — Σθεν] bezieht sich auf ein als drittes Obj. zu ποιοῦντες zu erg. τοιαῦτα und ist s. v. a. ξι ὁν. — σφᾶς αὐτούς] steht bisweilen st. διμάς oder διμάς αὐτούς. — εἰς θεούς etc.] Gegs. zu δσια, (εἰς) δμ. αὐτούς zu διλαια. —

ἐν οἷς] das Demonstr. zu erg. wie oben zu διθεν. — ἀπολογήσασθαι] epexegetisch zu ἡμέραν δόντες; s. zu Kap. 1, 22.

20. **Καννων** ψήφ.] sonst unbekannt. Redner empfiehlt dieses Gesetz als Norm des Verfahrens, weil es zwar die schärfste Art der Strafe vorschrieb (und deshalb war um so eher auf Annahme des Antrags zu rechnen), aber die größte Möglichkeit geordneter Verteidigung bot. — **ἰσχυρότατον** im Gegs. zu dem rechtlich amfechtbaren προθύειμα. — **βάραθρον** eine im W. der Stadt gelegene Felsschlucht, in welche nach älterem attischen Verfahren die zum Tode Verurteilten ge-

αὐτοῦ δημευθῆσαι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. κατὰ τοῦτο 21 τὸ ψήφισμα πελείων κρίνεσθαι τὸν στρατηγὸν καὶ τὴν Δια, ἀν διμῶν γε δοκῇ, πρῶτον **Περιπλέα** τὸν εμοὶ προσήκοντα· αἰσχρὸν γάρ μοι ἔστιν ἐκεῖνον περὶ πλείονος ποιεῖσθαι ἢ τὴν διλην πόλιν. τοῦτο δὲ 22 εἰ μὴ βούλεσθε, κατὰ τόνδε τὸν νόμον κρίνατε, δις ἔστιν ἐπὶ τοῖς ἴεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ ἢ τὰ ιερὰ πλέκῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἀν παταγνωσθῇ, μὴ ταφῆται ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. τούτων δποτέρῳ 23 βούλεσθε, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῷ νόμῳ πρινέσθωσαν οἱ ἄνδρες κατὰ ἔνα ἔκαστον, διηρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν. τούτων δὲ γιγρο- 24 μέρων οἱ μὲν ἀδικοῦντες τεθένται τῆς μεγίστης τιμωρίας, οἱ δὲ ἀνάτιοι ἐλευθερωθήσονται ὑφ’ ὑμῶν, ὃ Ἀθηναῖοι, καὶ οὐκ ἀδίκως ἀπολοῦνται. διμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον εἰσεβοῦντες καὶ 25 ενορκοῦντες κρινεῖτε καὶ οὐ συμπολεμήσετε **Δακεδαιμονίους** τὸν ἐκείνους ἔβδομήκοντα ναῦς ἀφελομένους καὶ **τενικηρότας**, τούτους ἀπολλύντες ἀφίστους παρὰ τὸν νόμον. τι δὲ καὶ δεδίότες σφόδρα σύντος ἐπει- 26 γεσθε; ἢ, μὴ οὐχ διμεῖς δν ἀν βούλησθε ἀποκτείνητε καὶ ἐλευθε- γωσθῆτε, ἀν κατὰ τὸν νόμον κρίνητε; ἀλλ’ οὐκ, ἀν παρὰ τὸν νόμον, ὥσπερ **Καλλίξενος** τὴν βούλην ἔπεισεν εἰς τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν, 7, 23 μερῶν Λ. Ausg.: ἐνδὲ μὲν ἐν φ συλλέγεσθαι διμάς δεῖ καὶ διαψηφ- σεσθαι, ἐάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν ἐάν τε μὴ, ἐτέρου δ’, ἐν φ κατηγορῆσαι, ἐτέρου δὲ ἐν φ ἀπολογήσασθαι.

stürzt wurden; später trat an dessen Stelle die Verurteilung zum Schierlingsbecher (**χάντειον**).

21. ἀν . . . γέ] wie § 19.

22. ἐπι] c. Dat. bezeichnet den Geltungsbereich des Gesetzes. — κριθέντα (sc. τοῦτον) . . . ταργῆναι] der Acc. c. Inf. hängt von δς (νόμος) ἔστιν ab. Das in ταργῆνai vorausgesetzte ἀποθανεῖν ist als selbstverständlich fortgelassen.

23. τῷ νόμῳ] eng mit δποτέρῳ zu verb. — διηρημένων] das Verb. bedeutet hier „von einander ab trennen, unterscheiden“, wie Kyrop. I, 2, 5 δώδεκα Περσῶν φυλαί διήρη- ται. Die Bedeutung dieser drei Teile

(einer für die Anklage, einer für die Verteidigung, einer für die Fällung des Urteils) war jedem Athener bekannt.

25. ενορκοῦντας] In dem sogen. Epheben eid, den jeder junge Athener bei Eintragung in die Bürgerrolle zu schwören hatte, dessen ursprüngliche Form uns freilich nicht erhalten ist, war besonders der Gehorsam gegen die bestehenden Gesetze betont. — τούτους] nimmt das τοὺς . . . τενικηρότας nochmals nachdrücklich auf.

26. ἢ] sc. δεδίότες, wovon das folg. μὴ οὐχ (lat. ut) abhängt. — ἀλλ’ οὐκ] Ellipse wie oben § 19, erg. τοῦτο γενήσεται. — ἀν παρὰ τ. νόμ.] erg.

27 μιᾶς ψῆφῳ. ἀλλ᾽ ἵσως ἐν τινα καὶ οὐκ αἵτιον ὅντα ἀποκτείναιτε,
μεταμελῆσαι δὲ ὑπερον ἀναμνήσθητε ὡς ἀλγεινὸν καὶ ὀνωφελὲς
ἥδη ἐστί, πρὸς δὲ ἔτι καὶ περὶ θανάτου ἀνθρώπου ἡμαρτημότες.
28 δεῖνα δὲ λαν ποιήσατε, εἰ Ἀριστάρχῳ μὲν πρότερον τὸν δῆμον
καταλύνοντι, εἴτα δὲ Οἰνόην προδιδόντι Θριαίοις πολεμίοις οὖσιν
ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι ἥξοντες καὶ τὰλλα κατὰ τὸν νόμον
προῦθετε, τοὺς δὲ στρατηγοὺς τοὺς πάντας ἕμιν κατὰ γνώμην
πράξαντας, τικήσαντας δὲ τοὺς πολεμίους τῶν αὐτῶν τούτων
29 ἀποστερήσετε. μὴ διμεῖς γε, ὁ Αθηναῖοι, ἀλλ᾽ ἐαυτῶν ὅντας τοὺς
νόμους, δι᾽ οὓς μάλιστα μέγιστοί ἔστε, φυλάττοντες ἄνευ τούτων
μηδὲν πράττειν πειράσθε. ἐπανέλθετε δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ
καὶ αἱ ἡμαρτίαι δοκοῦσι γεγενῆσθαι τοῖς στρατηγοῖς.
ἐπεὶ γὰρ πρατήσατε τῇ ναυμαχίᾳ εἰς τὴν γῆν κατέπλευσαν, Διο-
μέδων μὲν ἐκέλευτε ἀναγκάντας ἐπὶ κέρως ἀπαντας ἀναιρεῖσθαι
τὰ ναυάγια καὶ τοὺς ναυαγούς, Ἐρασινίδης δὲ ἐπὶ τοὺς πρὸς
Μυτιλήνην πολεμίους τὴν ταχίστην πλεῖν ἀπαντας. Θράσυλλος δὲ
ἀμφότερος δὲ ἔφη γενέσθαι, ἐν τὰς μὲν αὐτοῦ καταλίπωσι, ταῖς δὲ
30 ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέωσι· καὶ δοξάντων τούτων καταλιπεῖν

aus dem vorigen zitierte. — μιᾶς ψῆφῳ]
erklärende Apposition zu παρὰ τὸν
νόμον.

27. *ἵσως*] in letzterem Falle (bei Aburteilung nach dem Vorschlage des Kallixenos). — *μεταμελῆσαι*] nachdrücklich vorangestellt, ist Subj. in dem Satze ὡς ἀλγεινὸν ... ἐστί. — *ἥδη*] *ipsum per se*, Gegs. zu πρὸς δὲ ἔτι. — πρὸς δὲ ἔτι] zerlegt aus προσέτι (*insuper*) durch das eingeschobene δέ.

28. *Ἀριστάρχῳ*] einer der vierhundert Oligarchen, welche 411 die demokratische Verfassung beseitigten. Nach dem Sturze der Oligarchie warf er sich, vom Volke wegen Verteidigung des ermordeten Phrynicos verurteilt, in die Grenzfestung Oinōs, die er an die Thebaner verriet. — *καταλύνοντι* ... *προδιδόντι*] Beide Handlungen haften dem Ar. als ein dauernder Makel

an; im Dtsch. Substantiva. — προθετε] vgl. zu § 14; „ihr, d. h. die Prytanen in eurem Namen“.

29. μὴ διμεῖς γε] elliptischer Ausruf; erg. aus § 28 οὐτω δεινὰ ποιηστε. — *ἐαυτῶν* (= *ἴμεν* αὐτῶν, s. zu § 19) *ὅντας*] „weil ihr sie euch selbst gegeben“. — *μάλιστα*] zum Relativ. gehörig, *quibus potissimum*. — *ἐπὶ κέρως*] Schiff hinter Schiff, so daß das bisher am äußersten Flügel befindliche die Spitze bildete. — πρὸς *Μυτιλήνην*] st. πρ. *Μυτιλήνη*, beeinflußt durch den in πλεῖν ἐπὶ liegenden Sinn einer Bewegung nach einem Orte. Ähnlich steht III, 1, 22 οἱ ἀπὸ τῶν πύργων st. οἱ ἐν τοῖς π. wegen *ἴβαλλον* und IV, 6, 4 οἱ ἐν τοῖς ἀγρῶν st. οἱ ἐν τοῖς ἀγρῷ wegen *ἴψυγον*. Vgl. auch zu Kap. 3, 9; 4, 10; 6, 9.

30. *δοξάντων*] s. zu Kap. 6, 36. Das Partic. ist durch einen Konditional-

τρεῖς ναῦς ἔλαστον ἐν τῇσι αὐτοῦ συμμορίας, τῶν στρατηγῶν δκιῶ
ὅντων, καὶ τὰς τῶν ταξιάρχων δέκα καὶ τὰς Σαμίων δέκα καὶ
τὰς τῶν ναυάρχων τρεῖς· αὗται ἀπασαὶ γίγνονται ἐπτὰ καὶ τετταρά-
κοντα, τέτταρες περὶ ἐκάστην ναῦν τῶν ἀπολωλιῶν δώδεκα οὐσῶν.
τῶν δὲ καταλειφθέντων ἴσαν καὶ Θρασύβουλος καὶ Θηραμένης,³¹
δις ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ κατηγόρει τῶν στρατηγῶν. ταῖς δὲ
ἄλλαις ναυσὶν ἐπλεον ἐπὶ τὰς πολεμίας. τί τούτων οὐχ ἴνανδις
καὶ καλῶς ἐπράξαν; οὐκοῦ δίκαιον τὰ μὲν πρὸς τοὺς πολεμίους
μὴ καλῶς πραχθέντα τοὺς πρὸς τούτους ταχθέντας ὑπέκειν λόγον,
τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν, μὴ ποιήσαντας ἢ οἱ στρατηγοὶ ἐπέλεν-
σαν, διότι οὐν ἀνείλοντο, πρίνεσθαι. τοσοῦτον δὲ ἔχω εἰπεῖν ὑπὲρ³²
ἀμφοτέρων, διτι διεμάντις μηδὲν πρᾶξαι ὃν οἱ στρατηγοὶ³³
παρεσκευάσαντο. τούτων δὲ μάρτυρες οἱ σωθέντες ἀπὸ τοῦ αὐτο-
μάτου, ὃν εἰς τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν ἐπὶ καταδύσης νεῶς διασω-
θείσις, διν κελεύονται τῇ αὐτῇ ψῆφῳ πρίνεσθαι, καὶ αὐτὸν τότε
δεόμενον ἀναιρέσεως. μὴ τοίνυν, ὁ ἀνδρες Αθηναῖοι, ἀντὶ μὲν τῆς³³
νίκης καὶ τῆς εὐτυχίας δυοια ποιήσητε τοῖς ἡττημένοις τε καὶ
ἀπυχοῦσιν, ἀντὶ δὲ τῶν ἐκ θεοῦ ἀναγκαῖων ἀγνωμονεύν δόξητε, προ-
δοσίαν καταγνώντες ἀντὶ τῆς ἀδυνατίας· ἀλλὰ πολὺ δικαιότερον

7, 33 ἀναιρέσεως A. Ausg.: ἦπερ τοὺς οὐ πράξαντας τὰ προσταχθέντα.

ἀδυνατίας A. Ausg.: οὐχ ἰκανοὺς γενομένους διὰ τὸν χειμῶνα πρά-
ξαι τὰ προσταχθέντα.

satz aufzulösen, der Infin. *καταλιπεῖν* von einem aus dem Vorigen vorschwebenden *εἰπεν* („beantragte“, s. zu § 3) abhängig. — *συμμορίας*] Geschwaderabteilung. — *ταξιάρχων* ... *ναυάρχων*] s. zu Kap. 6, 29. — *δώδεκα*] also 13 aller vermissten (Kap. 6, 34) waren schon vor dem Ende der Seeschlacht gesunken.

31. τὰ ... πραχθέντα] Man erwartet bei λόγον ὑπέκειν den Genetiv; der Kasus (Accus. der Beziehung) ist durch die Voranstellung entschuldigt. — μῆ] bei καλῶς πράξῃ, weil es sich nur um einen angenommenen Fall („was etwa nicht . . .“) handelt.

32. ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου] Gegs. zu der beabsichtigten, aber nicht ausgeführten Hilfe der 47 Schiffe. — *καταδύσης*] s. zu Kap. 6, 35. — *κελεύονται*] Kallixenos und die ihm beistimmen. — *καὶ αὐτόν*] vel *ipsum*.

33. *ἀντὶ*] anstatt des S. und Gl., d. h. während ihr siegreich und glücklich seid“. — τὰ ἐξ θεοῦ ἀναγκαῖα] = *necessitas a deo imposita*; der Sinn: „anstatt anzuerkennen, daß es sich um . . . handelt“. — πρὸς καταγνώντες] der Genetiv der Person ergänzt sich leicht. — *ἀλλὰ πολὺ δικαιότερον* etc.] allgemeine Sentenz, wenn auch natürlich mit Beziehung auf das Volk.

στεφάνοις τὸς οὐκῶντας ἡ θανάτῳ ζημιοῦν πονηροῖς ἀνθρώποις πειθομένους.

34 Ταῦτ' εἰπὼν Εὐρυπίδης ἔγραψε γνώμην κατὰ τὸ Κανωνοῦ ψήφισμα οὐρίεσθαι τὸς ἄνδρας δίχα ἐκαστον· ἡ δὲ τῆς βουλῆς ἦν μιᾶς ψῆφῳ ἀπαντας οὐρίειν. τούτων δὲ διαχειροτονούμένων τὸ μὲν πρῶτον ἔχονταν τὴν Εὐρυπιόλεμον· ὑπομοσαμένου δὲ Μενελέους καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης ἔχονταν τὴν τῆς βουλῆς. καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο τὸν ταυμαχησάντων στρατηγῶν δικτὺν ὅντων. 35 ἀπέθανον δὲ οἱ παρόντες ἔξ. καὶ οὐ πολλῷ χρόνῳ ὑστερον μετέμελε τοῖς Ἀθηναῖοις καὶ ἐψηφίσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι καὶ ἐγγυητὰς καταστῆσαι, ἔως δὲν ποιθῶσιν, εἶναι δὲ καὶ Καλλίξενον τούτων. προβολῆθησαν δὲ καὶ ἄλλοι εἶναι δὲ καὶ Καλλίξενον τούτων. προβολῆθησαν δὲ καὶ τέτταρες καὶ ἐδέθησαν ὑπὸ τῶν ἐγγυησαμένων. ὑστερον δὲ στάσεως τυρος γενομένης, ἐν ἡ Κλεοφῶν ἀπέθανεν, ἀπέθασαν οὗτοι ποὺν κριθῆσαι. Καλλίξενος δὲ κατελθὼν δέτε καὶ οἱ ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ, μισούμενος ὑπὸ πάντων λιμῷ ἀπέθανεν.

34. *ἔγραψε* s. zu § 9; *γνώμην* kann bei *εἰπεῖν*, *γράψειν* etc. stehen oder fehlen. — *τούτων*] sc. *τῶν γνωμῶν*. Mit dieser Angabe wird gleich die Thatsache, daß über beide Anträge abgestimmt wurde, vorausgenommen, obwohl in dieser Ekklesie nur eine Abstimmung stattfand (s. unten!), in welcher des Eur. Antrag durchging. — *ὑπομοσαμένου*] Das Verb. bezeichnet die von einem athenischen Bürger abgegebene eidliche Versicherung, gegen einen Antrag wegen Ungesetzlichkeit klagbar werden zu wollen (vgl. zu § 12). Durch die Hypomosie konnte sogar ein bereits durchgegangener Antrag suspendiert werden. — *πάλιν ... γενομένης*] da Sokrates schwerlich von seiner Weigerung (§ 15) zurückgetreten ist, jedenfalls in einer späteren

Volksversammlung. Xen. gibt hier nur kurz das Resultat an.

35. *προβολάς*] Die Probole ist eine direkt beim Volke eingebrachte Denunziation wegen ganz bestimmter Vergehen, z. B. Sykophantie, d. h. verleumderischer Verfolgung Unschuldiger; jemand auf diese Weise belangen, heißt *προβάλλειν τινά*. Wurde in der Ekklesie die Klage für begründet erklärt, so kam die Angelegenheit vor die Heliaisten (s. zu § 2), welche endgültig entschieden. — *Κλεοφῶν*] einer der Führer des Demos (s. zu § 2) und Haupt der Kriegspartei zu Athen. — *οἱ ἐκ Πειραιῶς*] Thrasybulos und sein Anhang, s. II, 4, 10 ff., bes. 39. — *λιμῷ* herbeigeführt durch einen Akt volkstümlicher Lynchjustiz.

ZWEITES BUCH.

Οἱ δὲ ἐν τῇ Χίῳ μετὰ τοῦ Ἐτεονίου στρατιῶται ὅντες, ἔως 1 μὲν θέρος ἦρ, ἀπό τε τῆς ὥρας ἐτρέφοντο καὶ ἐργαζόμενοι μισθοῦ κατὰ τὴν χώραν· ἐπεὶ δὲ χειμῶν ἐγένετο καὶ τροφὴν οὐκ εἶχον γυμνοὶ τε ἦσαν καὶ ἀνυπόδητοι, συνίστατο ἀλλήλοις καὶ συνετίθεντο ὃς τῇ Χίῳ ἐπιθησόμενοι· οἷς δὲ ταῦτα ἀρέσκοι, κάλαμον φέρειν ἐδόκει, ἵνα ἀλλήλους μάχουνται δύοσι εἴησαν. πιθόμενος δὲ τὸ 2 σύνθημα δὲ Ἐτεονίος ἀπόρως μὲν εἶχε, τί χρῶτο τῷ πράγματι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν καλαμηρόδων· τό τε γὰρ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐπιχειρήσας σφαλερὸν ἐδόκει εἶναι, μή εἰς τὰ δυλα δριμύσωσι καὶ τὴν πόλιν κατασχύσωτες καὶ πολέμοι γενόμενοι ἀπολέσωσι πάντα τὰ πράγματα, ἢν πρατήσωσι, τό τ' αὖτις ἀπολλύναι ἀνθρώπους συμμάχους πολλοὺς δεινὸν ἐφαίνετο εἶναι, μή τινα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας διαβολὴν σχοῖνει καὶ οἱ στρατιῶται δύσοι πρὸς τὰ πράγματα ὁσιν ἀναλαβόν δὲ μερὸς ἐαυτοῦ ἄνδρας πεντεκαΐδεκα 3 ἐγχειρίδια ἔχοντας ἐπορεύετο κατὰ τὴν πόλιν καὶ ἐντυχών τινι δρθαλμιῶντι ἀνθρώπῳ ἀπίστῃ ἐξ ἱατροίου κάλαμον ἔχοντι ἀπέπτειν. Θορύβον δὲ γενομένον καὶ ἐρωτώντων τινῶν, διὰ τὸ ἀπέθανεν 4 δὲν θρωτος, παραγγέλλειν ἐκέλευεν δὲ Ἐτεονίος, διτὶ τὸν κάλαμον εἶχε, κατὰ δὲ τὴν παραγγελίαν ἐρρίπτον πάντες ὅσοι εἶχον τὸν καλάμους, δεὶ δὲν οὐνων δεδιώς, μή δρθείη ἔχων. μετὰ δὲ ταῦτα 5

II. Buch. Kap. 1. 1. ἐν τῇ Χίῳ] wohin sich Eteon von Mytilene zurückgezogen hatte; vgl. I, 6, 36ff. — *ἄρωμα*] metonymisch für den Ertrag der Jahreszeit.

2. *χρῶτο*] Bei vorhergehendem Haupttempus würde der Konj. stehen. Der Accus. *τι* bezeichnet die Art, den Zweck des Gebrauchs, wie III, 5, 1 ἀποδῶν *τι* χρῶτο τοῖς πράγμασι. — *ἐπιχειρῆσαι*] nämlich die Verschworenen. — *σφαλερόν* und *δεινόν* ... *μή*] weil beide

Adjektiva den Begriff der Besorgnis in sich schließen. — *πράγματα*] hier etwa *rerum condicio*; weiter unten = *res gerendae*. — *ἀπολλύναι*] angenommen, daß es wirklich gelingen sollte. — *διαβολὴν* *ἔχειν* (= *διαβάλλεσθαι*, vgl. *αἰτίαν* *ἔχειν* I, 7, 18) *εἰς τινα*] εἰς statt des gewöhnlicheren *πρὸς* bezeichnet die Verbreitung der Verleumdung.

4. *ἀπέθανεν*] übers. passivisch. — *δὲν ξούων*] der Artikel verallgemeinert

δ' Ἐτεόνικος συγκαλέσας τὸν Χίον χρήματα ἐκέλευσε συνεισενεγεῖν,
ὅπως οἱ ναῦται λάβωσι μισθὸν καὶ μὴ τεωτερίσωσι τι οἱ δὲ
εἰσῆργυναν· διὰ δὲ εἰς τὰς ναῦς ἐσήμηνεν εἰσβαίνειν προσώπων δὲ
ἐν μέρει παρὰ ἑπάστην ναῦν παρεθάρουντες ταῖς παρήρει πολλά,
ῶς τοῦ γεγενημένου οὐδὲν εἰδώς, καὶ μισθὸν ἑπάστῳ μηρὸς διέδωκε.
· μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι συλλεγέντες εἰς
Ἐφεσον ἐβούλεύσαντο περὶ τῶν ἐνεστηκότων πραγμάτων πέμπειν
εἰς Λακεδαιμόνα πρόσβεις ταῦτά τε ἐφοῦνταις καὶ Λέσανδρον
αὐτήσοντας ἐπὶ τὰς ναῦς, εὖ φερόμενον παρὰ τοῖς συμμάχοις κατὰ
τὴν προτέραν ναυαρχίαν, διε ταῖς τὴν ἐν Νοτίῳ ἐνίκησε ναυμαχίαν.
· καὶ ἀπεπέμψθσαν πρόσβεις, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ παρὰ Κύρου
ταῦτα λέγοντες ἄγγελοι. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔδοσαν τὸν Λέσανδρον
ῶς ἐπιστολέα, ναυαρχον δὲ Ἀρακον· οὐ γὰρ νόμος αὐτοῖς δἰς τὸν
αὐτὸν ναυαρχεῖν τὰς μέντοι ναῦς παρέδοσαν Λέσανδρῳ.

8. Τούτῳ δὲ τῷ ἐνιαυτῷ καὶ Κύρος ἀπέκτεινεν Αὐτοβοισάκην
καὶ Μιτραῖον, νιεῖς ὅντας τῆς Λαρειαίου ἀδελφῆς, διε ταῦτα ἀπαν-
τωντες οὐ διέωσαν διὰ τῆς πόρης τὰς χεῖρας, δι ποιοῦσι βασιλεῖ
μόνον· ή δὲ οὐδην ἐστὶ μαλοφύτερον ἢ χειρίς, ἐν δὲ τὴν χεῖρα ἔχων
οὐδὲν ἀν δίναυτο ποιῆσαι. Ιεραμένης μὲν οὖν καὶ ή γυνὴ ἐλεγον
πρὸς Λαρειαίον δεινὸν εἶναι, εἰ περιόψεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου·
δι δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἀρρωστῶν, πέμψας ἀγγέλους.

1, 7 Λέσανδρῳ A. Ausg.: ἐτῶν ἥδη τῷ πολέμῳ πέντε καὶ εἴκοσι παρελη-
λυθότων.

1, 8 ἀδελφῇς A. Ausg.: τῆς τοῦ Ξέρξου τοῦ Λαρείου πατρός.

(I, 5, 4); das Partic. steht als sogen. partitive Apposition zu πάντες. Vgl. zu Kap. 2, 3.

5. ἐν μέρει] deinceps.

6. περὶ τῶν ... πραγμάτων] verb. mit πέμπειν; τὰ ἐνεστ. πράγματα, sonst auch nur τὰ ἐνεστηκότα oder ἐνεστῶτα, = res praesentes. — εὖ φερόμενον] s. zu πονήρως φερόμενος I, 5, 17. — ἐνίκησε ναυμαχίαν] gegen Antiochos, vgl. I, 5, 14; über den Accus. zu I, 6, 37.

7. λέγοντες] st. ἐροῦντες, wie öfter, wenn nur der Inhalt eines gegebenen

Auftrags mitgeteilt werden soll. — ἐπιστολέα, ναυαρχον] s. zu I, 1, 23.

8. Λαρειαίον] Nebenform st. Λα-
ρείου. — διέωσαν] die für die Begrüßung des Perserkönigs übliche Zeremonie. —
ἐν δὲ] bezicht sich auf πόρη zurück; Subj. ist ἔχων = ὅστις ἔχει.

9. Ιεραμένης] der Vater des Auto-
boisakes und Miträos. — δεινὸν εἶναι]
„das gehe zu weit“. — πέμψας ἀγ-
γέλους] die Ankunft derselben wird
§§ 13. 15 nochmals erwähnt. S. Einl.
§ 12.

Τῷ δὲ ἐπιόντι ἔτει * Λέσανδρος ἀφιλόμενος εἰς Ἐφεσον 10
μετεπέμψατο Ἐτεόνικον ἐν Χίον σὺν ταῖς ναῦσι καὶ τὰς ἄλλας
πάσας συνῆθροισεν, εἴ πού τις ἦν, καὶ ταύτας τ' ἐπεσκεύαζε καὶ
ἄλλας ἐν Ἀντάνδρῳ ἐναυτηγεῖτο. ἐλθὼν δὲ παρὰ Κῦρον χρήματα 11
ἔγειται· διὸ αὐτῷ εἶπεν, διτι τὰ μὲν παρὰ βασιλέως ἀνηλωμένα εἴη
καὶ ἔτι πλειό πολλῷ, δεικνύων, δοσα ἐκαστος τῶν ναυάρχων ἔχοι,
δημος δὲ ἔδωκε. λαβὼν δὲ δι Λέσανδρος τάργυριον ἐπὶ τὰς τριήρεις 12
τριηράρχους ἐπέστησε καὶ τοῖς ναῦταις τὸν διειλόμενον μισθὸν
ἀπέδωκε. παρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ
εἰς τὸ ναυτικὸν ἐν τῇ Σάμῳ.

Κῦρος δὲ ἐπὶ τούτους μετεπέμψατο Λέσανδρον, ἐπεὶ αὐτῷ 13
παρὰ τοῦ πατρὸς ἦκεν ἄγγελος λέγων, διτι ἀρρωστῶν ἐλεῖνον
καλοίη, ὃν ἐν Θαμνῷσι τῆς Μηδίας ἐγγὺς Καδονσίων, ἐφ' οὓς
ἐστρατεύεντεν ἀρρωστῶντας. ἤκοντα δὲ Λέσανδρον οὐκ εἴα ναυμαχεῖν 14
πρὸς Ἀθηναίους, ἐὰν μὴ πολλῷ πλείους ναῦς ἔχῃ· εἴναι γὰρ χρήματα
πολλὰ καὶ βασιλεῖ καὶ αὐτῷ, ὃστε τούτου ἐνεκεν πολλὰς πληροῦν.
παρέδειξε δὲ αὐτῷ πάντας τοὺς φόρους τοὺς ἐκ τῶν πόλεων, οὐ
αὐτῷ ἴδιοι ἡσαν, καὶ τὰ περιττὰ χρήματα ἔδωκε· καὶ ἀναμνήσας,
δημος εἰχε φιλίας πρός τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν καὶ πρὸς
Λέσανδρον ἴδια, ἀνέβαινε παρὰ τὸν πατέρα.

Λέσανδρος δὲ, ἐπεὶ αὐτῷ Κύρος πάντα παραδόντας τὰ αὐτοῦ 15
πρὸς τὸν πατέρα ἀρρωστῶντα μεταπέμπτος ἀνέβαινε, μισθὸν
διαδόντας τῇ στρατιᾷ ἀνήκει τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεράμειον πόλιτον·
καὶ προσβαλὼν πόλει τῶν Ἀθηναίων συμμάχῳ ὄνομα Κεδρείας
τῇ διστροφαίᾳ κατὰ πράτος αὔρει καὶ ἐξηρδραπόδισεν. ἡσαν δὲ μισ-

1, 10 ἔτει A. Ausg.: ἐπὶ Αρχύτα μὲν ἐφορεύοντος, ἀρχοντος δὲ ἐν Ἀθήναις
Ἀλέξου.

11. ἔχοι] das Verb. bezeichnet hier das Resultat des λαμβάνειν. — ἔδωκε] aus eigenen Mitteln, wozu er sich schon früher (I, 5, 3) bereit erklärt hatte.

12. ἀπέδωκε] s. zu I, 5, 7.

13. ἐπὶ τούτοις] zeitlich. — ἄγγελος] entweder hier der Sing. oder § 9 der Plural ist ungenau. — Καδονσίων] westlich vom Kaspischen Meere.

14. οὐκ εἴα] οὐκ εἴναι ein Begriff =

retare. — τούτου ἔνεκεν] „soweit es davon abhänge“. — παρέδειξε] παρά bezeichnet, wie in παρέχειν, παραδίδονται (§ 16 παραδούσι), die erteilte Vollmacht, = adsignavit; vgl. Kap. 3, 6. — ὡς ... φίλας] der Genetiv hängt von ὡς ab; vgl. zu I, 4, 11.

15. τῆς Καρίας] über die Stellung des Genetivs s. zu I, 1, 22. — Κεράμειον] = Κεραμεικόν I, 4, 8. — Κεδρείας] Stadt in Karien. — ἐξηρδραπόδισεν]

16 βάρβαροι οἱ ἐνοικοῦντες. ἐλεῖθεν δὲ ἀπέπλευσεν εἰς Ῥόδον. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐν τῇς Σάμου δραμάμενοι τὴν βασιλέως πεπάντην καὶ ἐπὶ τὴν Χίον καὶ τὴν Ἐφεσον ἐπέπλεον καὶ παρεσκενάζοντο πρὸς ναυμαχίαν καὶ στρατηγοὺς πρὸς τοῖς ἑπάρχοντοι προσειλούτο 17 Μένανδρον, Τυδέα, Κηφισόδοτον. Λέσανδρος δὲ ἐν τῇς Ῥόδου παρὰ τὴν Ἰωνίαν ἔπλει πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς τὰ τῶν πλοίων τὸν ἔπιπλον καὶ ἐπὶ τὰς ἀφεστηνίας αὐτῶν πόλεις. ἀνήροιτο δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇς Χίον πελάγοι. ή γὰρ Ἀσία 18 πολεμία αὐτοῖς ἦν. Λέσανδρος δὲ ἐξ Ἀβύδου παρέπλει εἰς Λάμψακον σύμμαχον οὖσαν Ἀθηναίων· καὶ οἱ Ἀβύδηροι καὶ οἱ ἄλλοι 19 παρῆσαν πεζῇ. ἡγεῖτο δὲ Θώραξ Λακεδαιμόνιος. προσβαλόντες δὲ τῇ πόλει αἰροῦσι κατὰ πρότος, καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται οὖσαν πλούσιαν καὶ οὔρον καὶ σίτου καὶ τῶν ὄλλων ἐπιτηδείων πλήρη 20 τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε Λέσανδρος. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες ὀδυμίσαντο τῆς Χερρονήσου ἐν Ἐλαιοντὶ ναυσὶν δρυδοφυούσα ταὶς ἐπατόν. ἐνταῦθα δὲ ἀριστοποιούμενοι αὐτοῖς ἀγγέλλεται τὰ περὶ Λάμψακον καὶ εὐθὺς ἀνήκθησαν εἰς 21 Σηστόν. ἐλεῖθεν δὲ εὐθὺς ἐπιστισάμενοι ἔπλευσαν εἰς Αἴγαδον, σταδίους ἀντίοι τῆς Λαμψάκου. διέχει δὲ ὁ Ἑλλήσποντος ταντῇ 22 σταδίους ὡς πεντεπλαίδενα. ἐνταῦθα δὲ ἐδειπνοποιοῦντο. Λέσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ ωυτῇ, ἐπεὶ ὕδρος ἦν, ἐσήμηρεν εἰς τὰς ναῦς ἀριστοποιησαμένους εἰςβαίνειν, πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς εἰς ναυμαχίαν καὶ τὰ παραβλήματα παραβάλλων προεῖπεν, ὡς

über diesen Kriegsbrauch s. zu I, 6, 14. Wenn auch Hellenen gegenüber nur in Zeiten höchster Erbitterung geübt, galt derselbe, wo es sich um βάρβαροι oder, wie hier, μιξοβάρβαροι handelte, nicht als anstößig.

16. ἐπάρχοντες] Konon, Adeimantos, Philokles (I, 7, 1).

17. πλοῖων] attische Getreideschiffe, welche den Verkehr mit den Pontosländern vermittelten; s. zu I, 1, 35. — αὐτῶν] sc. τῶν Λακεδαιμονίων, abh. von ἀφεστηνίας. — πελάγοι] Gegs. παρὰ τὴν Ἰωνίαν.

18. παρέπλει] sc. παρὰ τὴν ἡπειρον.

19. σώματα] bezeichnet im Gegs. zum Eigentum (*χρήματα*) die Person der Gefangenen.

20. κατὰ πόδας] sc. τῶν πολευτῶν; welchen analogen Ausdruck gebrauchen wir? — τῆς Χερρονήσου] über die Stellung des Genetivs s. zu I, 1, 22. — Ἐλαιοντὶ] an der S.-Spitze des Chersones.

21. σταδίους] das Stadion zu 600 Fuß, also etwa 2,5 Km. oder $\frac{3}{4}$ Meile.

22. παραβλήματα] scheint ein synonymer Ausdruck für παραρρύματα (s. zu I, 6, 19), dem παραβάλλειν zuliebe gewählt. — προεῖπε (edixit) die Kon-

μηδεὶς κατήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μηδὲ ἀνάξοιτο. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι 23 ἔμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἐπὶ τῷ λιμένι παρετάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς εἰς ναυμαχίαν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀντανήγαγε Λέσανδρος καὶ τῆς ἡμέρας δψὲ ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τὸν Αἴγαδον πόταμον. Λέσανδρος 24 δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἐπεσθαί τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὴν δὲ ἐνβᾶσι, κατιδόντας δὲ τι ποιοῦσιν ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἔξαγγειλαι. καὶ οὐ πρότερον ἔξεβίσασεν ἐκ τῶν νεῶν, πρὶν αὐταὶ ἦνοι. ταῦτα δὲ ἐποίει τέτταρας ἡμέρας· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανήγοροτο. Αἰκινιβάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τὸν μὲν Ἀθηναίους 25 ἐν αἰγαλῷ δρυμοῦντας καὶ πρὸς οὐδεμιᾷ πόλει, τὰ δὲ ἐπιτίθεια ἐν Σηστοῦ μετίοντας πεντεπλαίδενα σταδίους ἀπὸ τῶν νεῶν, τὸν δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλει, ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς δρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι εἰς Σηστὸν παρεῖνει εἴς τε λιμένα καὶ πρὸς πόλιν· οὐ δύνεται ναυμαχήσετε, ἔφη, δταν βούλησθε. οἱ δὲ στρατηγοί, μάλιστα δὲ Τυδεὺς καὶ Μένανδρος, ἀπιέναι αὐτὸν 26 ἐκέλευσαν· αὐτοὶ γὰρ οὐν στρατηγεῖν, οὐν ἐκεῖνον. καὶ δὲ μὲν ὅχετο. Λέσανδρος δὲ, ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέοντι τοῖς Ἀθηναίοις, 27 ἐλεῖ τοῖς παρ’ αὐτοῦ ἐπομένοις, ἐπὶτὴν κατιδώσιν αὐτοὺς ἐνβεβη- κότας καὶ ἐσλεδασμένους κατὰ τὴν Χερρονήσον, δπερ ἐποίουν πολὺ μᾶλλον καζ ἐπάστην ἡμέραν τὰ τε σιτία πόρρωθεν ὥνομενοι καὶ καταφρονοῦντες δὴ τὸν Λεσάνδρον, δτι οὐν ἀντανήγειν, ἀπο- πλέοντας τοῦμπταλιν παρ’ αὐτὸν ἀραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσεν. Λέσανδρος δὲ εὐθὺς 28 ἐσήμηρε τὴν ταχίστην πλεῖν, συμπαρῆγει δὲ καὶ Θώραξ τὸ πεζὸν

struktion nach Analogie des in direkter Rede den Imperativ vertretenden Indic. Futuri.

23. ἐπὶ τῷ λιμένι] in faucibus portus. — ἐν μετώπῳ] Gegs. ἐπὶ κέρως I, 7, 29.

24. ἐπιβάσι] die Athener. — κατιδόντας] das Genus trotz des vorhergehenden τὰς ταχίστας nach dem Sinne gewählt. — ἔξεβίσασεν] welches Objekt ist zu ergänzen?

25. τειχῶν] die I, 5, 17 erwähnten. — τὸν δὲ πολεμίους ... πόλει] erg. δρμοῦντας, wozu ἔχ πάντα als nähere

Bestimmung tritt. — ἐν καλῷ] loco opportuno. — μεθορμίσαι] sc. τὰς νεῖς. — ναυμαχήσετε] Übergang zur direkten Rede.

26. αὐτοὶ ... ἐκεῖνον] wie ist der Kasuswechsel zu erklären? Vgl. Thuk. IV, 28, 2: καὶ οὐν ἔφη (sc. δὲ Κλέων) αὐτὸς ἀλλ᾽ ἐκεῖνον στρατηγεῖν.

27. ἐπιπλέοντι] der Dativ bezeichnet die Person oder Sache, mit Rücksicht auf welche eine Zeit- oder Ortsbestimmung gemeint ist; vgl. Hom. Od. 7, 192: τῷ δὲ ιδητι δεκάτῃ ἡ ἐνδεκάτῃ πέλειν ἡς Οἰχομένων. — ἀραι] am Mast.

ἔχον. Κόρων δὲ ἵδων τὸν ἐπίπλουν ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ πρότος. διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίποτοι ἤσαν, αἱ δὲ μονόκοτοι, αἱ δὲ παντελᾶς κεναι· ἡ δὲ Κόρωνος καὶ ἄλλαι περὶ αὐτὸν ἐπτὰ πλήρεις ἀνήθησαν ἀθρόαι καὶ ἡ Πάραλος, τὰς δὲ ἄλλας πάσας Λέσανδρος ἔλαβε ποδὸς τῇ γῇ. τοὺς δὲ πλείστους ἄνδρας ἐν τῇ γῇ συνέλεξεν· οἱ δὲ καὶ ἔφυγον εἰς τὰ 29 τειχύδια. Κόρων δὲ ταῖς ἐννέα ναῦσι φεύγων, ἐπεὶ ἔγρα τῶν Ἀθηναίων τὰ πράγματα διερθαρμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν Ἀβαρίδα τὴν Λαμψάνου ἄποραν ἔλαβεν αὐτῷθεν τὰ μεγάλα τῶν Λυσανδρον νεῶν ἴστια, καὶ αὐτὸς μὲν διπλῶς ναυοῖς ἀπέπλευσε παρὸς Εὔαγόραν εἰς Κύπρον, ἡ δὲ Πάραλος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγελοῦσσα τὰ 30 γεγονότα. Λέσανδρος δὲ τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰλλα πάντα εἰς Λάμψανον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον. ἡ δὲ ἡμέρᾳ ταῦτα κατειργάσατο, ἐπειψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ἱηστὴν εἰς Αιγαίου πατριόντα τὰ γεγονότα, δις ἀφικόμενος τριταῖς ἀπήγγειλε. 31 μετὰ δὲ ταῦτα Λέσανδρος ἀθροίσας τοὺς συμμάχους ἐπέλευσε βούλευσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. ἐνταῦθα δὴ κατηγορίαι ἐγίγνοντο πολλαὶ τῶν Ἀθηναίων, ἡ τε ἥδη παρανομούσεσσαν καὶ ἡ ἐψηφισμένοι ἤσαν ποιεῖν, εἰ κατηγένειαν τῇ ναυμαχίᾳ, τῇ δεξιᾷ χείρᾳ ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων, καὶ διτὶ λαβόντες δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας καταρρημνίσειαν. Φιλοκλῆς δὲ ἡ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, 32 δις τούτους διέφευξεν. ἐλέγετο δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων δύοι ἤσαν Ἀθηναῖοι πλήν Ἀδείμαντον, διτὶ μόνος ἐπελάβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν κειρῶν ψηφίσματος ἥτιάθη μέρτοι διπλῶς προδοῦναι τὰς ναῦς. Λέσανδρος δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐφωτίσας, δις τοὺς Ἀνδρίους καὶ

28. διπροτοι ... μονόκοτοι] mit zwei, bez. einer Reihe Ruderern besetzt, so dass $\frac{1}{2}$, bez. $\frac{2}{3}$ der Mannschaft fehlte. — Πάραλος] das Staats Schiff; s. zu I, 6, 29. — οἱ δὲ καὶ] Ausnahme zu πιεστούς; ähnlich 1, 2, 14.

29. τὰ πράγματα] wie § 2. — τὰ μεγάλα ... ἴστια] s. zu I, 1, 18. — Εὔαγόρας] der athenerfreundliche Fürst

von Kypros, welcher trotz seines Unterthänigkeitsverhältnisses zum Großkönig Athen wiederholt durch Getreidespenden unterstützt hatte.

30. ἱηστὴν] das Kaperschiff des Milésiers wurde seiner Schnelligkeit wegen (ἀφικόμενος τριταῖος) gewählt.

31. καταρρημνίσειαν] über Bord.

32. δις ... κατεκρήμνισε] der voran-

Κορινθίους κατευρήμνισε, τι εἴη ἄξιος παθεῖν, ἀρξάμενος εἰς Ἑλληνας παρανομεῖν, ἀπέσδαξεν.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ Λαμψάνῳ πατεστήσατο, ἐπλει ἐπὶ τὸ 2 Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα. οἱ δὲ αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν Ἀθηναίων φρονδοὺς ὑποσπόνδους ἀφέντες. οἱ δὲ προδόντες Ἀλιμβιάδη τὸ Βυζάντιον τότε μὲν ἔφυγον εἰς τὸν Πόντον, ὑστερον δὲ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγένοντο Ἀθηναῖοι. Λέσανδρος δὲ τούς τε 2 φρονδοὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ εἴ τινά πον ἄλλον ἦδοι Ἀθηναῖον ἀπέπεμπτεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πλέοντιν ἀσφάλειαν, ἄλλοσε δὲ οὐ, εἰδὼς, διτὶ δοσφῶν πλείους συλλεγόσιν εἰς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, θάττον τῶν ἐπιτηδείων ἔνδειαν ἔσεσθαι. καταλιπὼν δὲ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνος Σθενέλαιον ἀρμοστὴν Λάσιουν αὐτὸς ἀπολιπεύσας εἰς Λάμψανον τὰς ναῦς ἐπεσκεύαζεν.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀφικομένης νυκτὸς ἐλέγετο 3 ἡ συμφορὰ καὶ οἰμωγὴ ἐπι τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκεν, δὲ ἔτερος τῷ ἐτέρῳ παραγγέλλων ὃστ’ ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἔκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἄλλα πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἔαντος, πείσεσθαι νομίζοντες οὖν ἐποίησαν Μηλίους τε Αιγαίουμονίων ἀποίκους ὅντας, ιρατήσαντες πολιορκία, καὶ Ἰστιαίας καὶ Σπιωναίους καὶ Τορωναίους καὶ

gestellte Relativsatz bildet das Subjekt zu *τι εἴη ἄξιος; ἀρξάμενος* löse durch einen kausalen Nebensatz auf.

Kap. 2. 1. τὰ ἐν τῇ Λαμψάνῳ] die Verfassung von L., die er in oligarchischer Weise ordnete. — ἐγένοντο Ἀθηναῖοι] Passiv zu Ἀθηναῖον ποεῖσθαι, *civitate Attica donare*.

2. διτὶ ... ἔσεσθαι] ein bei Xen. nach Verbis sentiendi und declarandi häufiges Anakoluth, wenn der mit διτὶ oder ὁσ beginnende Satz durch einen Nebensatz unterbrochen wird; vgl. V, 4, 35: εἰπὼν διτὶ οὐδὲν ἀν, δ τῇ πόλει δοκοῦη, ἀντεπεῖν.

3. διτέρος] partitive Apposition, dem Sinne nach zu οἰμωγὴ ... διῆκεν bezogen, als wenn vorhergegangen wäre „klagende Menschen verbreiteten sich.“

Ebenso in freiem Anschluß nachher πενθοῦντες an οὐδεὶς ἔκοιμήθη (= πάντες οὐκ ἔκοιμήθησαν). — αὐτοὶ αὐτοῖς] beliebte Zusammenstellung, wie ipse se; so I, 1, 27; 2, 17. Anab. VII, 1, 11: αὐτὸς αὐτὸν αἰτιάσεται. — Μηλίους] Dieselben waren 416 nach der Einnahme ihrer Insel nach strengstem Kriegsbrauch (I, 6, 14) behandelt worden. — Ιστιαίας] Sie wurden unter Perikles' Strategie nach Niederwerfung des euböischen Aufstandes 446/5 vertrieben, ihr Gebiet an attische Kleruchen verteilt. — Σπιων. καὶ Τορων.] beide chalkidischen Städte, welche auf Brasidas' Verlassung abgefallen waren, wurden 421 wiedererobert und ihre Bevölkerung vernichtet, ihr Gebiet kolonisiert und die

4 Αἰγανῆταις καὶ ἄλλους πολλοὺς τὸν Ἐλλήνων. τῇ δὲ διστοραιά
ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾧ ἔδοξε τούς τε λιμένας ἀποχῶσαι πλὴν
ἔνδος καὶ τὰ τείχη εἰτρεπτῖσεν καὶ φυλακὰς ἐφιστάναι καὶ τὰλλα
πέντα ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκενάζειν τὴν πόλιν. καὶ οὗτοι μὲν
περὶ ταῦτα ἤσαν.

5 Λύσανδρος δὲ ἐπ τοῦ Ἐλλησπόντου τανοὶ διακοσίαις ἀφικό-
μενος εἰς Λέσβον κατεσκενάσατο τάς τε ἄλλας πόλεις ἐν αὐτῇ
καὶ Μυτιλήνῃ εἰς δὲ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ἐπειψε δέναι τοιχοεις
ἔχοντα Ἐτεόνιον, δις τὰ ἐπεῖ πάντα πρὸς Λακεδαιμονίους μετέ-
6 στρεσσεν. εἰθὺς δὲ καὶ ἡ ἄλλη Ἐλλὰς ἀφειστήρει Ἀθηναίων μετὰ
τὴν τανακτίαν πλὴν Σαμίουν. οὗτοι δὲ σφραγὰς τὸν γνωρίων
7 ποιήσαντες κατεῖχον τὴν πόλιν. Λύσανδρος δὲ μετὰ ταῦτα ἐπειψε
πρὸς Ἀγίν τε εἰς Λεπέκειαν καὶ εἰς Λακεδαιμονία, διπορσπλεῖ
σὺν διακοσίαις τανοῖ. Λακεδαιμονίοι δὲ ἐξήσαν πανδημεὶ καὶ οἱ
ἄλλοι Πελοποννήσιοι πλὴν Ἀργείων, παραγγείλαντος τοῦ ἐτέρου
8 Λακεδαιμονίων βασιλέως Πανσανίου. ἐπεὶ δὲ ἀπαντες ἡθροίσθησαν,
ἀναλαβὼν αὐτὸν πρὸς τὴν πόλιν ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ Ἀκαδη-
9 μείᾳ καλούμενῳ γυμνασίῳ. Λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος εἰς Αἴγιναν
ἀπέδωκε τὴν πόλιν Αἰγανῆταις, δοσος ἐδίνατο πλείστους ἀθροίσας
αὐτῶν, ὡς δὲ αὐτῶς καὶ Μηλίοις καὶ τοῖς ἄλλοις, δοσοι τῆς αὐτῶν
ἐστέροντο. μετὰ δὲ τοῦτο δηώσας Σαλαμῖνα ὀρμίσατο πρὸς τὸν

Landlose den Plättern (nach der Arginusenschlacht ein Teil den freigelassenen Sklaven, s. zu I, 6, 24) angewiesen. — **Αἰγανῆταις**] sie waren beim Beginn des Pelop. Krieges ausgetrieben, wurden aber 424 auch in ihren neuen Wohnsitzen in der Thyreatis angegriffen und die Gefangenen später zu Athen getötet.

4. **ἔδοξε**] s. zu I, 6, 35. — **πλὴν ἔνδος**] der nordöstliche Teil des Peiraeus, das **ἱμπόριον**, welcher nur Handelszwecken diente; der südlicher gelegene Kriegshafen (**κάνθαρος**) und die Buchten Zea und Munychia wurden abgedämmt.

5. **κατεσκενάσατο**] = **κατεστήσατο** § 1. — **τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία**] die Orte

des sogen. thrakischen Bezirks der attischen Symmachie, welcher die thrakisch-makedonische Küste und einige Inseln umfasste.

6. **γνωρίων**] seltener st. **βελτίστων**, **καλῶν καλαθῶν** im politischen Sinne.

7. **ὅτι** weil in **ἐπειψε** der Begriff des **ἄγγελλεν** mit enthalten ist; so mit dem Acc. c. Inf. (iuss.) III, 1, 7: **πέμπουσιν οἱ ἔφοροι . . . στρατεύεσθαι**. — **προσπλεῖ**] er ist schon auf der Fahrt begriffen.

8. **Ἀκαδημεία**] Gymnasion nördlich von der Stadt am Kephissos.

9. **Αἰγανῆταις**] s. zu § 3. — **δοσος . . . πλείστους . . . αὐτῶν**] Obj. zu **ἀθροίσας**; **δοσος** zu **πλείστους** konstruiert statt des gewöhnlichen **ὡς πλ.** —

Πειραιᾶ τανοὶ πεντήκοντα καὶ ἕπατον καὶ τὰ πλοῖα εἶρε τοῦ
εἴσπλον.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ¹⁰
ἡπόρουν, τί καὶ ποιεῖν, οὔτε νεῦν οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὅντων
οὔτε σίτον. ἐνόμιζον δὲ οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν τοῦ μὴ παθεῖν
ἢ οὐ τιμωρούμενοι ἐποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἥβριν ἡδίκοντν ἀνθρώ-
πους μικροπολίτας οὐδὲ ἐπὶ μιᾷ αἰτίᾳ ἐτέρῳ ή δι τοινοις συνεμά-
χον. διὰ ταῦτα τοὺς αἰτίους ἐπιτίμους ποιῆσαντες ἐπαρτέρουν ¹¹
καὶ αἰτίους τοῦ πόλει λιμῷ πολλὸν οὐ διελέγοντο περὶ διαλ-
λαγῆς. ἐπεὶ δὲ παντελῶς ἥδη δ σίτος ἐπελελοίπει, ἐπειψε πρόσ-
βεις παρὸς Ἀγίν, βουλόμενοι σύμμαχοι εἶναι Λακεδαιμονίοις ἔχοντες
τὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπὶ τούτοις συνθήκας ποιεῖσθαι.
δὲ αὐτοὺς εἰς Λακεδαιμονία ἐκέλενεν ἱέναι· οὐ γὰρ εἶναι πόριος ¹²
αὐτός. ἐπεὶ δὲ αἰτίγγειλαν οἱ πρόσβεις ταῦτα τοῖς Ἀθηναῖοις,
ἐπειψε αὐτοὺς εἰς Λακεδαιμονία. οἱ δὲ ἐπεὶ ἤσαν ἐν Σελλασίᾳ ¹³
τῆς Λασανικῆς καὶ ἐπένθοτο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἢ ἔλεγον, ὅντα
οἴπατε καὶ πρὸς Ἀγίν, αὐτόθεν αὐτοὺς ἐκέλενον ἀπιέναι καὶ εἴ
τι δέονται εὐρήνης, κάλλιον ἔχειν βουλευσαμένους. οἱ δὲ πρόσβεις ¹⁴
ἐπεὶ ἦσαν οἴκαδε καὶ αἰτίγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, ἀθνμία
ἐνέπεσε πάσιν. φόντο γὰρ ἀνδραποδισθήσεθαι καὶ, ἐώς δὲ πέμ-
πιποιν ἐτέφοντες πρόσβεις, πολλοὺς τῷ λιμῷ ἀπολεῖσθαι. περὶ δὲ ¹⁵
τῶν τειχῶν τῆς παθαιρέσεως οὐδεὶς ἔβούλετο συμβουλεύειν. Ἀρχέ-

πλοῖα] zur Sache vgl. die Anm. zu Kap. 1, 17.

10. **τοῦ μη**] die Negation pleonastisch nach dem negativen Sinn des regierenden Satzes, wie sonst nach **φυλάττειν**, **ἐμποδίζειν**, **ἀντιλέγειν** (§ 19) u. ähnl. Verben. — **τιμωρούμενοι**] Diese Entschuldigung konnten wenigstens die Gegner geltend machen. & verb. ausser mit **ἐποίησαν** auch mit dem folg. **ἡδίκοντν**. — **οὐδὲ μιᾷ**] stärker als **ἐπὶ οὐδεμίᾳ**. — **ἐξείροις**] wer ist gemeint?

11. **αἰτίου**] sind diejenigen, deren Bürgerrecht infolge einer Verurteilung ganz oder inbezug auf die Ausübung einzelner Rechte ruht. Unter den da-

maligen **αἰτίοι** befanden sich zahlreiche Oligarchen, welche an der Verschwörung von 411 (s. zu I, 7, 28. Einl. § 5) teilgenommen hatten, und durch deren Rehabilitierung jetzt die oligarchische Partei allmählich die Oberhand gewann. Der Antrag, sie für **ἐπιτίμου** zu erklären, wurde von Patrokleides eingebracht. — **διελέγοντο**] stehender Ausdruck vom Unterhandeln mit dem Feinde.

12. **κύριος**] „befugt, kompetent“.

13. **τῆς Λασανικῆς**] S. liegt ca. 10 Kilom. nördlich von Sparta in dem lakonischen Grenzgebiete der Skiritis. — **αὐτόθεν**] d. h. ohne sie bis Sparta gelangen zu lassen.

στρατος γάρ, εἰπὼν ἐν τῇ βουλῇ κράτιστον εἶναι ἐφ' οἷς Λακεδαιμόνιοι προύκαλοῦτο εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἐδέθη προύκαλοῦτο δὲ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐπὶ δέκα σταδίους καθέλειν ἐκατέρους· ἐγένετο δὲ 16 ψήφισμα μή ἔξειναι περὶ τούτων συμβουλεύειν. τοιούτων δὲ δύντων Θηραμένης ἐν ἐκκλησίᾳ εἶπεν, ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λέσανδρον, εἴδως ἡξει *Λακεδαιμονίους* πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βούλμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ή πίστεως ἔνεκα. πεμφθεὶς δὲ διέτριψε παρὰ Λεσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν δόπτες Ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ 17 ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον ἀπαντα διὰ τι τις λέγοι διολογήσειν. ἐπεὶ δὲ ἡμε τετάρτῳ μηρὶ, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ, ὅτι αὐτὸν Λέσανδρος τέως μὲν κατέχοι, εἴτα πελεῖνοι εἰς *Λακεδαιμονία* ἴεναι· οὐδὲ γάρ εἶναι κύριος διν ἐρωτῶτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. μετὰ ταῦτα ἡρέθη πρεσβευτής εἰς *Λακεδαιμονία* αὐτοκράτωρ 18 δέκατος αὐτοῦ. Λέσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἐπειψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων *Λακεδαιμονίων* Ἀριστοτέλην, φυγάδα *Ἀθηναῖον* ὄντα, διὰ ἀποκρίναντο Θηραμένει ἐκείνους κυρίους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμουν. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἤσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δέ, ἐπὶ τίνι λόγῳ ἦσαν, εἶπον, ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἐφόροι παλεῖν ἐκλένοντας αὐτούς. ἐπεὶ δὲ ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾧ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηραῖοι

15. ἐφ' οἷς . . . προύν.] „unter den Bedingungen, welche d. L. vorschließen.“ — ἐδέθη] jedenfalls als ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως ἀλούς; s. zu I, 7, 3. — τῶν . . . τειχῶν] hängt ab von ἐκατέρους; letzteres ist partitiver Genitiv zu ἐπὶ δέκα σταδίους = „eine Strecke von . . .“, welches das Obj. zu καθέλειν bildet.

16. τοιούτων δύντων] ein allgemeiner Subjektbegriff (τῶν πραγμάτων) ist zu ergänzen, wie Anab. III, 2, 10 οὕτω δὲ ἔχόντων. — ἡξει] ἥξει öfters = redire. — *Λακεδαιμονίους*] aus dem indirekten Fragesatz πότερον . . . ἀντέχουσι (in sententia perseverarent) herausgenommen und von εἰδὼς ab-

hängig gemacht. — πίστεως] „Unterpfand, Sicherheit“. — παρὰ Λεσάνδρῳ] er befand sich vor Samos, während vor Athen Agis (§ 11) kommandierte. — δόπτες] „den Zeitpunkt, wo . . .“; fast = dum. — ἀπαντα] Neutr. Plur., vervollständigt durch διὰ τι τις λέγοι.

17. κύριος] wie § 12; der Nomin., weil dies die Worte des L. sind. — δέκατος αὐτοῦ] mit neun andern; so besonders von Strategen, Gesandten u. a., wobei der namentlich genannte als Führer des Kollegiums bezeichnet wird.

18. ἐπὶ τίνι λόγῳ] „mit welchen Aufträgen“. — ἀντέλεγον] nämlich den Spartanern, deren Ansicht gleich

μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ᾽ ἔξαιρεται. *Λακεδαιμόνιοι* δὲ οὐδὲ ἔφασαν πόλιν 20 Ἑλληρίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ᾽ ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ὃ τὰ τε μαρῷα τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθέλοντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δόδεντα παραδόντας καὶ τὸν φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας *Λακεδαιμονίοις* ἐπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν δποι θάντας. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ 21 πρέσβεις ἐπανέφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. εἰσιόντας δὲ αὐτοὺς ὅχλος περιεχεῖτο πολὺς, φοβούμενοι, μὴ ἀπρακτοὶ ἦσανεν. οὐ γάρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ. τῇ δὲ ὑπεροιάᾳ ἀπήγγειλον οἱ πρέσβεις, ἐφ' οἷς οἱ *Λακεδαιμόνιοι* 22 ποιοῦντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων, ὡς καὶ η πειθεσθαι *Λακεδαιμονίοις* καὶ τὰ τείχη περιαιρεῖν. ἀντεπόντων δέ τινων αὐτῷ, πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεόντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην. μετὰ δὲ ταῦτα Λέσανδρος τε κατέπλει εἰς 23 τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατήσαν καὶ τὰ τείχη κατέσπαστον ὑπ' αὐλητροίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

Τῷ δὲ ἐπιόντι ἔτει * ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας 3

2, 24 ἐλευθερίας Α. Ausg.: Καὶ δὲ οινατὸς ἔληγεν, ἐν ὃ μεσοῦντι Διονύσιος ὁ Ερμοκράτεος Συρακούσιος ἐτυράννεσε, μάχῃ μὲν πρότερον ἤττηθέντων ὑπὸ Συρακοσίων Καρχηδονίων, σπάνει δὲ σίτου ἐλόντων Ἀκράγαντα, ἐκπιπόντων τὸν Σικελιωτὸν τὴν πόλιν.

3, 1 ἔτει Α. Ausg.: ὃ ἦρ 'Ολυμπιάς, ἢ τὸ στάδιον ἐνίκα Κροκίνας Θετταλός, Ἔνθετον ἐν Σπάρτῃ ἐφορεύοντος, Πυθοδώρου δὲ ἐν Ἀθήναις ἄρχοντος, διν Ἀθηναῖοι, διὰ διηγαρχίᾳ ἡρέθη, οὐκ διωμάζουσιν, ἀλλ' ἀναρχίαν τὸν οινατὸν καλοῦσιν. ἐγένετο δὲ αὕτη ἡ διηγαρχία ὁδε.

darauf (§ 20) mitgeteilt wird. — μή] s. zu § 10.

20. ἐφ' ὃ] e. Inf. = ea condicione, ut; vgl. oben zu § 15. — ἐποιοῦντο]

das Imperf., weil es sich hier nur um Vorschläge handelt. — τὸν Πειραιᾶ]

d. h. die Mauern des P. (vgl. Kap. 3, 11). — καθέντας] exiles redire passos; vgl. κατέγειν, κατέναι.

21. φοβούμενοι] der Numerus wie § 3 πενθοῦντες.

22. ἐφ' οἷς] s. zu § 15. — ποιοῦντο]

Optat. Imperf., wie § 20 der Indikativ ἐποιοῦντο. — αὐτῶν] sc. τῶν πρέσβεων.

23. ὑπ' αὐλητροίδων] wir: „unter schall“.

Kap. 3. 1. ἔδοξε] auf den Vorschlag eines gewissen Drakontides (§ 2), welchen Theramenes und der ebenfalls anwesende Lysandros unter-

έλεσθαι, οἱ τοὺς νόμους συγγράφοντι, καθ' οὓς πολιτεύονται.
καὶ ἡρέθησαν οἵδε· Πολυχάρης, Κριτίας, Μηλόβιος, Ἰππόλοχος,
Εὐπλείδης, Ἱέρων, Μητσίλοχος, Χρέμων, Θηραμένης, Ἀρεοίας,
Διολῆς, Φαιδρίας, Χαιρέλεως, Ἀναίτιος, Πείσων, Σοφοκλῆς,
Ἐρασοθένης, Χαρικλῆς, Ὄνομαλῆς, Θέογνης, Αἰσχίνης, Θεογένης,
Κλεομήδης, Ἐρασίστρατος, Φείδων, Δρακοντίδης, Εὐμάθης, Ἀριστο-
τέλης, Ἰππόμαχος, Μητσιθείδης. τούτων δὲ προχθέντων ἀπέπλει
Ἄνσανδρος πρὸς Σάμον, Ἀγις δὲ ἐπ τῆς Δεκελείας ἀπαγαγὼν τὸ
πεζὸν στρατεύμα διέλυσε κατὰ πόλεις ἐλάστους.

4 Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν περὶ ἥλιον ἔκλειψιν Αυγοφρον
δ Φεραῖος, βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας, τὸν ἐναντιούμε-
νους αὐτῷ τὸν Θετταλῶν, Λαρισαίους τε καὶ ἄλλους, μάχῃ ἐνίκησε
καὶ πολλοὺς ἀπέτεινεν.

6 Οἱ δὲ Σάμιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ Ανσανδρον πάντη, ἐπεὶ οὐ
βουλομένων αὐτῶν τὸ πρῶτον διοιλογεῖν προσβάλλειν ἤδη ἔμελλεν
δ Ανσανδρος, ὀμολόγησαν ἐν ἴματιον ἔχων ἐκαστος ἀπιέναι τὸν
τὸν ἐλευθέρων, τὰ δὲ ἄλλα παραδοῦναι καὶ οὕτως ἐξῆλθον. Ανσανδρος
δὲ τοῖς ἀρχαῖοις πολίταις παραδοὺς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐνόντα

3, 5 ἀπεκτεινεν A. Ausg.: Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καὶ Λιονύσιος ὁ Συρακόσιος
τύραννος μάχῃ ἡττηθεὶς ὑπὸ Καρχηδονίων τέλειν καὶ Καρδίουν
ἀπώλεσε. μετ' δέλγον δὲ καὶ Λεοντίνος Συρακόσιος συνοικοῦντες
ἀπέστησαν εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπὸ Λιονύσιου καὶ Συρακοστον. πα-
ραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Συρακόσιοι ἐπεις ἀπὸ Λιονύσιου εἰς Κατάνην
ἀπέστησαν.

stützten. Die Wahl einer Kommission für die Aufzeichnung einer neuen Verfassung (οἱ . . . συγγράφοντι) war die gewöhnliche Einleitung zu dergleichen Verfassungsveränderungen. — τριάδοντα] ein dreifaches Zehnerkollegium, zehn direkt vom Volke ernannt, zehn von Theramenes, zehn von einer kurz vorher (nach der Kap. 2, 11 erzählten Aufhebung der Atimie) eingesetzten Behörde der ἔφοροι.

2. Αριστοτέλης] einer von den heimgekehrten Verbannten (nach der Bestimmung des Friedensvertrages Kap. 2, 20), schon Kap. 2, 18 erwähnt; Θεο-

γένης vielleicht mit dem I, 3, 13 erwähnten identisch; die anderen außer Theramenes noch nicht genannt.

3. πόλεις] s. zu I, 1, 25.

4. ἥλιον ἔκλειψιν] 3. September. — ἄρξαι] Aorist. inchoativus. — Φεραῖος] Pherae, Stadt in Thessalien, unweit des Pagasäischen Meerbusens.

6. πάντη] nämlich κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. — ἔχων ἐκαστος] der Nom., weil ἐκαστος, wenn auch nur als partielle Apposition, mit dem Subj. von ὀμολόγησαν identisch ist.

7. ἀρχαῖοις] den 412 von den Athenern vertriebenen vierhundert Mitgliedern

πάντα, καὶ δέκα ἀρχόντας καταστίσας φροντεῖν, ἀφῆκε τὸ τῶν
συμμάχων ναυτικὸν κατὰ πόλεις, ταῖς δὲ Λακωνικαῖς ναυσὶν ἢ
ἀπέπλευσεν εἰς Λακεδαιμονία, ἀπάγων τὰ τε τῶν αἰχμαλώτων
νεῶν ἀφωτήρια καὶ τὰς ἐπ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις πλήρη δώδεκα
καὶ στεφάνους, οὓς παρὰ τῶν πόλεων ἐλάμβανε δῶρα ἴδια, καὶ
ἄργυροί τοι τετραπλόσια καὶ ἑβδομήκοντα τάλαντα, ἢ περιεγένοντο τῶν
φόρων, οὓς αὐτῷ Κλέος παρέδειξεν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἴ τι
ἄλλο ἐπέτισατο ἐν τῷ πολέμῳ. ταῦτα δὲ πάντα Λακεδαιμονίοις
ἀπέδωκε τελευτῶν τοῦ θέρους, εἰς δὲ ἔξαμπτος καὶ ἐπτὰ καὶ
εἴκοσιν ἔτη τῷ πολέμῳ ἐτελέντα, ἐν οἷς ἔφοροι οἱ ἀριθμούμενοι
οἵδε ἐγένοντο, Λινησίας πρῶτος, ἐφ' οὗ ἤρξατο ὁ πόλεμος, πέμπτη
καὶ δεκάτη ἔτει τῶν μετ' Εὐβοίας ἀλωσιν τριακονταετίδων σπονδῶν,
μετὰ δὲ τοῦτον οἵδε, Βρασίδας, Ἰσάνωρ, Σωστρατίδας, Ἐξαρχος,¹⁰
Ἀγησιστρατος, Ἀγγείδας, Ὄνομαλῆς, Ζεῦξιππος, Πιτίνας, Πλει-
στόλιας, Κλεινόμαχος, Ἰλαρχος, Λέων, Χαιρίλας, Πατροιάδας, Κλεο-
σθένης, Ανάριος, Ἐπίρρατος, Ὄνομάντιος, Ἀλεξιππίδας, Μισγο-
λαΐδας, Ἰσίας, Ἀρανος, Ειδάρηππος, Πανταλῆς, Πιτίνας, Ἀρχύτας,
Ἐνδίος, ἐφ' οὗ Ανσανδρος πράξας τὰ εἰρημένα οὔταδε κατέπλευσεν.

Οἱ δὲ τριάντα πρότεροι μέν, ἐπεὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τείχη
καὶ τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ παθητόθη ἀριστεῖντες δὲ ἐφ' ὃ τε συγγράψαι
νόμους, καθ' οὓστινας πολιτεύοντο, τούτους μὲν δεῖ ἔμελλον

der oligarchischen und darum lakonierfreudlichen Partei. — φροντεῖν] epexegetischer Infinitiv wie I, 1, 22.

8. ιδίᾳ] „für seine Person“, im Gegs. zu der dem Staate anheimfallenden Beute. — τάλαντα] s. zu I, 5, 3. — παρέδειξεν] adsignavit, wie Kap. 1, 14.

9. ἀπέδωκε] wie I, 5, 7. — θέρος] über die Zeitbestimmung s. zu I, 1, 2. — ἔξαμπτος] sc. χρόνος; der Beginn des Krieges wird von dem Einfall der Peloponnesier bei Oinoe in Attika (Mai 431) an gerechnet. — ἔφοροι] 29 Ephoren kommen auf 27½ Kriegsjahre, da bei Rückkehr des Lysandros nach Sparta (Ende Oktbr. oder Anfang Novbr. 404) schon die Ephoren des neuen Amtes-

jahres (seit dem Neumond nach den Herbstäquinoktien) fungierten. — οἱ ἀριθμούμενοι] d. h. jedesmal der aus dem Kollegium (s. zu Kap. 4, 29), mit dessen Namen das Jahr bezeichnet wurde, entsprechend dem ersten ἀρχῶν zu Athen. Dafs hier gerade die spartanischen Ephoren als ἐπώνυμοι der Kriegsjahre gezählt werden, kann bei Xenophon nicht auffallen (vgl. Einl. §§ 9, 14). — τριάδας σπονδῶν] der neu geschlossene Friede veranlaßt die Erwähnung des 445 zwischen Athen und Sparta geschlossenen, welcher durch den Pelop. Krieg unterbrochen wurde.

11. ἐφ' ὃ τε] wie ἐφ' ὃ Kap. 2, 20. Über diese Wiederholung des bereits § 2 erzählten s. Einl. §§ 10, 12. —

συγγράφειν τε καὶ ἀποδεκτήναι, βουλὴ δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς
12 κατέστησαν ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. ἐπειτα πρῶτον μὲν οὐς πάντες
γέδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζάντας καὶ τοῖς καλοῖς
καγαθοῖς βαρεῖς ὄντας, συλλαμβάνοντες ἀπῆγον θανάτουν· καὶ οὐ τε
βουλὴ γέδεως αὐτῶν κατεψηφίζετο οὐ τε ἄλλοι, δοσι συνήδεσαν
13 ἑαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι, οὐδὲν γέχθοντο. ἐπεὶ δὲ γέχαντο βου-
λεύεσθαι, δπως ἀνέξει αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι δπως βούλουντο,
ἐν τούτον πρῶτον μὲν πέμψαντες εἰς Λακεδαιμονα Λισσίνην τε
καὶ Ἀριστοτέλην ἐπεισαν Λέσανδρον φρονδοὺς σφίσι συμπρᾶξαι
ἔλθειν, ἔως δὴ τοὺς πονηροὺς ἐπτοδῶν ποιησάμενοι καταστήσαντο
14 τὴν πολιτείαν θρέψειν δὲ αὐτοὶ ὑποχροῦντο. δὲ πεισθεὶς τοὺς
τε φρονδοὺς καὶ Καλλίβιον ἀρμοστὴν συνέπραξεν αὐτοῖς πεμφθῆναι.
οἱ δὲ ἐπεὶ τὴν φρονδὰν ἔλαβον, τὸν μὲν Καλλίβιον ἐθεράπευτον
πάσῃ θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπαινοΐη, ἀ πράττοιεν, τὸν δὲ φρονδῶν
τούτον συμπρέμποντος αὐτοῖς, οὐς ἐβούλοντο συνελάμβανον, οὐκέτι
τοὺς πονηρούς τε καὶ δλίγον ἀξίους, ἀλλ᾽ γέδη οὐς ἐνόμιζον ἤκιστα
μὲν ἀν παραθονμένους ἀνέχεσθαι, ἀντιράπτειν δέ τι ἐπιχειροῦντας
15 πλείστους ἀν τοὺς συνερθέλοντας λαμβάνειν. τῷ μὲν οὖν πρώτῳ
χρόνῳ δὲ Κριτίας τῷ Θηραμένηι διογνώμων τε καὶ φίλος ἦν· ἐπεὶ
δὲ αὐτὸς μὲν προπετῆς ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἐπεὶ καὶ
φυγὼν ὑπὸ τοῦ δήμου, δὲ πρὸ Θηραμένης ἀντέκοπτε λέγων, δτι οὐκ

ἀποδεκτήναι] *promulgare*. — κατέ-
στησαν] ähnlich wie das Med. Kap.
2, 1; 3, 13.

12. πρῶτον μὲν] der Gegs. § 13 *ἐξ*
τούτου. — συκοφαντίας] s. zu I, 7,
35. — καλοῖς καγαθοῖς] politisch wie
γνώμοι Kap. 2, 6. — θανάτου] Gene-
tiv des Strafmäßes (I, 3, 19). — βουλὴ] Unter normalen Verhältnissen würden
dergleichen προβολαὶ (I, 7, 35) vor die
Ekklesie gekommen sein; unter den
Dreifsig übernimmt der von diesen
durchaus abhängige (§ 11) Rat der
Fünfhundert deren Funktionen. — μὴ
ὄντες] st. oὐκ wegen des in ὅστι...
συνήδεσαν liegenden hypothetischen
Sinnes (= εἰ τινές).

13. Ἀριστοτέλην] weil schon von

früher dem Lys. bekannt; vgl. Kap. 2,
18. — συμπρᾶξαι ἀλθεῖν] der zweite
Infin. vom ersten abhängig, wie I, 4,
20 von ἐποίησαν und unten § 14
συνέπραξεν πεμψθῆναι; συν-, weil L.
nur ihre Bemühungen um eine φρονδὴ bei
den Behörden Spartas unterstützen soll. — πονηρούς] im politischen Sinne,
wie § 14 δλίγον ἀξίους; Gegs. καλοὶ^{καγαθοὶ}.

14. τῶν δὲ φρονδῶν] partitiv, abh.
von einem zu erg. allgemeinen Pro-
nomen (*τινάς*). — παραθονμένους und
ἐπιχειροῦντας] mit hypothetischen Ne-
bensätzen aufzulösen.

15. ἐπεὶ δέ] Anakoluth; die gram-
matische Apodosis fehlt; dem Inhalt
nach erfolgt sie § 18. — φυγὼν ὑπὸ

εἰκὸς εἴη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς
παγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγώ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ
δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεια τῇ πόλει καὶ ἐπτομεν καὶ ἐπράξαμεν· δ δέ,¹⁶
ἔτι γὰρ οὐκείως ἔχομεν τῷ Θηραμένηι, ἀντέλεγεν, δτι οὐκ ἐγκωδοίη
τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐν ἐπτοδῶν ποιεῖσθαι τοὺς ἵπαν-
τάτους διαπλάνειν· εἰ δέ, δτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐκ εἰς, ἤτοι
τι οὐει ὥσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς κερῆσαι,
εὐήθης εἰ. ἐπεὶ δὲ ἀποθητούντων πολλῶν καὶ ἀδίκως πολλοὶ¹⁷
δῆλοι ἦσαν συνιστάμενοι τε καὶ θανατάζοντες, τι ἐσοιτο ἡ πολιτεία,
πάλιν ἔλεγεν δ Θηραμένης, δτι εὶ μὴ τις κοινωνὸς ἴπανος λήψουτο
τῶν πραγμάτων, ἀδίκων ἐσοιτο τὴν δλιγαρδίαν διαμένειν. ἐπι¹⁸
τούτον μέντοι Κριτίας καὶ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, γέδη φρονούμενοι
καὶ οὐκ ἤκιστα τὸν Θηραμένην, μὴ συρρειέσαν πρὸς αὐτὸν οἱ
πολῖται, καταλέγοντες τρισκιλίους τοὺς μεθέσοντας δὴ τῶν πραγ-
μάτων. δ δὲ ἀπ Θηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα ἔλεγεν, δτι ἄποτον¹⁹
δοκοίη ἔαντῷ γε εἶναι πρῶτον μὲν τὸ βουλομένους τοὺς βελτίστους
τῶν πολιτῶν κοινωνὸς ποιήσασθαι τρισκιλίους ποιήσασθαι, ὥσπερ
τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς

τ. δ.] also aus Privatrache; über die
Präpos. s. zu I, 1, 27. — ἐπεὶ καὶ]
Übergang zur direkten Rede; im Dtsch.
„denn“.

16. μὴ οὐκ] st. der einfachen Ne-
gation wegen des vorhergehenden ne-
gativen οὐκ ἐγκωδοή; s. zu Kap. 2,
10. — ἤτοι τι „darum weniger“. —
ὥσπερ τυραννίδος] das Verb. häufig bei Xen. bildlich (vgl.
confluere); hier im Sinne der Partei-
nahme für (πρός) Th.

17. καὶ ἀδίκως] et id quidem in-
iuste, zu ἀποθητούντων. — θανατά-
ζοντες] θανατάζειν mit folgendem Frage-
satz bezeichnet das Gefühl zweifelnder
Besorgnis. — τῶν πραγμάτων] domi-
nationis suae.

18. οἱ ... τριάκοντα] die Bezeich-
nung „die Dreifsig“ („30 Tyrannen“
erst viel später bei Aristoteles, Cicero
u. a.) wird offizieller Name dieser Be-
hörde, auch wo es sich nicht um alle
Accus. absolutus (ἀριθμόν ... ἔχοντα),
dann, wie sonst ὥσπερ εἰ, mit dem Op-
tativ (οἰόν τε εἴη, st. ὥσπερ ... ἔξοντα)
verbunden. — ἔχοντα ... ἀνάγκην]

εἰναι καὶ οὐτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὐτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς
οἶλον τε εἴη γενέσθαι. ἔπειτα δ', ἔφη, δρᾶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ
ἐναντιώτατα πράττοντας, βιαλαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥπτοντα τῶν
20 ἀρχομένων κατασκευαῖμενος. διὰ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. οἱ δὲ ἔξετασιν
ποιήσαντες τῶν μὲν τρισχιλίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, τῶν δὲ ἔξω τοῦ
καταλόγου ἄλλων ἀλλαχοῦ, ἔπειτα κελεύσαντες ἐπὶ τὰ διπλα, ἐν τῷ
ἔκεινοι ἀπειλήθεσαν, πέμψαντες τοὺς φρουροὺς καὶ τῶν πολιτῶν
τοὺς διογνώμονας αὐτοῖς, τὰ διπλα πάντων πλήρη τῶν τρισχιλίων
παρεῖλοντο καὶ ἀνακομίσαντες ταῦτα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνέθηκαν
21 ἐν τῷ ναῷ. τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἔξὸν ἦδη ποιεῖν αὐτοῖς δὲ
τοῦ βούλου, πολλοὺς μὲν ἔχθρας ἔνεκα ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ
χρημάτων. ἔδοξε δὲ αὐτοῖς, διπλας ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα
διδόναι, καὶ τῶν μετοίκων ἔνα ἔκαστον λαβεῖν καὶ αὐτοὺς μὲν
22 ἀποκτεῖναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι. ἐπέλενον δὲ
καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὅπτινα βούλοιτο. διὸ ἀπειλήθησαν.
Ἄλλον δοκεῖ μοι, ἔφη, καλὸν εἶναι φάσκοντας βελτίστους εἶναι
ἀδικάτερα τῶν συνοφραντῶν ποιεῖν. ἔκεινοι μὲν γὰρ παρὰ τὸν
χρήματα λαμβάνοιεν ζῆν εἶναι, ἡμεῖς δὲ ἀποκτενοῦμεν μηδὲν ἀδι-
κοῦντας, ἵνα χρήματα λαμβάνωμεν; πᾶς οὖτα τῷ πατρὶ

ἔχειν bedeutet hier, wie öfters *habere*, „in sich tragen“. — *ἥπτοντα τὸν ἀρχ.*] weil sie sich von den Dreitausend, ihren Untergebenen, abhängig machen; *βιαλαν* und *ἥπτοντα* prädikativ zu *κατασκευαῖμενος*.

20. *ἔξετασιν ποιεῖν*] nicht eine M. „abhalten“ (das wäre *ποιεῖσθαι*), sondern „ansetzen“, unter Angabe der Sammelplätze. Erst mit *κελεύσι*. *επὶ τὰ διπλα* (sc. *ἴεναι*, techn. Ausdruck für „antreten lassen“) wird der Abmarsch bezeichnet. — *ἀπειλήθεσαν*] von den Musterungsplätzen. Die Zeitbestimmung gehört zu *πέμψαντες τοὺς φρουρούς*. — *ναῷ*] im Opisthodom des Parthenon, der auch zur Aufbewahrung des Kriegsschatzes diente (s. zu I, 7, 2).

21. *ὡς ἔξόν*] Accus. absol., wie ge-

wöhnlich bei impersonalen Ausdrücken; vgl. auch § 19 *ἔχοντα*. — *ἷνα*] Objekts-, *ἔκαστον* Subjektsaccusativ. Die Metöken waren vielfach reiche Händler oder Industrielle, ihre Stellung im Staate gewährte ihnen gegen rechtswidrige Übergriffe der Dreifsig geringeren Schutz als den Bürgern. — *ἀποσημήνασθαι*] *signo publico consignare*, d. h. *proscribere*, *publicare*.

22. *ἔφη*] nach *ἀποεῖλητο*, *εἰπεν*, *ἔλεξεν* und ähnl. Verben pleonastisch. — *φάσκοντας*] das Fehlen eines ἡμᾶς oder ὑμᾶς gibt dem Satze den Charakter einer Sentenz, wie I, 7, 33. — *βελτίστους*] so nannten sich die Oligarchen. — *εἶων*] Das Präteritum erklärt sich aus dem § 12 Erzählten; deshalb auch im Nebensatz der Modus der Wiederholung in der Vergangen-

ἐκείνων ἀδικάτερα; οἱ δὲ ἐμποδῶν νομίζοντες αὐτὸν εἶναι τῷ 23 ποιεῖν δι τοῦ βούλουτο ἐπιβούλεύοντας αὐτῷ καὶ ἴδια πρὸς τὸν βούλευτας ἄλλος πρὸς ἄλλον διέβαλλον ὡς λυμανόμενον τὴν πολιτείαν. καὶ παραγγεῖλαντες νεανίσκοις, οἱ ἐδόκουν αὐτοῖς θρασύτατοι εἶναι, ξιφίδια ἐπὶ μάλις ἔχοντας παραγενέσθαι συνέλεξαν τὴν βούλην. ἐπεὶ δὲ δι Θηραμένης παρῇ, ἀναστὰς δι Κριτίας 24 ἔλεξεν ὅδε·

”Ω ἄνδρες βούλευται, εἰ μέν τις ἡμῶν νομίζει πλείονας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐπονσάτω, διτοι πολιτεῖαι μεθίστανται, πανταχοῦ ταῦτα γίγνεται. πλείστους δὲ ἀνάγκη ἐνθάδε πολεμίους εἶναι τοῖς εἰς δημοσίου μεθιστάσι διὰ τε τὸ πολνανθρωποτάτην τῶν Ἑλλήδων τὴν πόλιν εἶναι καὶ διὰ τὸ πλεῖστον χρόνον ἐν ἐλευθερίᾳ τὸν δῆμον τεθράψαται. ἡμεῖς δὲ γνόντες μὲν τοῖς οὖσι 25 ἡμῖν τε καὶ ἡμῖν χαλεπὴν πολιτείαν εἶναι δημοκρατίαν, γνόντες δέ, διτοι Λασαδαιμονίοις τοῖς περισώσασιν ἡμᾶς διὰ δῆμος οὔποτε ἄν τιλος γένοιτο, οἱ δὲ βέλτιστοι δεῖ ἄν πιστοὶ διατελοῖεν, διὰ ταῦτα σὺν τῇ Λασαδαιμονίῳ γνώμῃ τήρεται τὴν πολιτείαν παθίσταμεν. καὶ ἔαν τινα αἰσθανόμεθα ἐναντίον τῇ δημοσίᾳ, διστονάμεθα 26 ἐπιτοδῶν ποιοῦμεθα· πολὺ δὲ μάλιστα δοκεῖ ἡμῖν δίκαιον εἶναι, εἴ τις ἡμῶν αὐτῶν λυμανεῖται ταύτη τῇ καταστάσει, δίκην αὐτὸν διδόναι. νῦν οὖν αἰσθανόμεθα Θηραμένην τοντού ὅσ δίναται 27 ἀπολλύντα ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς. ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ήν κατανοῆτε, ενρήσετε οὔτε ψέγοντα οὐδέτε μάλλον Θηραμένους τοντού τὰ παρόντα οὔτε ἐναντιόμενον, διτοι τινὰ ἐπιτοδῶν βούλωμεθα ποιή-

heit. — *ἔκεινων*] kürzer st. *τῶν ἔκεινοις πεπραγμένων*.

28. *ἴδια*] Gegs. zu der nachher erfolgenden direkten Anklage vor dem gesamten Rat. — *ἄλλος*] partielle Apposition zu dem Subj. von *διέβαλλον*.

24. *πλ. τοῦ καιροῦ iusto plures*. — *ἀποθνήσκειν*] vom gewaltsamen Tode, wie Kap. 1, 3. — *μεθιστάσι*] welches Obj. ist zu ergänzen? — *τετράγθαι*] das Pass. v. *τρέψειν* oft = *ζῆν*.

25. *τοῖς οὖσι ἡμῖν* (sc. οὖσι)] dieselbe Assimilation wie I, 4, 16. —

XENOPHONS HELLENICA. I. II.

γνόντες μὲν ... γνόντες δέ rhetorische Anaphora.

26. *καταστάσι*] gewöhnlicher der Accus. (oben § 23); die *καταστάσις* ist der aus dem *καθιστάναι* oder *καθιστασθαι* (§ 25 a. E., vgl. Kap. 2, 1) sich ergebende Zustand.

27. *οὗς*] Neutr. — *ἀπολλύντα*] das Part. Praes., weil die Handlung noch nicht zur Ausführung kam, wie § 29 *προδιδόντα*. — *ὡς ... ἀληθῆ*] mit gewöhnlicher Ellipse, s. v. a. „als Beweis dafür, daß...“; ebenso

σασθαι τῶν δημαρχογάνων. εἰ μὲν τοῖν τέξεις ταῦτα ἐγίγνωσκε,
28 πολέμιος μὲν ἦν, οὐ μέντοι πονηρός γ' ἀν δικαιώς ἐνομίζετο· νῦν
δὲ αὐτὸς μὲν ἄρξας τῆς πόδες Αἰακεδαιμονίους πίστεως καὶ φιλίας,
αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ δήμου καταλύσεως, μάλιστα δὲ ἔξορικήσας ὑπᾶς
τοῖς πρώτοις ἀπαγομένοις εἰς ὑμᾶς δίκαιην ἐπιτιθένει, νῦν ἐπεὶ καὶ
ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς φανερῶς ἔχθροι τῷ δήμῳ γεγενήμεθα, οὐκέτι
αὐτῷ τὰ γιγνόμενα ἀφέσκει, διτος αὐτὸς μὲν αὖ τῷ ἀσφαλεῖ
29 καταστῇ, ἡμεῖς δὲ δίκαιην δῆμον τῶν πεπραγμένων. θότε οὐ μόνον
ώς ἔχθρῳ αὐτῷ προσήκει ἀλλὰ καὶ ὡς προδότῃ ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν
διδόνται τὴν δίκην. καίτοι τοσούτῳ μὲν δεινότερον προδοσία πολέ-
μου, δισυ χαλεπότερον φυλάξασθαι τὸ ἀφάνες τοῦ φανεροῦ, τοσούτῳ
δὲ ἔχθροι, δισυ πολεμίοις μὲν ἀνθρώποι καὶ σπένδονται αἴθις καὶ
πιστοὶ γίγνονται, δι τὸ δια προδιδόντα λαμβάνωσι, τούτῳ οὔτε
30 ἐσπείσατο πάποτε οὐδεὶς οὔτ' ἐπίστενε τοῦ λοιποῦ. ἵνα δὲ
εἰδῆτε, διτοι οὐ καὶ ταῦτα οὗτος ποιεῖ, ἀλλὰ φύσει προδότης
ἐστίν, ἀναμήσως ὑμᾶς τὰ διότῳ πεπραγμένα. οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς
μὲν τιμώμενος ὑπὸ τοῦ δήμου, κατὰ τὸν πατέρα Ἀγρωτα προπε-
τεστατος ἐγένετο τὴν δημοκρατίαν μεταστῆσαι εἰς τοὺς τετραστούς,
καὶ ἐπούτεν ἐν ἐκείνοις. ἐπεὶ δὲ ὑσθετο ἀντίπαλον τι τῇ
δημοσίᾳ συνιστάμενον, πρώτος αὖ ἡγεμὼν τῷ δήμῳ ἐπ' ἐκείνοις

§ 34: ὡς δεῖκότα ποιοῦμεν. — τιμωσεῖ γ. bezeichnet hier die politische Überzeugung, *censere*. — πολέμους ... ἦν] ohne ἀν, da sonst der Sinn entstünde: „so wäre er ein F. (er ist aber in Wirklichkeit keiner).“ Anders beim zweiten Verbum.

28. νῦν δέ] d. h. da jene Bedingung nicht zutrifft. — αὐτὸς ... ἄρξας] Anakoluth, indem nachher αὐτῷ ... ἄρξει folgt, als wäre ἄρξατι vorhergegangen. — πιστεως „Einvernehmen“; vgl. § 29 πιστοὶ = *familiares*. αὐτὸς δέ] sc. ἄρξας, Anaphora wie § 25 γνώτες μὲν ... γνώτες δέ. — αν] deutet auf einen (von Th. angeblich vorausgesehenen) Umschwung der Verhältnisse hin.

29. τὴν δίκην] der Artikel, weil dem Kläger eine bestimmte Strafe (§ 31) vorschwebt. — τοσούτῳ ... δισυ] das erste Mal bei folgenden Komparativen = *tanto — quanto*; das zweite δισυ etwa = *quoniam, quatenus*.

30. κατέ] prädikativ. — φύσει] erklärt sich durch das folgende κατὰ τὸν πατέρα (*patrem secutus*). Hagnon hatte zur Partei der Aristokraten gehört und als Mitglied einer Zehnerkommission die Einsetzung der Vierhundert (s. zu I, 7, 28, Einl. § 5) mit vorbereitet. — εἰς τοὺς τετραστούς] kürzer st. εἰς τὴν τὸν τετρ. ἄρχην. — αντίπαλον τι] die Gegenbestrebungen des Heeres auf Samos; der Ausdruck unbestimmt gefasst wie V, 2, 18 ἀν τι ιδωσιν ἀν-

ἐγένετο· διτοι δίποιν καὶ κόθορον ἐπικαλεῖται. δεῖ δέ, ὃ Θηράμενες, 31
ἔνδρα τὸν ἄξιον ζῆν οὐ προάγειν μὲν δεινὸν εἶναι εἰς πρόγυμνα τοὺς
συνόντας, ἢν δέ τι ἀντιπότητη, εὐθὺς μεταβάλλεσθαι, ἀλλ ὥσπερ
ἐν τῇ διαπονεῖσθαι, ἔως ἂν εἰς οὐρον καταστῶσιν· εἰ δὲ μή, πῶς
ἄν ἀφίκοιτο ποτε ἔνθα δεῖ, εἰ ἐπειδάν τι ἀντιπόψῃ, εὐθὺς εἰς
τάνατία πλέονεν; καὶ εἰσὶ μὲν δίποιν πάσαι μεταβολαὶ πολιτειῶν 32
θανατηρόδοι, σὺν δὲ διὰ τὸ εὐμετάβολος εἶναι πλείστοις μὲν μεταίτιος
εἰ δὲ ἔξ δημιαρχίας ὑπὸ τοῦ δήμου ἀπολωλέναι, πλείστοις δὲ ἐπ
δημοκρατίας ὑπὸ τῶν βελτιώνων. οὗτος δέ τοι ἐστιν δις καὶ ταχ-
θεὶς ἀνελέσθαι ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοὺς καταδύντας Ἀθηναίων ἐν
τῇ περὶ Λέσβον ναυμαχίᾳ, αὐτὸς οὐν ἀνελόμενος δύως τῶν στρατη-
γῶν κατηγορῶν ἀπέκτεινεν αὐτούς, ἵνα αὐτὸς περισσωθείη. θότε 33
γε μήρ φανερός ἐστι τοῦ μὲν πλεονεκτεῖν δεὶ ἐπιμελόμενος, τοῦ δὲ
καλοῦ καὶ τῶν φίλων μηδὲν ἐντοπεύμενος, πᾶς τούτου κρή ποτε
φείσασθαι; πῶς δὲ οὐ φυλάξασθαι, εἰδότας αὐτοῦ τὰς μεταβολάς,
ώς μή καὶ ἡμᾶς ταῦτα δυνασθῆ ποιῆσαι; ἡμεῖς οὖν τοῦτον
ὑπάγομεν καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντα καὶ ὡς προδιδόντα ἡμᾶς τε καὶ

3, 30 ἐπικαλεῖται Δ. Ausg.: καὶ γὰρ δὲ κόθορος ἀρμόττεν μὲν τοῖς
ποσὶν ἀμφοτέροις δοκεῖ, ἀποβλέπει δὲ ἀπ' ἀμφοτέροις.

τίπακον. — κόθορον] ein auf beide Füsse passender Schuh; Kr. bezeichnet damit den Th. als „ἀμφοτέροις πεπο-
μενον ἀρμόττεν“ (§ 47).

31. ἄξιον ζῆν] Gegs. zu Theramenes, welcher als Verräter den Tod verdient. — προάγειν] abh. von δεινὸν (*captum ad ...*) εἶναι, wodurch es von dem dazugehörigen εἰς πράγμα τοὺς συνόντας getrennt wird. — εἰς πράγματα] nicht wie sonst öfter = *ad rem publicam* (dann stände der Artikel), sondern = *ad res difficiles, in angustias* (vgl. πρόγυμνα παρέχειν). — εἰς οὐρον] „in den Bereich eines g. W.“ — εἰ δὲ μή] was ist zu ergänzen? Vgl. I, 4, 4.

32. πάσαι] ohne αι, weil nicht die einzelnen Fälle, sondern die möglichen Arten von μεταβολαὶ gemeint

sind. — εὐμετάβολος] warum der Nom. — εὐμετάβολος ... εξ δημο-
κρατίας] nicht direkt mit πλείστοις zu verb. (= Angehörigen der Olig. etc.), sondern es schwebt aus dem Vorhergehenden der Begriff μεταβαλ-
λομένος zu ζει vor. — βελτιώνων] im politischen Sinne, wie der Superlativ §§ 22, 25 u. ö.; der Kompar. wegen des Gegensatzes zu einer zweiten Partei. — ταχθεῖς] ist konzessiv dem folg. ἀνελόμενος, dieses adversativ dem Verb. finit. untergeordnet; κατηγορῶν die nähere Erläuterung zu ἀπέκτεινεν, also: qui, quamvis ... iussus, ipse quidem ... non sustulit, sed ... accu-
sando pessum dedit. — περὶ Λέσβον] genauer ἐν ταῖς Ἀγρινοῖσι I, 6, 27; zur Sache I, 7, 29 ff.

33. εἰδότες] der Plural, weil, wie

³⁴ ἡμᾶς. ὡς δὲ εἰνότα ποιοῦμεν, καὶ τάδε ἐννοίσατε. παλλίστη μὲν γὰρ δήποτον δοκεῖ πολιτεία εἶναι ἡ Λακεδαιμονίων· εἰ δὲ ἔκει ἐπιχειρίσει τις τῶν ἐφόρων ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείστοις πείθεοθαι ψέγειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐναντιούσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐν ἐν σοὶ εἰσθε αὐτὸν καὶ ἐπ’ αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης πόλεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιωθῆναι; καὶ ὑμεῖς οὖν, ἐὰν σωφρονῆτε, οὐ τούτον ἀλλ’ ἡμῖν αὐτῶν φείσεσθε, ὡς οὗτος σωθεῖς μὲν πολιοὺς ἐν μέρᾳ φρονεῖν ποιήσει τῶν ἐναντία γιγνώσκοντων ἡμῖν, ἀπολόμενος δὲ πάντων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἔξω ἀποτέμοι ἐν τὰς ἐλπίδας.

³⁵ ‘Ο μὲν ταῦτ’ εἰπὼν ἐκαθέζετο· Θηραμένης δὲ ἀναστὰς ἔλεξεν· Ἄλλα πρῶτον μὲν μητροθήσομαι, ὃ ἄνδρες, δὲ τελευταῖον κατ’ ἐμοῦ εἴπε. φησὶ γάρ με τὸν στρατηγὸν ἀποκτεῖναι κατηγοροῦντα. ἐγὼ δὲ οὐν ἡρόν δήποτον τοῦ κατ’ ἔκεινων λόγου, ἀλλ’ ἔκεινοι ἔφασαν, προσταχθέν μοι ὑφ’ ἑαυτῶν, οὐν ἀνελέσθαι τὸν δυστυχοῦντας ἐν τῇ περὶ Λέσβον ναυμαχίᾳ. ἐγὼ δὲ ἀπολογούμενος, ὡς διὰ τὸν χειμῶνα οὐδὲ πλεῖν, μὴ διτι ἀναιρεῖσθαι τὸν ἄνδρας δυνατὸν ἦν, ἔδοξα τῇ πόλει εἰνότα λέγειν, ἔκεινοι δὲ ἑαυτῶν κατηγορεῦν ἔφαντο. φάσκοντες γὰρ οὕτω τε εἶναι σῶσαι τὸν ἄνδρας, προθεμενοὶ ³⁶ αὐτὸνς ἀπολέσθαι ἀποπλέοντες ψήσαντο. οὐ μέντοι θαυμάζω γε τὸ Κριτίαν παρανεομικένα· δτε γὰρ ταῦτα ἦν, οὐ παρὸν ἐτύχαντε, ἀλλ’ ἐν Θετταλίᾳ μετὰ Προμηθέως δημονοφατίαν κατεσκεύαζε καὶ ³⁷ τὸν πενέστας ὥπλιζεν ἐπὶ τὸν δεσπότας. ὧν μὲν οὖν οὗτος

der Satz ὡς ... ποιῆσαι zeigt, ein ἡμᾶς vorschwebt. — ὡς ... ποιοῦμεν] s. zu § 27.

^{34. τοῖς πλείστοις]} der Majorität der Ephoren; vgl. zu Kap. 4, 29. — ὡς ... ποιήσεις] eigentlich vergleichend (*sicut*), hier mit kausaler Färbung. — πολλοὺς ... φρονεῖν] abh. von ποιήσει. — γιγνώσκοντων] s. zu § 27.

^{35. δήποτι]} vom Redner hier ebenso missbräuchlich hinzugefügt, wie häufig unser „bekanntlich“; der wahre Sachverhalt I, 7, 4 ff. — προσταχθέν] Acus. abs. — ἀνελέσθαι] sc. ἔμε. — ἀπολογούμενος] das Verb. mit folg. ὡς

= „zu seiner Verteidigung sagen“. — οὐδέ... μὴ δτι] ne quidem... nedum. — φάσκοντες] der zum Aufsuchen gegebene Befehl enthielt nach Th.'s Meinung das Zugeständnis der Möglichkeit der Rettung. — ἀπολεσθαι] exegesitisch zu προθεμενοι.

^{36. παρανεομικένα]} παρανομένα (perperam iudicare) nur hier. — Προμηθέως] sonst unbekannt, jedenfalls ein Thessaler. — κατεσκεύαζε] ähnlich das Med. Kap. 2, 5. — πενέστας] Die Penesten sind die leibeigenen Bauern Thessaliens, welche Kr. im Interesse der Oligarchie gegen die mit den atti-

ἐκεῖ ἐπραττε μηδὲν ἐνθάδε γένοιτο· τάδε γε μέντοι διολογῶ ἐγώ τούτῳ, εἴ τις ἡμᾶς μὲν τῆς ἀρχῆς βούλεται παῖσαι, τοὺς δὲ ἐπιβουλεύοντας ἡμῖν ἴσχυρος ποιεῖ, δίκαιοι εἶναι τῆς μεγίστης αὐτὸν τιμωρίας τυγχάνειν· δοτις μέντοι δ ταῦτα πράττων ἐστίν, οἷοι μαὶ ἐν ἡμῖν πάλλιστα κρίνειν, τὰ τε πεπραγμένα καὶ ἡ τὸν πράττει ἔλαστος ἡμῶν εἰ κατανοήσετε. οὐκοῦ μέχρι μὲν τοῦ ἡμᾶς τε ³⁸ καταστῆναι εἰς τὴν βουλείαν καὶ ἀρχὰς ἀποδειχθῆναι καὶ τὸν διολογούμένως συνοφάντας ἀπάγεσθαι πάντες ταῦτα ἐγιγνώσκομεν· ἐπεὶ δέ γε οὗτοι ἡρξαντο ἄνδρας παῖσι τε καταγάθοις συλλαμβάνειν, ἐκ τούτον πάγιων ἡρξάμην τάντα τούτοις γιγνώσκειν. ἥδειν γάρ, ³⁹ δτι ἀποθνήσκοντος μὲν Λέοντος τοῦ Σαλαμινίου, ἀνδρὸς καὶ ὄντος καὶ δοκοῦντος ἵκανον εἶναι, ἀδικοῦντος δὲ ὅνδε ἔν, οἱ δμοιοι τούτῳ φοβήσουντο, φοβούμενοι δὲ ἐναντίοι τῇδε τῇ πολιτείᾳ ἐσοιντο· ἐγιγνώσκον δέ, δτι συλλαμβανομένον Νικηφότον τοῦ Νικίου, καὶ πλονσίον καὶ οὐδὲν πάποτε δημοτικὸν οὔτε αὐτὸν οὔτε τοῦ πατρὸς πράξαντος, οἱ τούτῳ δμοιοι δυσμενεῖς ἡμῖν γενήσουντο. ἀλλὰ μὴν ⁴⁰ καὶ Ἀρτιφόντος ὑφ’ ἡμῶν ἀπολλυμένον, δς ἐν τῷ πολέμῳ δέ τοιηρεις εδ πλεούσας παρείκετο, ἡτιστάμην, δτι καὶ οἱ πρόθυμοι τῇ πόλει γεγενημένοι πάντες ἀπόπτως ἡμῖν ἔξοιν. ἀντεῖπον δὲ καὶ δτε τῶν μετοίκων Ἐναστον λαβεῖν ἔφασαν κρῆγαι· ἔδηλον γὰρ ἦν, δτι τούτων ἀπολομένον καὶ οἱ μέτοικοι ἀπαντες πολέμου τῇδε τῇ πολιτείᾳ ἐσοιντο. ἀντεῖπον δὲ καὶ δτε τὰ ὅπλα τοῦ πλήθους ⁴¹

schen Demokraten verbündeten thessalischen Grundherren aufzuwiegeln suchte.

^{39. ἀποθνήσκοντος]} wie oben § 24. — ^{40. Λέοντος]} einer der 10 Strategen von 406; vgl. I, 5, 16. — ^{41. ἵκανον]} ohne nähere Bestimmung = *probus*, *strenuus*. — ^{42. Νικηφότον]} der einzige Sohn des 413 zu Syrakus hingerichteten Feldherrn Nikias. — οὐδὲν ... δημοτικόν] Der Vater war das Haupt der aristokratischen Partei und Gegner des Alkibiades, der Sohn erscheint in Xenophons „Gastmahl“ als Genosse des reichen Lakonerfreundes Kallias.

^{40. Ἀρτιφόντος]} ein unbekannter Namensvetter des berühmten Redners. — ^{41. Ἐναστον]} s. zu § 20.

^{42. τὰ ὅπλα]} § 20. — ^{43. μηδ}

παρρησίαντο, οὐ τομίζων χρήματα ἀσθενῆ τὴν πόλιν ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ τοὺς Λακεδαιμονίους ἔώδων τούτου ἐνεργα βούλομένους περισσῶσι δημόσιοι, διπλαὶ διλίγοι γενόμενοι μηδὲν δυναίμεθα αὐτοὺς ὀφελεῖν ἔξην γὰρ αὐτοῖς, εἰ τούτου γ' ἐδέοντο, καὶ μηδένα λιπεῖν διλγον ἔτι 42 χρόνον τῷ λιμῷ πιέσαντας. οὐδέ γε τὸ φροντὸν μισθῶσθαι συνήρεσκε μοι, ἔξδον αὐτῶν τῶν πολιτῶν τοσούτους προσλαμβάνειν, ἔως ἀρδίως οἱ ἀρχοντες ἐμέλλομεν τῶν ἀρχομένων πρατήσειν. ἐπεὶ γε μήτρ πολλοὺς ἔώδων ἐν τῇ πόλει τῇ ἀρχῇ τῇδε δισμενεῖς, πολλοὺς δὲ φυγάδας γιγνομένους, οὐν αὐτὸν εἰδόκει μοι οὕτε Θρασύ-
βουλον οὔτε Ἀντονούντες οὔτε Ἀλκιβιάδην φυγαδεῖν· γέδειν γάρ, διπλαὶ οὐτα
γε τὸ ἀντίπαλον ἰσχυρὸν ἐσοιτο, εἴ τῷ μὲν πλήθει ἡγεμόνες ἵπανοι προσγενήσοιτο, τοῖς δὲ ἡγεῖσθαι βούλομένους σύμμαχοι πολλοὶ 43 φανήσοιτο. διατάσσειν τὸν νοῦθετῶν ἐν τῷ φανερῷ πότερα εὑμενῆς δὲν δικαίως ή προδότης τομίζοιτο; οὐδὲ οἱ ἔχθροις, ὡς Κροτία, πωλούντες πολλοὺς ποιεῖσθαι οὐδὲ οἱ συμμάχοις πλείστους διδά-
σκοντες πτάσθαι, οὗτοι τοὺς πολεμίους ἰσχυροὺς ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολλοὶ μᾶλλον οἱ ἀδίκως τε χρήματα ἀφαιροῦμενοι καὶ τοὺς οὐδὲν ἀδικοῦντας ἀποκείνοντες, οὗτοι εἰσιν οἱ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐναρτίους ποιοῦντες καὶ προδιδόντες οὐ μόνον τοὺς φίλους ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς δι'
44 αἰσχρούρθειαν. εἰ δὲ μὴ ἄλλως γνωστόν, διπλαὶ ἀληθῆ λέγω, ἀδε-
ἐπισκέψασθε. πότερον οὔτε θε Θρασύβουλον καὶ Ἀντονούντες οὐτούς τοὺς ἄλλους φυγάδας ή ἔγω λέγω μᾶλλον ἐν ἐνθάδε βούλοσθαι γίγνε-
σθαι ή δὲ οὗτοι πράττουσιν; ἔγω μὲν γὰρ οἷμαι τὴν μὲν αὐτοὺς τομίζειν συμμάχου πάντα μεστὰ εἶναι· εἰ δὲ τὸ κράτιστον τῆς πόλεως προσφιλῶς ἡμῖν εἶχε, χαλεπὸν ἐν ἡγεῖσθαι εἶναι καὶ τὸ

πένσαντα] der λιμός wird durch den Artikel als ders aus Kap. 2, 14 bekannte hingestellt; der Accus. des Partic. st. des gewöhnlicheren Dativs nach ἔξεστι.

42. ἐμέλλομεν] das Imperf. wie in den von irrealen Bedingungssätzen abhängigen Nebensätzen, da ἔξον (s. zu § 21) = ἐπεὶ οἰόν τ' ἀν ἵπ, sc. εἰ ὑπὸ οὗτως ἔδοξεν. — Θρασύβουλον] Feldherr I, 1, 12 u. ö., nachher der Führer der verbannten Demokraten (Kap. 4). — Ἀντονούντες] Mitverschworener des Vorigen, bekannt als einer der Ankläger des So-

krates. — Αλκιβιάδην] hier erwähnt als persönlicher Gegner des Kritias, der auch seinen Tod herbeiführte (Nep. Alcib. c. 10). — τὸ ἀντίπαλον] s. zu § 30.

43. προδότης] nach dem ihm § 33 gemachten Vorwurf. — πωλούντες] ohne Objekt (ἔχθροις πολλοὺς hängt von ποιεῖσθαι ab), ebenso διδάσκοντες. — πολλοῖς] prädikativ zu ποιοῦντες, also augentes.

44. οἱ ἔγω λέγω] Subj. zu ἐνθάδε γίγνεσθαι. — τὸ κράτιστον τὸ πόλεως] robur civitatis. — ἡγεῖσθαι] sc.

ἐπιβάνειν ποι τῆς χώρας. ἡ δὲ αὐτὸν ὡς ἔγώ εἰμι οἶος ἀεὶ 45 ποτε μεταβάλλεσθαι, κατανοήσατε καὶ ταῦτα. τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τετραποδίων πολιτείαν καὶ αὐτὸς δήπου δ δῆμος ἐψηφίσατο, διδασκόμενος, ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι πάσῃ πολιτείᾳ μᾶλλον ἂν ή δημοκρατίᾳ πιστεύσειαν. ἐπεὶ δέ γε ἐπείνοι μὲν οὐδὲν ἀνίσταν, οἱ 46 δὲ ἀμφὶ Ἀριστοτέλην καὶ Μελάνθιον καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντες φανεροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῷ χώματι ἔρυμα τειχίζοντες, εἰς δὲ βρούλοντο τοὺς πολεμίους δεξάμενοι ὑφ' αὐτοῖς καὶ τοῖς ἑταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι, εἰ ταῦτ' αἰσθόμενος ἔγώ διεπώλυσα, τοῦτον ἐστὶ προδότην εἶναι τῶν φίλων; ἀποκαλεῖ δὲ καθόρον με, ὡς ἀμφοτέ- 47 ροις πειρώμενον ἀρμάττειν. δοτις δὲ μηδετέροις ἀρέσκει, τοῦτον δὲ πρὸς τῶν θεῶν τί ποτε καὶ παλέσαι χρή; σὺ γὰρ δὴ ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων μισθωμάτων ἐνομίζου, ἐν δὲ τῇ ἀριστο-
χρατίᾳ πάντων μισθωματότατος γεγένησαι. ἔγὼ δὲ, ὡς Κροτία, 48 ἐκείνοις μὲν ἀεὶ ποτε πολεμῶ τοῖς οὐ πρόσθετοι οἰομένοις καλὴν ἐν δημοκρατίαν εἶναι, ποὺν καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ δι' ἀπορίαν δραχμῆς ἂν ἀποδόμενοι τὴν πόλιν δραχμῆς μετέχοιεν, καὶ τοῖσδε γ' αὐτὸν εἶναι τοῦτος εἰμί, οἱ οὐν οἴονται καλὴν ἐν ἡγεῖσθαι δημο-
κρατίαν, ποὺν εἰς τὸ δέ τοι διλγανταί τοι πόλιν παταστί-

οῖμαι αὐτούς. — ποι τῆς χώρας] über den von einem Ortsadverbium abhängigen Genetiv s. zu I, 5, 20.

45. ἡ ... εἰπεν] Ellipse, wie lat. *quod ... dixit*, „was das betrifft, daß er ... sagte“. — ὡς ... οἶος] „daß ich die Gewohnheit habe zu ...“, s. zu I, 4, 16. — ἐπι] Zeitbestimmung. — δήπου] wie oben § 35.

46. ἔξεστοι] die Lakedämonier. — πωλούντες] sc. τὸν πόλεμον. — οἱ ... ἀμφὶ Ἀριστ.] „Arist. etc. und Genossen“, nicht direkt mit στρατηγοῦντες zu verb.; letzteres ist Apposition = *cum praetores essent*. Über Aristoteles s. zu § 2; Melanthios wahrscheinlich der tragische Dichter dieses Namens; über Aristarchos s. zu I, 7, 28. — τῷ χώματι] auf der an der

NW-Seite des Peiräus gelegenen Landzunge Eátieoneia. — πολεμοῦσι] die Laked. — εἰ ... διεπώλυσα] Th. veranlaßte die Zerstörung des Kastells. Der Satz ἐπεὶ ... ποιήσασθαι ist eigentlich dem mit εἰ untergeordnet; übers.: „wenn ich aber, als jene“ etc.

47. εἰ ποτε καὶ] quo tandem nomine. — γεγένησαι] te praestisti (I, 6, 4).

48. οἱ ... ἀν ἀποδόμενοι] = οὗτοι οἱ ... ἀν ἀποδοῖντο; welcher hypothetische Nebensatz ist zu ergänzen? — δραχμῆς μετέχειν] an dem Buleutensolde (1 Drachme, s. zu I, 5, 3) teilhaben, d. h. Buleut sein; durch die Antithese von δραχμῆς ... ἀποδόμενοι und δραχμῆς μετέχειν gewinnt der Ausdruck den Charakter des beifsendsten Sarkasmus. — ἡγεῖσθαι] sc. τῷ

σειαν. τὸ μέντοι σὸν τοῖς δυναμένοις καὶ μεῖζὸν τὸν καὶ μεῖζὸν ἀσπίδων ὁφελεῖν διατάττειν τὴν πολιτείαν πρόσθεν τὸν ἄριστον
49 ἡγούμην εἶναι καὶ νῦν οὐ μεταβάλλουμεν. εἰ δὲ ἔχεις εἰπεῖν, ὃ
Κριτία, δότον ἐγὼ σὸν τοῖς δημοτικοῖς η τυραννικοῖς τοὺς καλούς
τε καγαθοὺς ἀποστερεῖν πολιτείας ἐπεχειρήσα, λέγε· ἐὰν γὰρ
ἐλεγχθῶ ἢ νῦν ταῦτα πράττων η πρότερον πώποτε πεποιη-
κέω, δημολογῶ τὰ πάντα ἐσχατώτατα παθῶν ἢν δικαίως ἀποθνή-
σκειν.

50 Οὓς δὲ εἰπὼν ταῦτα ἐπαίσατο καὶ ἡ βουλὴ δῆλη ἐγένετο
εὑμενὸς ἐπιθυμητήσασα, γνὼν δὲ Κριτίας, δότι εἰ ἐπιτρέψοι τῇ
βουλῇ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀναφεύσοιτο, καὶ τοῦτο οὐ
βιωτὸν ἡγησάμενος προσελθῶν καὶ διαλεχθεῖς τι τοῖς τριάκοντα
ἔξηλθε καὶ ἐπιστῆναι ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἔγχειρίδια ἔχοντας φανερῶς
51 τῇ βουλῇ ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις. πάλιν δὲ εἰσελθῶν εἶπεν· Ἐγώ, ὃ
βουλή, νομίζω προστάτον ἔργον εἶναι οἶνον δεῖ, δοῦνα δοῶν τοὺς
φίλους ἔξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπῃ. καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω.
καὶ γὰρ οἴδε οἱ ἐφεστηκότες οὖν φασιν ἡμῖν ἐπιτρέψειν, εἰ ἀνήσουμεν
ἔνδρα τὸν φανερῶς τὴν δλιγαρχίαν λυμανόμενον. ἔστι δὲ ἐν τοῖς
καυνοῖς νόμοις τὸν μὲν ἐν τοῖς τρισκιλοῖς ὄντων μηδένα ἀποθνή-
σκειν ἔνευ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τὸν δὲ ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίους
εἶναι τοὺς τριάκοντα θανατοῦν. Ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τοντοὶ
ἔξαλείφω ἐκ τοῦ καταλόγου, συνδοκοῦν ἀπασιν ἡμῖν. καὶ τοῦτο,
52 ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν. ἀκούσας ταῦτα δὲ Θηραμένης ἀνεπίδησεν ἐπὶ

πόλει. — τό] verb. mit διατάττειν, ὁφελεῖν abh. von δυναμένοις.

49. καλούς τε καγαθούς] s. zu 2, 6. — ἐσχατώτατα] doppelte Superlativbildung (wir: „aller-“) zur Verstärkung des Pathos.

50. ἀναφεύσοιτο] gerichtlicher Terminus, wie I, 3, 19 ἀπέφυγεν. — οὐ βιωτόν] s. v. a. δεινόν I, 7, 12. — ἐξηλθε] durch eine Gitterthür (*μυζίλις*) aus den Schranken (*δρύφακτοις*), durch welche der für die Buleuten bestimmte Raum eingefasst war. — τοὺς ... ἔχοντας] die § 23 erwähnten; sie wurden

in einer den Buleuten sichtbaren (*φανερῶς*) Weise aufgestellt.

51. οἶνον] Assimilation, wie I, 4, 16. — ὃς ... ἐπιτρέψῃ] st. des Infinitivs, indem der vorhergehende Gedanke so viel besagt als „ein guter ξειστάτης ist derjenige“. — ἐφεστηκότες] sc. ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις. — ἀνήσουμεν] = ἀναφεύγειν (§ 50) ξέσουμεν. — καυνοῖς] die von der Dreifsigerkommission (§ 11) neu gegebenen. — ἀποθνήσκειν] wie oben § 24. — τῶν δὲ] abh. von κυρίους, dazu epexegetisch θανατοῦν. — συνδοκοῦν] Acc. absol., wie § 21.

τὴρ Ἐστίαν καὶ εἰπεῖν, Ἐγώ δὲ, ἔφη, ὃ ἄνδρες, ἵνετεώ τὰ πάνταν
ἐνομάτατα, μὴ ἐπὶ Κριτίᾳ εἶναι ἔξαλείφειν μήτε ἐμὲ μήτε ὑμῶν
διὰ ἣν βούληται, ἀλλ᾽ ὅπτερον οὗτοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἐν τῷ
καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον καὶ ἡμῖν καὶ ἐμοὶ τὴν κρίσιν εἶναι. καὶ 53
τοῦτο μέν, ἔφη, μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἀγνοῶ, δότι οὐδέν μοι ἀρκέσει
δοῦ δι βωμός, ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδεῖξαι, δότι οὗτοι οὐ
μόνον εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς ἀσεβέ-
στατοι. ἴμων μέντοι, ἔφη, ὃ ἄνδρες καλοὶ καγαθοί, θαυμάζω, εἰ μὴ
βοηθήσετε ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα γιγνώσκοντες, δότι οὐδέν τὸ ἔμδον
ὄνομα εἰεξαλειπτότερον η τὸ ὑμῶν ἐκάστου. ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε 54
μὲν δι τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἔνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην.
ἔκεινοι δὲ εἰσελθόντες σὸν τοῖς ἐπιτρέπταις, ἡγούμενον αὐτῶν
Σατύρου τοῦ θρασυτάτου τε καὶ ἀναιδεστάτουν, εἶπε οὐεν δ Κριτίας.
Παραδίδομεν ἡμῖν, ἔφη, Θηραμένην τοντοὶ κατακεριμένον κατὰ
τὸν νόμον· ἡμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οὐ δεῖ τὰ ἐκ τού-
των πράττετε. ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἶλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ δ 55
Σάτυρος, εἶλκον δὲ οἱ ἐπιτρέπται. δότι Θηραμένης ὕσπερ εἴκος
καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιγνόμενα. ἡ
δὲ βουλὴ ἡσυχίαν εἶχεν δρῶσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις
δομούς Σατύρῳ καὶ τὸ ἔμποσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλήρες τῶν
φροντῶν, καὶ οὐκ ἀγροοῦντες, δότι ἔγχειρίδια ἔχοντες παρῆσαν. οἱ 56
δὲ ἀπίγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλη τῇ φωνῇ
δηλοῦντα, οἷα ἐπασχε. λέγεται δὲ ἐν ὅδῳ καὶ τοῦτο αὐτοῦ. ὡς

52. Ἐστίαν] In dem βουλευτήριον befand sich ein Altar der Hestia, an welchem z. B. der Buleuteneid abgelegt wurde. — ἐπὶ Κριτίᾳ] penes Crichtiam. — νόμον] in den Relativsatz hineingezogen, st. κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, ὕσπερ.

53. ἴμων] θαυμάζειν τινός τι oder st. des Objekts ein Satz mit εἰ oder οἵτι = „etwas an jemandem (τινός vom Obj. abhängig) unbegreiflich finden“. — καὶ ταῦτα] et id quidem.

54. ἐκέλευσε ... ἐπι] Ellipse wie § 20. — τοὺς ἔνδεκα] s. zu I, 7, 10. — ἔκεινοι εἰσελθόντες] Anakoluth,

da nachher δ Κριτία Subj. ist; vgl. § 28. — αὐτῶν] S. war Führer der Polizeidiener (ἐπιτρέπται). — οὐ δεῖ] nicht mit ἀπαγαγεῖ zu verb. (dies ist ohne nähere Bestimmung technischer Ausdruck, wie unser „abführen“), sondern πράττειν zu ergänzen. — τὰ ἐκ τούτων] euphemistisch st. „die Hinrichtung“.

55. εἶλκε μὲν ... εἶλκον δέ] Anaphora wie § 28. — δομούς] an Gesinnung. — τὸ ἔμποσθεν] der Platz vor dem β. — ἀγροοῦντες] der Numerus nach dem Sinne, wie Kap. 2, 3 πενθοῦντες.

56. ἦν] eines unter vielen. — οἰμώ-

εἶπεν δὲ Σάτυρος, ὅτι οἰμάξοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπίφερο. Ἀνδρὸς σιωπῶ, οὐκ ἄρδε, ἔφη, οἰμάξομαι; καὶ ἐπεὶ γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ πάνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταῖσαντα εἰπεῖν αὐτὸν. Κριτίᾳ τοῦτον ἔστω τῷ καλῷ. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι ταῦτα ἀποφέγματα οὐδὲ ἀξιόλογα, ἐπεῖνο δὲ κρίνω τοὺς ἀνδρὸς ἀγαστέν, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μήτε τὸ φρόνιμον μήτε τὸ παιγνιώδες ἀπολιπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

4. Θηραμένης μὲν δὴ οὕτως ἀπέθανεν· οἱ δὲ τριάκοντα, ὡς ἔξον ἥδη αὐτοῖς τυραννεῖν ἀδεῶς, προεῖπον μὲν τοῖς ἔξω τοῦ καταλόγου μὴ εἰσένειν εἰς τὸ ἄστον, ἦγον δὲ ἐκ τῶν χωρίων, ἵνα αὐτοὶ καὶ οἱ φίλοι τοὺς τούτων ἀγροὺς ἔχοιεν. φευγόντων δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐντεῦθεν πολλοὺς ἄγοντες ἐπέτησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Θήρας τῶν ἑποχωρούντων.

2. Εξ δὲ τούτου Θρασύβουλος δημιητεῖς ἐκ Θηβῶν ὡς σὺν ἐθδομήκοντα Φυλήν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν. οἱ δὲ τριάκοντα ἐβοήθουν ἐκ τοῦ ἄστεος σύν τε τοῖς τρισκυλίοις καὶ σύν τοῖς ἵππεσσι καὶ μάλιστα εὐημερίας οὖσῃς. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, εἰδιθῆς μὲν θρασυνόμενοί τινες τῶν νέων προσέβαλον πρὸς τὸ χωρίον καὶ ἐποίησαν μὲν οὐδέν, τραίματα δὲ λαβόντες ἀπῆλθον. βουλομένων δὲ τῶν τριάκοντα ἀποτελθῆσιν, δπως ἐκπολιορκήσειν αὐτὸν ἀποκλείσαντες τὰς ἐφόδους τῶν ἐπιτηδείων, ἐπιγύγνεται τῆς νυκτὸς χιῶν παμπληθῆς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ. οἱ δὲ πρόμενοι ἀπῆλθον εἰς

τοῦ ἀνδρός] oīmáxōn, bes. im Futurum, bei Drohungen verwendet = „es ergeht mir schlecht“, oft speziell = *vapulare*. — πάνειον] s. zu I, 7, 20. — ἀποκοτταῖσαντα] Der Kottabos ist ein bei den Symposien beliebtes Spiel. Der Spieler schleuderte die letzten Tropfen seines Weines nach einer Schale, deren Treffens als Zeichen für die Erfüllung eines dabei gedachten Wunsches galt. Th. bringt auf diese Weise seinen Rest dem „Wohle“ des Kr. dar, auf dessen nahe End hin-deutend. Die Stelle ist frei übersetzt bei Cic. Tusc. I, § 96. — τῷ καλῷ] „meinem Liebling“. — ταῖτα] ironisch, „meinem Liebling“. — ἀποφέγματα Prädikat. —

τοῦ ἀνδρός] abh. von εἰπεῖν; vgl. zu § 53.

Kap. 4. 1. οἱ . . . τριάκοντα] s. zu Kap. 3, 18. — ἔξον] Acc. absol. wie Kap. 3, 21. — ἦγον] ins. Gefängnis und zum Tode. — φευγόντων] der Subjektgenetiv ist aus dem vorigen zu erg.

2. Θρασύβουλος] s. zu Kap. 3, 42. — ὡς (limitierend, wie δούν *§§ 4. 5. 34*) ist vor σύν gestellt, um die Präpos. nicht von dem abhängigen Worte zu trennen. — Φυλήν] Kastell an den Abhängen des Parnes, im NW. von Athen. — καὶ μάλιστα] („gar sehr“) verstärkt den in εὐημερίᾳ enthaltenen Adjektivbegriff „schön“. —

τὸ ἄστον, μάλιστα συχρόνς τῶν σκλενοφρόνων ὑπὸ τῶν ἐκ Φυλῆς ἀποβαλόντες. μηγώσκοντες δέ, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν λεηλατήσοιεν, ⁴ εἰ μή τις φυλακὴ ἔσοιτο, διαπέμποντιν εἰς τὰς ἐσχατιὰς δοσον πεντελαίδεντα στάδια ἀπὸ Φυλῆς τούς τε Λακωνικοὺς πλὴρ δίλιγων φρονδοὺς καὶ τῶν ἵππων δύο φυλάς. οὗτοι δὲ σφρατοπεδευσάμενοι ἐν χωρίῳ λασίῳ ἐφέλαττον. δὲ δὲ Θρασύβουλος, ἥδη συνειλεγμένων ⁵ εἰς τὴν Φυλήν περὶ ἐπτακοσίους, λαβὼν αὐτοὺς καταβάνει τῆς νυκτός. Θέμενος δὲ τὰ δπλα δοσον τρία ⁶ τέτταρα στάδια ἀπὸ τῶν φρονδῶν ἡσυχίαν είχεν. ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἐγίγνετο καὶ ⁶ ἥδη ἀνίσταντο δποι ἐδεῖτο ἐκαστος ἀπὸ τῶν δπλων καὶ οἱ ἵπποι ψήκοντες τοὺς ἵππους ψόφον ἐποίουν, ἐν τούτῳ ἀναλαβόντες οἱ περὶ Θρασύβουλον τὰ δπλα δρόμῳ προσέπιπτον. καὶ ἔστι μὲν οὓς αὐτῶν κατέβαλον, πάντας δὲ τρεψάμενοι ἐδίωξαν ἔξ ⁷ ἡ ἐπτὰ στάδια καὶ ἀπέκτειναν τῶν μὲν δπλιτῶν πλέον ⁸ εἴκοσι καὶ ἔκαπον, τῶν τὲ ἵππων Νικόστρατον τε τὸν καλὸν ἐπικαλούμενόν καὶ ἄλλους δὲ δύο ἔτι καταλαβόντες ἐν ταῖς εὐναῖς. ἐπαναχωρή-⁷ σαντες δὲ καὶ τρόπαιον στησάμενοι καὶ συσκευασάμενοι δπλα τε δοσα ἔλαβον καὶ σιενή ἀττῆλον ἐπὶ Φυλῆς, οἱ δὲ ἔξ ἄστεος ἵππεις βοηθήσαντες τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἔτι εἶδον, προσμειναντες δέ, ἔως τοὺς νεροὺς ἀνεβίοντο οἱ προσήκοντες, ἀνεχώρησαν εἰς ἄστον. ἐκ δὲ τούτου οἱ τριάκοντα, οὐκέτι νομίζοντες ἀσφαλῆς οφίσι τὰ πρόγματα, ἐβοήθησαν Ἐλενοῖνα ἐξιδιώσασθαι, ὃστε εἶναι σφίσι καταφυγήν, εἰ δεήσειε. καὶ παραγγείλαντες τοῖς ἵππεσσιν ἥλθον εἰς Ἐλενοῖνα Κριτίας τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριά-

3. ἀπό] weil ἀποβάλλειν sinnesverwandt einem passiv. ἀποστρεφεῖσθαι.

4. εἰς τὰς ἐσχατιὰς] d. h. an das äußerste Ende des Terrains, das noch nicht von den Insurgenten von Phyle aus beherrscht wurde. — στάδια] etwa 2,5 Km., s. zu Kap. 1, 21. — φυλάς] Das Rittercorps zerfiel, wie die Hopliten, nach den 10 attischen Phylen (vgl. zu I, 5, 16) in ebenso viel Abteilungen, deren je 5 von einem Hipparchen befehligt wurden.

5. περὶ ἐπτακοσίους] st. eines Sub-

jeiktsgenetivs (ὡς ἐπτακοσίους) zu συνειλεγμένων; so statt des Nominativs § 19.

6. ἀνίσταντο] die von Athen. — δποι ἐδεῖτο ἐκαστος (= ἀνέγκη ἐκάστη φῆν) sc. ἀνίστασθαι (καὶ τέται). — ἀπὸ τῶν δπλων] τὰ δπλα häufig metonymisch st. τὸ σφρατόπεδον. — ἔστι . . . οὓς] = τινάς, ebenso § 22; vgl. § 26 ἔστιν δπε = ἔντοτε. — κατέβαλον] sc. κατὰ τῶν ἵππων. — Νικόστρατον] ein in Athen sehr gewöhnlicher Name; daher der Zusatz.

8. τὰ πρόγματα] dominationem

κοντα· ἐξέτασίν τε πουήσαντες ἐν τοῖς διπλοῖς, φάσκοντες εἰδέναι βούλεσθαι, πόσοι εἶναι καὶ πόσης φυλακῆς προσδεήσουντο, ἐκέλενον ἀπογράφεσθαι πάντας· τὸν δὲ ἀπογραψάμενον δεὶ διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξένει. ἐπὶ δὲ τῷ αἰγαλῷ τὸν μὲν ἵππεας ἐνθεν καὶ ἐνθεν κατέστησαν, τὸν δὲ ἐξιόντα δεὶ οἱ ὑπηρέται συνέδουν. ἐπεὶ δὲ πάντες συνειλημμένοι ἦσαν, Λασίμαχον τὸν ἵππαρχον ἐκέλενον ἀναγαγόντα παραδοῦναι αὐτὸν τοῖς ἔνδεις. τῇ δὲ ἰστεραίᾳ εἰς τὸ Ωδεῖον παρενάλεσαν τὸν ἐν τῷ καταλόγῳ διπλίτας καὶ τὸν ἄλλον ἵππεας. ἀναστὰς δὲ Κριτίας ἔλεγεν· Ἡμεῖς, ἔφη, δὲ ἄνδρες, οὐδὲν ἡτον ὑμῖν κατασκευάζομεν τὴν πολιτείαν η̄ ἡμῖν αὐτοῖς. δεῖ οὖν ἡμᾶς, ὥστε καὶ τιμῶν μεθέξετε, οὗτα καὶ τῶν κινδύνων μετέχειν. τῶν οὖν συνειλημμένων Ἐλευσινίων καταψηφιστέον ἐστίν, ἵνα ταῦτα ἡμῖν καὶ θαρροῦτε καὶ φοβήσθε. δεῖξας δὲ τι χωρίον εἰς τοῦτο ἐπέλενε φανερὰν φέρειν τὴν ψῆφον. οἱ δὲ Λακωνικοὶ φρονοῦσι ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ Ωδείου ἐξωπλισμένοι ἦσαν ἣν δὲ ταῦτα ἀρεστὰ καὶ τῶν πολιτῶν δοσοις τοῦ πλεονεκτεῖν μόνον ἔμελεν.

Ἐκ δὲ τούτου λαβὼν δὲ Θρασύβουλος τὸν ἀπὸ Φυλῆς περὶ χιλίους ἡδη συνειλεγμένους ἀφικνεῖται τῆς νυκτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ. οἱ δὲ τριάκοντα ἐπεὶ ὕσθοντο ταῦτα, εὐθὺς ἐβοήθουν σύν τε τοῖς Λακωνικοῖς καὶ σὺν τοῖς ἵππεσιν καὶ τοῖς διπλίταις· ἐπειτα ἐχώρουν 11 κατὰ τὴν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀμαξιτὸν ἀναφέρουσαν. οἱ δὲ ἀπὸ

suam, wie 3, 17. — *ἐν τοῖς διπλοῖς*] um den Schein, als wolle man die wehrfähige Bürgerschaft mustern, aufrecht zu erhalten, zugleich, um sich der Waffen mit zu bemächtigen. — *προσδεήσουντο*] die Eleusinier, nämlich zu (*πρός c. Dat.*) ihrer eignen Wehrkraft. — *ἀπογράφεσθαι*] sc. εἰς ὅπλιτῶν κατάλογον. — *ἵππαρχον*] es gab deren zwei; vgl. zu § 4. — *ἀναγαγόντα*] sc. εἰς ἀστυ. — *τοῖς ἔνδεις*] s. zu I, 7, 10.

9. *Ωδεῖον*] das älteste Odeion, außerhalb der Stadt (daher ἐξενάθευδον § 24) am Ilissos gelegen. — *ἄλλοις*] scheinbar pleonastisch, wie Kap. 2, 18 μετ' ἄλλων Λασιθαιμονίων u.

ö., wobei eigentlich ἵππεας als Apposition zu τοὺς ἄλλους tritt. — *ἔλεγεν ... ἔφη*] über die Häufung s. zu Kap. 3, 22. — *κατασκευάζομεν*] wie Kap. 3, 36. — *τιμῶν* ohne Artikel, = „etwaiger Ehren“, sc. nach errungenem Siege (daher das Fut. μεθέξετε); dagegen *τῶν κινδύνων* = der jetzt drohenden G. — *θαρροῦτε] spergetis.* — *φανεράν ... ψῆφον*] dieselbe Tendenz, wenn auch noch deutlicher hervortretend, wie in der Abstimmung im Feldherrnprozeß; s. zu I, 7, 9.

10. *τῶν πολιτῶν*] partitiv wozu? — *τοὺς ἀπό*] über die Präpos. s. zu I, 4, 10 u. 6, 9. — *περὶ χιλίους*] verb. mit συνειλεγμένους. — *ἀναφέρουσαν*] aus

Φυλῆς ἔτι μὲν ἐπεχείρησαν μὴ ἀνέναι αὐτούς· ἐπεὶ δὲ μέγας δὲ πόλις ἦν πολλῆς φυλακῆς ἐδόκει δεῖσθαι οὕπω πολλοῖς οὖσι, συνεσπειράθησαν ἐπὶ τὴν Μονυχίαν. οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἀστεος εἰς τὴν Ἰπποδάμειον ἀγορὰν ἐλθόντες προστον μὲν συνετάξαντο, ὃστε ἐμπλῆσαν τὴν ὁδόν, η̄ φέρει πρός τε τὸ ιερὸν τῆς Μονυχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον· καὶ ἐγένοντο βάθος οὐκ ἔλαττον η̄ ἐπὶ πεντήκοντα διπτίδων. οὗτοι δὲ συντεταγμένοι ἐχώρουν ἐνω. οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἀντεπιλησαν μὲν τὴν ὁδόν, βάθος δὲ οὐ πλέον¹² η̄ εἰς δέκα διπλίτας ἐγένοντο. ἐπάχθησαν μέντοι ἐπ' αὐτοῖς πελτοφόροι τε καὶ ψιλοὶ ἀποντισταί, ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ πετροβόλοι. οὗτοι μέντοι συχροὶ ἦσαν· καὶ γὰρ αὐτόθεν προσεγένοντο. ἐν τῷ δὲ προσήγορον οἱ ἐναρτίοι, Θρασύβουλος τὸν μεθ' αὐτοῦ θέσθαι πελεύσας τὰς ἀσπίδας καὶ αὐτὸς θέμενος, τὰ δὲ ἄλλα διπλα ἔχων, πατὰ μέσον στὰς ἔλεξεν. Ἀνδρες πολίται, τοὺς μὲν διδάξαι, τοὺς δὲ ἀναμνήσαι ἡμῶν βούλομαι, οὗτοι εἰσὶ τῶν προσιόντων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἔχοντες, οὓς ἡμέραν πέμπτην τρεψάμενοι ἐδιώξατε, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου ἔσχατοι, οὗτοι δὴ οἱ τριάκοντα, οἱ δὲ ἡμᾶς καὶ πόλεως ἀπεστέρεοντο οὐδὲν ἀδικοῦντας καὶ οἷςδιν ἐξήλαντον καὶ τὸν φιλάταν τῶν ἡμετέρων ἀπεσημαίνοντο. ἀλλὰ νῦν τοι παραγενέται οὐδεὶς μὲν οὔποτε φόντο, ἡμεῖς δὲ δεὶ εὐχόμεθα.

der im S. von Athen sich erstreckenden, meist sumpfigen Ebene zu der höher gelegenen Peiräeushalbinsel; der Weg lief außerhalb der sogen. langen Mauern. — *ἐπὶ* s. zu I, 6, 29.

11. *κτι μὲν*] = *τέως μέν*. — *ἀντέναι*] ἀντέμι κausativ zu ἀντει (vgl. zu Kap. 3, 51); ἀν- wie in *ἀναφέρουσαν* § 10. — *κύκλος*] circuitus peninsulae; es wäre die Strecke vom Emporion (zu Kap. 2, 4) bis zur Phaleronbucht abzusperren gewesen. — *Μονυχίαν*] der nordöstl. Teil der Peiräeushalbinsel, zwischen den Buchten Zea und Munychia. — *Ιπποδάμειον*] im N. der Stadt, nach dem Architekten Hippodamos von Milet benannt, welcher im Auftrage des Perikles die Anlage der Stadt leitete. — *Μονυχίας*] die Mondgöttin Artemis, deren Tempel auf der

13. *τοὺς μὲν ... τοὺς δέ*] worin ist dieser Unterschied begründet? — *ἡμέραν πέμπτην*] der heutige Tag ist der fünfte, also = „vor 4 Tagen“. — *ἀπεσημαίνοντο*] proscriebant; sonst nur von der Konfiskation des Vermögens, wie Kap. 3, 21. — *οὗ*] erg.

14 ἔχοντες γὰρ ὅπλα μὲν ἐναρτίοις αὐτοῖς παθέσταμεν· οἱ δὲ θεοί,
ὅτι ποτὲ καὶ δευτυοῦντες συνελαμβανόμεθα καὶ παθεύοντες καὶ
ἀγοράζοντες, οἱ δὲ καὶ οὐχ ὅπως ἀδικοῦντες, ἀλλ ὅνδρες ἐπιδημον-
τες ἐφυγαδενόμεθα, νῦν φανερῶς ήμεν συμμαχοῦσι. καὶ γὰρ ἐν
εὐδίᾳ χειμῶνα ποιοῦσιν, δταν ἡμῖν συμφέρον, καὶ δταν ἐγκειρῶμεν,
πολλων ὄντων τῶν ἐναρτίων δήλοις οὖσι τρόπαια ἵστασθαι διδόσασι·
15 καὶ νῦν δὲ πειρώμασιν ἡμᾶς εἰς χωρίον, ἐν τῷ οὐτοι μὲν οὔτε
βάλλειν οὔτε ἀποτίζειν ὑπὲρ τῶν προτεταγμένων διὰ τὸ πόδες
ὅρθιον ἴεναι δύναυτ' ἀν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ κάταντες καὶ δόρατα
ἀφίεντες καὶ ἀκόντια καὶ πέτρους ἐξισθόμεθά τε αὐτῶν καὶ πολλοὺς
16 παταράσσομεν. καὶ φέτο μὲν δὲ τις δεήσειν τοῖς γε πρωτοστάταις
ἐκ τοῦ ἵσου μάχεσθαι· νῦν δέ, δὲ διεῖς, ὥσπερ προσῆκει, προθύ-
μως ἀφίητε τὰ βέλη, ἀμαρτίσεται μὲν οὐδεὶς δὲν γε μεστὴ ή δόδος,
φυλαττόμενοι δὲ δραπετεύσοντιν δεὶ διπέρ ταῖς ἀσπίσιν ὥστε
17 ἐξίσται ὥσπερ τυφλοὺς καὶ τύπτειν δπον δὲν βούλωμεθα καὶ
ἐναλλομένους ἀνατρέπειν. ἀλλ, ὁ ἄνδρες, οὗτοι χρὴ ποιεῖν, δπως
ἔπαστός τις ἐκατῷ συνείσεται τῆς νίκης αἰτιώτατος δν. αὕτη
γὰρ ἡμῖν, δὲν θεός θέλῃ, νῦν ἀποδώσει καὶ πατρίδα καὶ οἴκους
καὶ ἐλευθερίαν καὶ τιμὰς καὶ παῖδας, οἷς εἰσὶ, καὶ γναῖτας. ὁ
μανάριοι δῆτα, οὐ δὲ διηδούντες τὴν πασῶν ἡδίστην
ἡμέραν. εἰδαίμων δὲ καὶ δὲ τις ἀποθάνηται μητείον γὰρ οὐδεὶς
οὗτοι πλούσιοι δὲν καλοῦ τείξεται. ἐξάρξω μὲν οὖν ἐγώ, ἡρίκ' δὲν

παραγενέσθαι, zu φάστο mit, zu εὐχό-
μεθα ohne ἀν.

14. οἱ δὲ θεοί . . . συμμαχοῦσι] Der strenge Gegs. zu ὅπλα μὲν würde verlangen τοὺς δὲ θεούς . . . συμμαχοῦ-
ντες, sc. ἔχοντες. — ὅτι ποτέ] die Mehrzahl (daher ohne οἱ μὲν, vgl. zu
I, 2, 14) wurde in ruhiger Ausübung
ihrer bürgerlichen Geschäfte festge-
nommen, einige (οἱ δέ) sogar abwesend
gächitet. — οὐχ ὅπως . . . ἀλλ ὅνδρ] das umgekehrte wie οὐδεῖς — μη δὲν
Kap. 3, 35, = non dico —, sed
ne — quidem. — χειμῶνα] § 3.

15. πόδες δρθιον] Der Munychia-Hü-
gel ist die höchste Erhebung der Halb-
insel (ca. 86 Mtr.).

16. φέτο . . . ἀν] hypothetisch, sc.
wenn dies bei den angegebenen Be-
schaffenheit des Terrains statthaft
wäre. — ίτι τοῦ ἵσου] aequis condi-
cionibus. — νῦν δέ] s. zu Kap. 3,
28. — τυφλούς] die Feinde, welche
durch den vorgehaltenen Schild am
Sehen gehindert sind; dagegen zu
ἐναλλομένους erg. ἡμᾶς; der Accus.
nach ἐξεστι wie Kap. 3, 41.

17. οὗτοι ποιεῖν] die Konstr. wie
nach επιμελεῖσθαι, προτίζειν. —
οὗτοι] verb. mit καίσι; durch die
Stellung zwischen beiden wird der in
πλούσιοι δὲν liegende konzessive Sinn
(„mag er noch so . . .“) gesteigert. —
παιᾶνα] Auf den vom Feldherrn an-

καιρὸς ἦ, παιᾶνα δταν δὲ τὸν Ἐρανίλιον παρασκαλέσωμεν, τότε
πάντες δμοθυμαδὸν ἀνδρῶν ὑβρίσθημεν τιμωρώμεθα τοὺς ἀν-
δρας.

Ταῦτα δ εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναρτίους ἡσυχίαν 18
εἶχε. καὶ γὰρ δ μάντις παρηγγέλλειν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθε-
σθαι, πρὶν δὲν τῶν σφετέρων η πέση τις η τρωθῆ ἐπειδὰν μέντοι
τοῦτο γένηται, ἡγησθεθα μέν, ἔφη, ἡμεῖς, τίκη δὲν ἔσται
ἐπομένοις, ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὃς γέ μοι δοκεῖ. καὶ οὐν ἐψεύ-
σατο, ἀλλ ἐπεὶ ἀνέλαβον τὰ δπλα, αὐτὸς μὲν ὥσπερ διπόδος
τινὸς ἀγόμενος ἐπιτηδίσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις ἀποθη-
στει, καὶ τέθαπται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δὲν λλοι
ἐνίκων καὶ πατεδίωξαν μέχρι τοῦ δμαλοῦ. ἀπέθανον δὲν ἐνταῦθα
τῶν μὲν τριάντα Κριτίας τε καὶ Ἰππόμαχος, τῶν δὲν Πειραιεῖ
δέκα ἀρχόντων Χαρούδης δ Γλαύκωνος, τῶν δὲν λλοι περὶ ἐβδομή-
νοντα. καὶ τὰ μὲν δπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ τικάνας οὐδεὶς διπόδος τῶν
πολιτῶν ἐσκύλενταν. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς
ἐποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοις πολλοὶ διελέγοντο.
Κλεόντειος δὲ δ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλλ ἐγρινος δν, κατασιωτή-
20 σάμενος ἔλεξεν. "Ἄρδες πολῖται, τι ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τι ἀποκτεῖναι
βούλεσθε; ἡμεῖς γὰρ ἡμῖν παλὸν μὲν οὐδὲν πάποτε ἐποίησαμεν,
μετεσχήκαμεν δὲ διηδούντες τοὺς σεμιοτάτους καὶ θνσιῶν καὶ
ἐργῶν τῶν παλλιστῶν καὶ συγχρενταὶ καὶ συμφοιτηταὶ γεγενήμεθα
καὶ συστρατεῖται καὶ πολλὰ μεδ' ἡμῖν πειρανθεῖνεμεν καὶ κατὰ
γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῖν πατησίας

ἀρχόντων] Gleichzeitig mit den Dreifig
war auf Lysandros' Veranlassung ein
Zehnerkollegium als Behörde im Pei-
räus eingesetzt. — Χαρούδης] Vaters-
bruderssohn und Mündel des Kritias. —
περὶ ἐβδομήκοντα] s. zu § 5. — διε-
λέγοντο] von Verhandlungen, wie Kap.
2, 11.

20. τῶν μυστῶν κῆρυξ] der λεγο-
κῆρυξ der eleusinischen Mysterien (s. zu
I, 4, 20) aus dem uralten attischen
Geschlecht der Kerykes. — συμφοι-
τηταὶ] φοιτῶν ist techn. Ausdruck für
den Besuch eines διδασκαλεῖον.

19. τὰ δπλα] τὰς ἀσπίδας, § 12. —
τὸ δμαλό] die Ebene zwischen der
Peiräus-Hallbinsel und Athen. — δέκα

21 τε καὶ ἐλευθερίας. πρὸς θεῶν πατρών καὶ μητρώον καὶ συγγενεῖας καὶ κηδεστίας καὶ ἔταιρίας, πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αὐδούμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους πανσάσθε ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἱ ἴδιων νερδέων ἔνεκα διλύουν δεῖν πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν δυτὶ μητρὶ ἢ πάντες Πελοποννήσιοι 22 δένα ἔτη πολεμοῦντες. ἐξὸν δὲ ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων αὐλακιστὸν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἔχθιστον καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρέχουσιν. ἀλλ᾽ εἴ γε μέντοι ἐπίστασθε, διτὶ καὶ τῷν γενέσθαι, ἡμῖν ἀποθανόντων οὐ μόνον ἔμεις, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὓς πολλὰ κατεδαχόμενοι.

Οἱ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀρχοντες καὶ διὰ τὸ 23 τοιαῦτα προσακούειν τοὺς μεθ' αὐτῶν ἀπῆγαντο εἰς τὸ ἄστυ. τῇ δὲ ἑτεραιάριᾳ οἱ μὲν τριάκοντα πάντα δὴ τακεῖνοι καὶ ἔρημοι συνεκάθηγοι ἐν τῷ συνεδρίῳ· τῶν δὲ τρισκιλίων δύον ἔκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. δοι μὲν γὰρ ἐπεποιήσαν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον, ὡς οὐδὲ κρείη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιῇ. δοι δὲ ἐπίστενον μηδὲν ἥδικηνέσσαι, αὐτοὶ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον, ὡς οὐδὲν δέοντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐδὲ ἔφασαν κρῆται πείθεσθαι οὐδὲ ἐπιτρέπειν ἀπολλέναι τὴν πόλιν. καὶ τὸ τελενταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλέσθαι. καὶ εἴλοτο δέκα, ἕνα ἀπὸ φυλῆς.

21. πατρώον καὶ μητρώον] per deos gentiles. — ἔταιρας] An die politischen Klubs, die sogen. Hetäreien, ist nicht zu denken, da diese kein gemeinsames Band zwischen den Anhängern des Thras. und den Oligarchen bildeten; die „Kameradschaft“ erklärt sich aus den Ausdrücken συγχορευταὶ etc. § 20. — τοῖς . . . τριάκοντα] s. zu Kap. 3, 18. — δέκα] die letzten zehn Kriegsjahre, der sogen. dekeleische Krieg.

22. ἔξον] Ace, abs. wie Kap. 3, 21.—

τῶν . . . ἀποθανόντων] partitiv zu ἔστιν οὓς; s. oben zu § 6. — λοιποὶ ἀρχοντες] die nicht gefallenen von den Dreifisigen und Zehnmännern. — καὶ διὰ] ein zweites Motiv (deshalb προσακούειν) aufser der erlittenen Niederlage.

23. τὶ βιαιότερον] vgl. die Anrede des Kritias § 9. — κακῶν] periculum. — ἀπὸ φυλῆς] e singulis tribubus (Gegs. ἐξ Ἀθηναῖον ἐπάντων, s. zu I, 5, 16). Die neue Behörde nannte sich Dekaduchen.

Καὶ οἱ μὲν τριάκοντα Ἐλευσῖνάδε ἀπῆλθον. οἱ δὲ δέκα τῶν 24 ἐν ἄστει καὶ μάλα τεταραγμένοι καὶ ἀπιστούντων ἀλλήλοις σὺν τοῖς ἵππαρχοις ἐπεμέλοντο. ἐξενάθευδον δὲ καὶ οἱ ἵππεῖς ἐν τῷ Ὡιδείῳ τούς τε ἱππους καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχοντες καὶ δι' ἀπιστίαν ἐφύδενον τὸ μὲν ἀφ' ἐστέρας σὺν ταῖς ἀσπίσι πατὰ τὰ τείχη, τὸ δὲ πρὸς ὅρθον σὺν τοῖς ἱπποις, δεὶς φοβούμενοι, μὴ ἐπεισπεσούντες τοὺς αὐτοῖς τῶν ἐκ τοῦ Πειραιᾶ. οἱ δέ, πολλοὶ τε ἡδη 25 ὄντες καὶ παντοδαποί, ὅπλα ἐποιοῦντο οἱ μὲν ξύλινα, οἱ δὲ οἰστίνα, καὶ ταῦτα ἐλευκοῦντο. πρὶν δὲ ἡμέρας δέκα γενέσθαι, πιστὰ δόντες, οἵτινες συμπολεμήσειαν, καὶ εἰ ξένοι εἰεν, ἰσοτέλειαν ἔσεσθαι, ἐξέγεσαν πολλοὶ μὲν διπλῆι, πολλοὶ δὲ γυμνῆτες· ἐγένοντο δὲ αὐτοῖς καὶ ἵππεῖς ὧσει ἐβδομήνοντα· προνομάς δὲ ποιούμενοι καὶ λαμβάνοντες ξύλα καὶ διπλάνα ἐκάθευδον πάλιν ἐν Πειραιῇ. τῶν δὲ ἐκ τοῦ ἄστεος ἄλλος μὲν οὐδεὶς σὺν δηλοῖς ἐξῆρε, οἱ δὲ 26 ἵππεῖς ἔστιν δτε καὶ ληστὰς ἐχειροῦντο τῶν ἐκ Πειραιᾶς καὶ τὴν φάλαγγα αὐτῶν ἐκπονούγοντο. περιέτυχον δὲ καὶ τῶν Αἰξωνέων τιοὺν εἰς τοὺς αὐτῶν ἀγροὺς ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια πορευομένοις· καὶ τούτους Λισίμαχος δὲ πεπαρχός ἀπέσφαξε πολλὰ λιτανεύοντας καὶ πολλῶν χαλεπῶν φερόντων ἵππεων. ἀνταπέτεντα δὲ καὶ οἱ ἐν 27 Πειραιῇ τῶν ἵππέων ἐπ' ἀγροῦ λαβόντες Καλλιστρατον φυλῆς Λεοντίδος. καὶ γὰρ ἡδη μέγα ἐφόροντο, ὅπτε καὶ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ ἄστεος προσέβαλλον. εἰ δὲ καὶ τοῦτο δεῖ εἰπεῖν τοῦ μηχανοποιοῦ τοῦ ἐν τῷ ἄστει, δς ἐπεὶ ἔγρω, διτὶ καὶ τὸν ἐκ Αικείου

24. Ἐλευσῖνάδε] zur Sache vgl. § 8. — καὶ μάλα] wie § 2. — ἔξενάθευδον] excubabant, nur hier vor kommend. — Ὡιδείῳ] s. zu § 9. — ἀσπίδας] Das Rittercorps, der unternehmendste Teil (§ 26) und eigentliche Kern der oligarchischen Macht, übernahm während des ersten Teils der Nacht (τὸ ἀφ' ἐστέρας) den Hoplitendienst.

25. ὅπλα] wie § 19. — πιστὰ δόντες] vgl. ὅρκους ἔδοσαν I, 3, 9. Zu οἵτινες συμπ. erg. ein demonstratives τούτοις. — ἰσοτέλειαν] ἰσοτελεῖς sind diejenigen Metōken, welche, ohne politische Rechte zu erhalten, nur zu

den von den Vollbürgern geforderten Leistungen (Kriegsdienst, Kriegssteuern) herangezogen werden. — προνομάς] s. zu I, 1, 33. — διπλᾶν] vom Ertrage, wie ὥρα Kap. 1, 1.

26. ἔστιν δτε] s. zu § 6. — ληστὰς] im militärischen Sinne, von Plänkern und Fourageuren. — Αἰξωνέων] die Angehörigen des Demos Axone im S. von Athen.

27. εἰ . . . δεῖ εἰπεῖν] die Abschweifung entschuldigend. Der Nachsatz (etwa „so sei es hiermit erzählt“) fehlt. — τοῦ μηχανοποιοῦ] der Genetiv wie τοῦ ἀνθρός Kap. 3, 56. — Αικείου]

δρόμοι μέλλοιεν τὰς μηχανὰς προσάγειν, τὰ ζεύγη ἐκέλευσε πάντα ἀμαξιαίους λίθους ἄργειν καὶ παταβάλλειν ὅπου ἔκαστος βούλοιτο τοῦ δρόμου. ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολλὰ εἰς ἔκαστος τῶν λίθων 28 πράγματα παρεῖχε. πεμπτόντων δὲ πρέσβεις εἰς Λακεδαιμονα τῶν μὲν τριάντα εἶς Ἐλευσίνος, τῶν δὲ ἐν τῷ παταλόγῳ εἴς ἄστεος καὶ βοηθεῖν κελεύοντων, ὡς ἀφεστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαιμονίου, Λύσανδρος λογισάμενος, ὅτι οὗτον τε εἴη ταχὺ ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιῇ πατά τε γῆν καὶ πατά θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδείων ἀποκλεισθείσαν, συνέποραξεν ἐκατόν τε τάλαντα αὐτοῖς δανεισθῆναι καὶ αὐτὸν μὲν πατά γῆν ἀρμοστήν, 29 Λίθινον δὲ τὸν ἀδελφὸν ταναχοῦντα ἐκτεμφέρειν. καὶ ἐξελθὼν αὐτὸς μὲν Ἐλευσίναδε συνέλεγε δηλίτας πολλοὺς Πελοποννήσους· δὲ ταύτης πατά θάλατταν ἐφύλαττεν, ὡς μηδὲν εἰσπλεοί αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων· ὥστε ταχὺ πάλιν ἐν ἀπορίᾳ ἤσαν οἱ ἐν Πειραιῇ, οἱ δὲ ἐν τῷ λόστει πάλιν αὐτὸν μέγα ἐφόροντες ἐπὶ τῷ Ανσάνδρῳ. οὗτοι δὲ προχωρούντων, Πανσανίας δὲ βασιλεὺς φθονήσας Ανσάνδρῳ, εἰ πατειργάσμένος ταῦτα ἄμα μὲν ενδομηήσοι, ἄμα δὲ ιδίας ποιήσοι τὰς Αθήνας, πείσας τῶν ἐφόρων τοεῖς 30 ἐξάγει φρονδάν. συνείποντο δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων· οὗτοι δὲ ἐλεγον μέν, ὅτι οὐ νομίζουσεν ενορκεῖν ἢ στρατευόμενοι ἐπ' Αθηναίους μηδὲν παράσποντο ποιεῖντας· ἐπράττον δὲ ταῦτα, ὅτι ἐγίγνωσκον Λακεδαιμονίους βούλομένους τὴν τῶν Αθηναίων κύρων οἰκείαν καὶ πιστὴν ποιή-

s. zu I, 1, 33. Der freie Platz (*δρόμος*) zwischen dem Lykeion und der Stadt wird Hipparch. 3, 6 als Exerzierplatz der Ritter erwähnt. Die Angreifer suchten sich diesen Punkt aus, weil die Ilyssosseite die weniger stark befestigte war. — *τοῦ δρόμου* abh. von *ὅπου*; s. zu I, 5, 20.

28. *συνέποραξεν*] sc. *τοῖς πρέσβεσι*. Über die Infinitive s. zu Kap. 3, 13. Sparta begnügte sich vorerst, den Dreifsig die Mittel zur Anwerbung von Söldnern zu gewähren.

29. *ἐξελθών*] aus Sparta, wohin er von Asien geeilt war. — *πάλιν αὐτὸν* scharfer Gegs. nicht bloß zu *ἐν ἀπορίᾳ*

ἡσαν, sondern auch zu § 37: *καὶ γάρ οὐδὴ μέγα ἐφόρονν.* — *προχωρούντων*]

Das Subj. fehlt, da προχωρεῖ auch unpersönlich gebraucht wird; vgl. die lat. Abl. absoluti *nuntiato, auditio.* — *ἐφόρων τρεῖς*] die Majorität unter den fünf.

30. *ἐλεγον*] Der Friedensvertrag, den sie selbst einst bekämpft haben (Kap. 2, 19 ff.), dient jetzt, wo die Verstimmung gegen Sparta überwiegt, den B. und K. als Vorwand der Nichtbeteiligung. — *ενορκ. ἢ στρατευόμενοι*] *στρατ.* vertritt den Bedingungssatz (daher gleich darauf *μηδέν*) zu dem Infin. mit *ἢν.* — *πιστὴν ποιεῖν*] tutam, vgl. zu

σασθαι. δὲ Πανσανίας ἐστρατοπεδεύσατο μὲν ἐν τῷ Ἀλιτέδῳ καλούμενῷ ποδὸς τῷ Πειραιῇ δεξιὸν ἔχων πέρας, Λύσανδρος δὲ σὺν τοῖς μισθοφόροις τὸ εὐώνυμον πέμπτων δὲ πρέσβεις δὲ Παν-³¹ σανίας ποδὸς τοὺς ἐν Πειραιῇ ἐκέλευεν ἀπιέναι ἐπὶ τὰ ἁντάν· ἐπεὶ δὲ οὐν ἐπειθότο, προσέβαλλεν ὅποι ἀπὸ βοῆς ἐνεκεν, ὅπως μὴ δῆλος εἴη εἰμενῆς αὐτοῖς ὅν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἀπὸ τῆς προσβοῆς πράξας ἀπῆλθε, τῇ ὑστεραιᾳ λαβὼν τῶν μὲν Λακεδαιμονίων δύο μόρας, τῶν δὲ Αθηναίων ἵπτεων τρεῖς φυλὰς παρῆλθεν ἐπὶ τὸν παρθὼν λιμένα σποτῶν, τῇ εναποτειχισθάτος εἴη δὲ Πειραιές. ἐπεὶ δὲ ἀπιότος αὐτοῦ προσέθεόν τινες καὶ πράγματα αὐτῷ³² παρεῖχον, ἀχθεσθεὶς παρήγγειλε τοὺς μὲν ἵπτεας ἔλλαν εἰς αὐτοὺς ἐνέντας καὶ τὰ δέρα ἀφ' ἡβῆς σύνεπεσθαι· οὐν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐπηκολούθει. καὶ ἀπέκτειναν μὲν ἐγγὺς τριάντα τῶν ψιλῶν, τοὺς δὲ ἄλλους πατεδίωξαν ποδὸς τῷ Πειραιῷ θέατρον. ἐκεῖ δὲ ἐπυχον ἔξογικόμενοι οὐ τέ πελτασταὶ πάντες καὶ οἱ³³ δηλίται τῶν ἐκ Πειραιῶς. καὶ οἱ μὲν ψιλοὶ εὐθὺς ἐνδραμόντες ἥροντιζον, ἔβαλλον, ἐτίξενον, ἐσφενδόνων· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ αὐτῶν πολλοὶ ἐπιτρώσκοντο, μάλα πιέζουσιν ἀνεχόντων ἐπὶ πόδα· οἱ δὲ ἐν τούτῳ πολὺ μᾶλλον ἐπέκειντο. ἐνταῦθα δὲ ἀποθήσκει Χαίρων τε καὶ Θίβραχος, ἄμφω πολεμάρχων, καὶ Λασαρίης δὲ διλημπιονίκης καὶ ἄλλοι οἱ τεθαμένοι Λακεδαιμονίων ποδὸς τῶν πυλῶν ἐν Κεραμεικῷ. δοῶν δὲ ταῦτα δὲ Θρασύβουλος καὶ οἱ³⁴

Kap. 3, 28. — *Ἀλιτέδῳ*] die Ebene, welche sich im N. von dem Peiraeus und den langen Mauern hinzieht. — *τὸ εὐώνυμον*] also nach Athen zu; L. hatte sich dem P. anschließen müssen.

31. *ἀπιέναι εἰς τὰ ἁντάν*] d. h. sich unterwerfen, wobei ihnen ungehinderte Rückkehr und Sicherheit des Eigentums zugesagt wurde. — *ὅσον ἀπὸ βοῆς ἐνεκεν*] formelle Wendung, zusammengezogen aus *ὅσον ἀπὸ βοῆς* und *ὅσον βοῆς ἐνεκεν*, „insoweit das Kriegsgescheh (der Anfang des Kampfes, s. zu § 17) in Betracht kam“, d. h. nur zum Schein. — *ἀπὸ τῆς προβ.*] *ἀπὸ* bezeichnet den Ausgangspunkt, die Grundlage (I, 4, 16). — *δύο μόρας*] Sparta

stellte 6 Moren (der Name hier zuerst erwähnt) ins Feld, jede zu 2 λόχοι. Erstere wurden von je einem Polemarchen (§ 33), letztere von je einem Lohchagen befähigt. — *τρεῖς φυλάς*] s. zu § 4. — *παρθὼν λιμένα*] vielleicht die Bucht westlich von Eetioneia.

32. *ἐνέντας*] *frenis remissis*; welches Obj. zu ergänzen? — *τὰ δέρα ἀφ' ἡβῆς*] sc. *ἔτη*, „Jahrgänge“. Es ist der schnellste Teil der Hopliten, vom 20. bis 30. Jahre. — *θέατρον*] am NW.-Abhange des Munychiahügels.

33. *ἐπὶ πόδα*] *adversa hostibus fronte*; Gegs. *στρατεύεται*. — *πολεμάρχων*] s. zu § 31. — *ποδὸς τῶν πυλῶν*] vor dem Dipylon im „äußersten“ Kera-

ἄλλοι δπλῆται ἐβοήθουν καὶ ταχὺ παρεῖχαντο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' ὅτιώ. δὲ Πανσανίας μάλα πιεσθεὶς καὶ ἀναχωρήσας δον στάδια τέτταρα ἢ πέντε πρὸς λόφον τινὰ παρίγγειλε τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐπικυρωεῖν πρὸς ἑαυτόν. ἐκεῖ δὲ συνταξάμενος παντελῶς βαθέιαν τὴν φάλαγγα ἤγει ἐπὶ τὸν Ἀθηναίον. οἱ δὲ εἰς χεῖρας μὲν ἐδέχαντο, ἐπειτα δὲ οἱ μὲν ἐξεωθησαν εἰς τὸν ἐν ταῖς Ἀλαῖς πηλόν, οἱ δὲ ἐνέκλιναν· καὶ 35 ἀποθηκούσιν αὐτῶν ὡς πεγτήκοντα καὶ ἑαυτόν. δὲ Πανσανίας τρόπαιον στησάμενος ἀνεγάρησε· καὶ οὐδὲ ὡς ὠργίζετο αὐτοῖς, ἀλλὰ λάθρᾳ πέμπτων ἐδίδασκε τὸν ἐν Πειραιῇ, οὐαὶ χρὴ λέγοντας πρέσβεις πέμπτων πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν παρόντας ἐφόρους. οἱ δὲ ἐπειθοῦτο. διέστη δὲ καὶ τὸν ἐν τῷ ἀστεῖ καὶ ἐκέλευ πρὸς σφᾶς προσιέναι ὡς πλειστονος συλλεγομένονς λέγοντας, διέστην δέονται τοῖς ἐν τῷ Πειραιῇ πολεμεῖν, ἀλλὰ διαλιθέτες ποιῆ 40 ἀμφότεροι Λακεδαιμονίοις φίλοι εἶναι. ἥδεως δὲ ταῦτα καὶ Ναυπλείδας ἔφορος ὁν συνήκοντερ ὕσπερ γὰρ νομίζεται σὺν βασιλεῖ δύο τῶν ἐφόρων συστρατεύεσθαι, καὶ τότε παρηγένετο τοῖς 45 ἄλλοις, ἀμφότεροι τῆς μετὰ Πανσανίου γνώμης ὅτες μᾶλλον ἢ τῆς μετὰ Λασάνδρου. διὰ ταῦτα οὖν καὶ εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν προθύμως ἐπειπτον τοῖς τ' ἐν τῷ Πειραιᾷ ἔχοντας τὰς πρὸς Λακεδαιμονίον σπονδάς καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἀστεῖ ἴδιωτας,

meikos, der Begräbnisstätte der im Kriege Gefallenen.

34. πρὸ τῶν ἄλλων] vor den φυλοῖς, die bisher (§ 33) gekämpft hatten. — δοσον] s. zu § 2. — εἰς χεῖρας ... ἐδέχαντο] χεῖρες = „Handgemenge“, außer in dieser Verbindung besonders mit θλεῖν, λέναι, συμμιγνύειν. — Ἀλαῖς] Demos der Phyle Ἄγεις, an dem vielfach sumpfigen nördlichen Ufer der Peiraeusbucht.

35. οἴα ... λέγοντας] wird im Dtsch. Hauptbegriff: „was die ... sagen sollten, welche sie ...“; über das Präs. λέγοντας s. zu Kap. 1, 7. — τοὺς ... ἐφόρους] s. zu § 36. — πρὸς σφᾶς] über den Numerus s. zu I, 6,

36. — οὐδὲν δέονται] ähnlich wie § 23 δέοντο ... κακῶν, = „keine Lust hätten“.

36. ὕσπερ νομίζεται] bezeichnet die Anwesenheit der beiden Ephoren als eine gesetzliche Institution (*νόμος*). Die beiden den Königen beigegebenen Ephoren hatten übrigens keine wirklichen Machtfunktionen neben jenen, sondern dienten nur als Zeugen ihrer Tätigkeit. — τῆς μετά ... γνώμης] ähnlicher Pleonasmus wie § 31 δοσον ... ἐνεκεν, zusammengezogen aus τῆς Πανσανίου γνώμης ὅτες und μετά Πανσανίου ὅτες. — σπονδάς] d. h. den Vertragsentwurf. — ίδιωτας] die Abgesandten der von P. den Oligar-

Κηφισοφῶντά τε καὶ Μέλιτον. ἐπεὶ μέντοι οὗτοι ὤρκοντο εἰς 37 Λακεδαιμονία, ἐπειπτον δὴ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐν τοῦ ἀστεος λέγοντας, διει αὐτοὶ μὲν παραδιδόσι καὶ τὰ τείχη, ἀ ἔχουσι, καὶ σφᾶς αὐτοὺς Λακεδαιμονίοις χρῆσθαι ὃ τι βούλονται· ἀξιοῦ δὲ ἔφασαν καὶ τοὺς ἐν Πειραιῇ, εἰ φίλοι φασὶν εἶναι Λακεδαιμονίοις, παραδιδόνται τόν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν. ἀκούσατες δὲ 38 πάντων αὐτῶν οἱ ἔφοροι καὶ οἱ ἔκκλητοι ἐξέπεμψαν πεγτεκαίδεκα ἄνδρας εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέταξαν σὺν Πανσανίᾳ διαλλάξαι δηῃ δύνατον πάλλιστα. οἱ δὲ διήλλαξαν ἐφ' ὅπε εἰρήνη μὲν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἀπιέναι δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἔκαστον πλήρη τὸν τριάκοντα καὶ τῶν ἑνδεκα καὶ τῶν ἐν τῷ Πειραιῇ ἀρξάντων δέκα. εἰ δέ τινες φροντίστω τῶν ἐξ ἀστεος, ἔδοξεν αὐτοῖς Ἐλευσίνα πατούκειν. τούτων δὲ περαθέντων Πανσανίας μὲν διῆκε τὸ 39 στράτευμα, οἱ δὲ ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελθόντες σὺν τοῖς διπλοῖς εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐνθασαν τῇ Ἀθηνῇ. ἐπεὶ δὲ πατέρησαν, ἔκκλητοίαν ἐποίησαν οἱ στρατηγοί. ἔνθα δὴ δ Θρασύβουλος ἔλεξεν· ‘Υμῖν, 40 ἔφη, ὃ ἐκ τοῦ ἀστεος ἄνδρες, συμβουλεών ἐγὼ γνῶναι ὑμᾶς αὐτούς. μάλιστα δὲ ὃν γνούτε, εἰ ἀναλογίσασθε, ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φροντεόν ἐστιν, ὅστε ἡμῶν ἄρχειν ἐπιχειρεῖν. πότερον δικαιότεροί ἐστε; ἀλλ' δὲ μὲν δῆμος πεντέστερος ὑμῶν ὁν οὐδὲν πώποτε ἔνεκα χρημάτων ὑμᾶς ἡδικηκεν· ἡμεῖς δὲ πλουσιότεροι πάντων ὅτες πολλὰ καὶ αἰσχρὰ ἔνεκα περδέων πεποίητε. ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε, εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρείᾳ ὑμῖν μέγα φρονητέον. καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τούτου γένοιτο ἢ ὡς 41 ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; ἀλλὰ γνώμη φαίητ’ ἂν προέχειν, οὐ

τῶν ἑνδεκα] diese hatten sich als Werkzeug der Dreifig besonders kompromittiert. — ἀρξάντων δέκα] s. zu § 19. Weshalb der Aorist? — αὐτοῖς] sc. τοῖς πεγτεκαίδεκα. — πατούκειν] sc. τούτους.

37. λέγοντας] s. zu Kap. 1, 7. — χρῆσθαι] epexegetisch zu παραδιδόνται; über χρῆσθαι τινὶ τι zu Kap. 1, 2. Die Wendung ist formelhaft für die bedingungslose Übergabe.

38. οἱ ἔκκλητοι] die sogen. ἀπέλλα, d. h. die spartanische Ekklesie. — διαλλάξαι] sc. die streitenden Parteien. — ἐφ' ὅπε] s. zu Kap. 3, 11. — ἀπιέναι ... ἑαυτῶν] wie oben § 31. —

40. γνῶναι ὑμᾶς αὐτούς] „in euch zu gehen“, um dadurch die Versöhnung mit den Zurückgekehrten zu erleichtern. — γνούτε] sc. ὑμ. αὐτούς.

41. ἢ ὡς] = ἢ αὕτη ἡ κρίσις, ὡς. Eine nähere Ausführung und Abwägung der beiderseitigen Leistungen

ἔχοντες καὶ τεῖχος καὶ οὐλα καὶ χρήματα καὶ συμμέχους Πελοποννησίους ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἔχοντων παρελύθητε; ἀλλ᾽ εἰπὶ Λακεδαιμονίους δὴ οἵστε μέγα φρονητέον εἶναι; πᾶς, οἵ γε ὅπερε τοὺς δάκρυντας πίνεις πλούτον δίσαντες παραδιδόσιν, οὗτοι κάκεινοι 42 ἡμᾶς παραδόντες τῷ ἡδικημέρῳ τούτῳ δῆμῳ οἴχονται ἀπιόντες; οὐδὲν τούτοις γε ἡμᾶς, ὃ ἀνδρες, αὖτις ἐγὼ ὃν δικαιούμενος παραβῆναι οὐδέτερον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ποδες τοῖς ἄλλοις παλοῖς ἐπιδεῖξαι, ὅπις καὶ ἔνορκοι καὶ δοιοί ἔστε. εἰτὶ τὸν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα καὶ διτι οὐδὲν δέοι ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαῖοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο· ὑστέρᾳ δὲ χρόνῳ ἀποίσαντες ἔστρους μισθοῦσθαι τοὺς Ἐλευσῖν, στρατευομένοι πανδημεὶ ἐπ' αὐτοὺς τοὺς μὲν στρατηγὸνς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν, τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπέμψαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαῖους ἔπεισαν συναλλαγῆναι καὶ διμόσιας δοκούς ἢ μὴ μηδισιαζῆσεν ἔτι καὶ νῦν διοῦ τε πολιτεύονται, καὶ τοῖς δοκοῖς ἐμμένει ὁ δῆμος.

wird, weil diese bekannt sind, unterlassen. — παρελύθητε] παραλένειν in der seltneren Bedeutung „lahm legen“ (vgl. den Homerischen Gebrauch des Simplex: λύντο δὲ γυναὶ u. dgl.). — οἱ γε quippe qui, bezogen auf ein zu πᾶς zu erg. Εἰπὶ τούτοις μέγα φρονητέον. — τοὺς δεκόντας zivras] Ein allen Athenern bekanntes Solonisches Gesetz befahl, bissige Hunde an die Kette zu legen. — κάκεινοι] Die lebhafte Rede nimmt das Relat. οἱ γε nach dem Zwischensatz nochmals mit dem Demonstr. auf: „da diese ... ebenso ihrerseits“. — τῷ ... δῆμῳ] die ungewöhnliche Stellung des Artikels wie Anab. IV, 2, 6: ἣ στενὴ αὐτὴ ὁδός:

42. ἡμᾶς, ὃ ἀνδρες] Gegs. zu ὃ εἰ τοῦ ἀστ. ἀνδρες § 40, die Zurückgekehrten. — οὐ ... αὖτις ... οὐδέτερον]

Verlag von Friedr. Andr. Perthes in Gotha.

Schulausgaben griechischer und lateinischer Klassiker

mit deutschen erklärenden Anmerkungen.

(Die Sammlung wird fortgesetzt.)

Platons Ausgewählte Schriften.

1. Bd.: Apologie des Sokrates und Kriton. Erklärt von Dr. Bertram, Professor an der Landesschule zu Pforta.

Sophokles' Ausgewählte Tragödien.

1. Bd.: Ödipus auf Kolonus. Erklärt von Professor Fr. Sartorius, Rektor am Gymnasium in Erlangen.

Xenophons Anabasis.

Erklärt von Dr. R. Hansen, Oberlehrer am Gymnasium in Sondershausen.

1. Bd.: 1. u. 2. Buch.

Hellenika.

Erklärt von Dr. H. Zurborg, Lehrer am Gymnasium in Zerbst.

1. Bd.: 1. u. 2. Buch.

Ciceros Rede für Sex. Roscius aus Ameria.

Erklärt von Dr. G. Landgraf, kgl. Studienlehrer am Gymnasium in Schweinfurt.

Livius, ab urbe condita liber XXI.

Erklärt von Dr. Franz Luterbacher, Professor am Gymnasium zu Burgdorf bei Bern.

Sallustius.

Erklärt von Dr. J. H. Schmalz, Direktor des Pro-gymnasiums in Tauberbischofsheim.

1. Bd.: De Catilinae coniuratione liber.
2. Bd.: De bello Iugurthino liber.

Tacitus' Annalen.

Erklärt von Dr. P. Pfitzner, Oberlehrer am Gymnasium in Parchim.

1. Bd.: 1. u. 2. Buch.

Demnächst erscheinen:

Demosthenes' Ausgewählte Reden — Caesar, De Bello Gallico — Ciceros Catilinarische Reden — Ciceros Tusculanen — Horaz' Oden und Epoden — Livius, Lib. XXII.

Titi Livii ab urbe condita.

Ex recensione Andreae Frigellii.
Vol. II, P. 1, librum XXI continens.

Tabellarisches Verzeichnis

der hauptsächlichsten lateinischen Wörter von schwankender Schreibweise nach den neuesten Ergebnissen zusammengestellt. Ein Anhang zu jeder lateinischen Grammatik.

Verlag von Leibniz-Archiv Potsdam

Geographia

Geographia sive de situ et forma terrae

humanae et animalis

et de diversitate rerum quae in ea continentur

Geographia antiquorum et modernorum
partium, sive de locis et nationibus quae in eis sunt
et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur

Geographia universalis, sive de locis et nationibus
quae in eis sunt, et de diversitate rerum quae in eis continentur